

DPT: 2634 - ÖİK: 642

SEKİZİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI

GIDA SANAYİİ ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU RAPORU

FINDIK İŞLEME SANAYİİ ALT KOMİSYON RAPORU

ANKARA 2001

ISBN 975 – 19 – 2889-3 (basılı nüsha)

Bu Çalışma Devlet Planlama Teşkilatının görüşlerini yansıtmaz. Sorumluluğu yazarına aittir. Yayın ve referans olarak kullanılması Devlet Planlama Teşkilatının iznini gerektirmez; İnternet adresi belirtilerek yayın ve referans olarak kullanılabilir. Bu e-kitap, <http://ekutup.dpt.gov.tr/> adresindedir.

Bu yayın 1000 adet basılmıştır. Elektronik olarak, 1 adet pdf dosyası üretilmiştir

Ö N S Ö Z

Devlet Planlama Teşkilatı'nın Kuruluş ve Görevleri Hakkında 540 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, "İktisadi ve sosyal sektörlerde uzmanlık alanları ile ilgili konularda bilgi toplamak, araştırma yapmak, tedbirler geliştirmek ve önerilerde bulunmak amacıyla Devlet Planlama Teşkilatı'na, Kalkınma Planı çalışmalarında yardımcı olmak, Plan hazırlıklarına daha geniş kesimlerin katkısını sağlamak ve ülkemizin bütün imkan ve kaynaklarını değerlendirmek" üzere sürekli ve geçici Özel İhtisas Komisyonlarının kurulacağı hükmünü getirmektedir.

Başbakanlığın 14 Ağustos 1999 tarih ve 1999/7 sayılı Genelgesi uyarınca kurulan Özel İhtisas Komisyonlarının hazırladığı raporlar, 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlık çalışmalarına ışık tutacak ve toplumun çeşitli kesimlerinin görüşlerini Plan'a yansıtacaktır. Özel İhtisas Komisyonları çalışmalarını, 1999/7 sayılı Başbakanlık Genelgesi, 29.9.1961 tarih ve 5/1722 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulmuş olan tüzük ve Müsteşarlığımızca belirlenen Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu genel çerçeveleri dikkate alınarak tamamlamışlardır.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile istikrar içinde büyümenin sağlanması, sanayileşmenin başarılması, uluslararası ticaretteki payımızın yükseltilmesi, piyasa ekonomisinin geliştirilmesi, ekonomide toplam verimliliğin artırılması, sanayi ve hizmetler ağırlıklı bir istihdam yapısına ulaşılması, işsizliğin azaltılması, sağlık hizmetlerinde kalitenin yükseltilmesi, sosyal güvenliğin yaygınlaştırılması, sonuç olarak refah düzeyinin yükseltilmesi ve yaygınlaştırılması hedeflenmekte, ülkemizin hedefleri ile uyumlu olarak yeni bin yılda Avrupa Topluluğu ve dünya ile bütünleşme amaçlanmaktadır.

8. Beş Yıllık Kalkınma Planı çalışmalarına toplumun tüm kesimlerinin katkısı, her sektörde toplam 98 Özel İhtisas Komisyonu kurularak sağlanmaya çalışılmıştır. Planların demokratik katılımcı niteliğini güçlendiren Özel İhtisas Komisyonları çalışmalarının dünya ile bütünleşen bir Türkiye hedefini gerçekleştireceğine olan inancımızla, konularında ülkemizin en yetişkin kişileri olan Komisyon Başkan ve Üyelerine, çalışmalara yaptıkları katkıları nedeniyle teşekkür eder, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın ülkemize hayırlı olmasını dilerim.

Dr. Akın İZMİRİOĞLU
Müsteşar

GIDA SANAYİİ ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU
FINDIK İŞLEME SANAYİİ ALT KOMİSYON ÜYELERİ

Başkan	: Yavuz MOLLASALİHOĞLU	Dış Ticaret Müsteşarlığı
Raportör	: Yrd.Doç.Dr. Mehmet BOZOĞLU	Ondokuz Mayıs Üniv. Ziraat Fak.
Koordinatörler	: Taylan KIYMAZ Mehmet TARAKCIOĞLU	Devlet Planlama Teşkilatı Müst. Devlet Planlama Teşkilatı Müst.
Üyeler	: Ahmet TUNAVELİOĞLU H. Cüneyd ZAPSU Tahsin TOKGÖZ Levent AĞCA Salih ÇİÇEK Murat ÖZDEMİR Doç.Dr. Güner ÖZAY	Karadeniz İhracatçı Birlikleri İstanbul İhracatçı Birlikleri İstanbul İhracatçı Birlikleri Fındık Tarım Satış Koop. Birliği Dış Ticaret Müsteşarlığı TÜBİTAK Marmara Araştırma M. TÜBİTAK Marmara Araştırma M.

İÇİNDEKİLER

YÖNETİCİ ÖZETİ.....	1
1. GİRİŞ.....	3
2. MEVCUT DURUM VE SORUNLAR.....	6
2.1. MEVCUT DURUM.....	6
2.1.1. <i>DÜNYA FINDIK PİYASASI VE TÜRKİYE’NİN YERİ</i>	6
2.1.2. <i>TÜRKİYE’DEKİ FINDIK SANAYİİNİN MEVCUT DURUMU</i>	10
2.1.3. <i>TÜRKİYE’DEKİ FINDIK SANAYİNİN MEVCUT DURUMUNUN VII. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI HEDEFLERİYLE KARŞILAŞTIRILMASI</i>	37
2.2. SORUNLAR.....	39
3. VIII. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI DÖNEMİ (2001-2005) VE UZUN DÖNEMDE (2006-2023) ULAŞILMAK İSTENEN AMAÇLAR.....	46
3.1. ARZ-TALEP.....	46
3.1.1. <i>ARZ</i>	46
3.1.2. <i>TALEP</i>	46
3.1.3. <i>UZUN DÖNEMDEKİ (2000-2023) FINDIK ÜRETİM-TÜKETİM DENGESİ PROJEKSİYONU</i>	50
4. TEŞVİK BELGESİ ALMIŞ YATIRIMLAR	51
5. ÖNGÖRÜLEN AMAÇLARA ULAŞILABİLMESİ İÇİN YAPILMASI GEREKLİ YASAL VE KURUMSAL DÜZENLEMELER VE UYGULANACAK POLİTİKALAR	54
5.1. ÖNGÖRÜLEN YENİ KURUMLAR.....	54
5.2. MEVCUT KURUMLARDA YAPILMASI GEREKLİ DÜZENLEMELER	54
5.3. KISA VE UZUN DÖNEMDE İZLENMESİ GEREKEN POLİTİKALAR	57
6. YAPILACAK YASAL VE KURUMSAL DÜZENLEMELER VE İZLENECEK POLİTİKALAR KONUSUNDA PERFORMANS KRİTERLERİNİN GELİŞTİRİLMESİ	64
6.1. YAPILACAK DÜZENLEMELERİN VE UYGULANACAK POLİTİKALARIN EKONOMİK VE SOSYAL GETİRİLERİ	64

YÖNETİCİ ÖZETİ

Fındık ülkemizin geleneksel ihraç ürünleri arasında önemli yer tutmaktadır. Ülkemiz yıllık ortalama 500.000 ton üretim ile dünya üretiminin ortalama % 80'ini ve dünya ticaretinin ise % 70'ini sağlamaktadır. Bu yönü itibariyle ülkemizdeki üretim miktarı dünya piyasalarını belirleyici özellikte bulunmaktadır.

Ülkemizde iç tüketim yaklaşık 60.000 ton düzeyinde olup, üretilen fındığın büyük bir bölümü ihraç edildiğinden fiyat istikrarının oluşumunda “destekleme” önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim, 1994 yılı 5 Nisan kararlarına kadar, fındık, destekleme kapsamında tutulmuştur. 5 Nisan 1994 tarihli ekonomik istikrar tedbirlerini müteakip 1993/94 sezonunda \$/kg bazında fındık fiyatı belirlenmiş olup, Fiskobirliğin DFİF'ten temin edilen kaynaklarla kredilendirilmesi suretiyle fındığın dolaylı olarak desteklenmesi yoluna gidilmiştir.

Diğer taraftan; fındık üretimimizde gözlenen artış, Fiskobirlik'in yüksek finansman sağlanmak suretiyle büyük miktarlarda fındık alımında bulunmasına, arz fazlası fındığın finansman ve stoklama maliyetleriyle birlikte ülkemizde kalmasına sebebiyet vermiştir. Öte yandan; üretim fazlasının gözlemlendiği ve yıllar itibariyle önemli artışların yaşandığı sözkonusu üründe üretim miktarını sınırlandırıcı tedbirler etkin olarak yürürlüğe konulamamıştır. Bu amaçla Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bütçesinde ayrılan pay yetersiz kalmış ve üreticilerin alternatif ürünlere yönelmeleri yeterince özendirilememiştir.

Bu çerçevede, fındıkta yaşanan arz fazlası sorunudur. Dünyada tüketimin üretimdeki artışa paralel olarak arttırılamaması ülkemizde büyük miktarlarda stok birikimine sebebiyet vermekte ve ihraç fiyatları açısından olumsuz bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu itibarla, ihracat politikamızı olumsuz yönde etkilemeyecek bir fiyat politikasının tespiti ve piyasalarda oluşacak değişikliklere ilişkin alınacak tedbirlerin süratle yürürlüğe konulabilmesini teminen; Hazine Müsteşarlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı temsilcilerinden oluşan İzleme ve Değerlendirme Komitesi teşkil ettirilmiştir. Anılan Komite'nin, fındığa ilişkin tüm kamu ve özel sektör kuruluşlarını içine alan Milli Fındık Konseyi'nin oluşturulması ideale ulaşılmasında önemli bir aşama olduğuna inanılmaktadır.

Ayrıca, yaklaşık %80 oranında Avrupa Birliği ülkelerine gerçekleştirilen fındık ihracatının geliştirilebilmesi, mevcut pazar payının arttırılması ve yeni pazarlara yönelinmesini teminen tanıtım faaliyetlerinde bulunulması büyük önem arz etmektedir. Bu itibarla, gerek bahsi geçen amaçlara ulaşılması gerekse fındık tüketiminin arttırılabilmesi amacıyla, tanıtım faaliyetlerinin planlamak, yürütmek ve koordinasyonu gerçekleştirmek üzere; Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, İstanbul ve Karadeniz Fındık ve Mamulleri İhracatçıları Birliklerinin Yönetim Kurulu Üyelerinden müteşekkil “Fındık Tanıtım Grubu”

oluşturulmuştur. Sözkonusu Grup tarafından; iç piyasada fındığın tüketiminin artırılması amacıyla tanıtım kampanyaları düzenlenmekte, ABD’de fındığın tanıtımı ve tüketiminin artırılmasını teminen 1997 yılında kurulan Fındık Konseyi aracılığıyla tanıtım faaliyetleri sürdürülmekte, Japon piyasasında fındığın tanıtımı amacıyla hazırlanan proje çerçevesinde, ilgili Japon kurum ve kuruluşlar ile işbirliğinin tesis edilmesi yoluyla tanıtım kampanyası düzenlenmesine ilişkin çalışmalar yürütülmektedir.

1. GİRİŞ

Sektörün Tanımı ve Sınırlanması

Fındık işleme sanayi, fındık kırma ve fındık işleme tesislerinden oluşmaktadır. Kurutulmuş kabuklu fındıklar, fındık kırma tesislerinde kırılarak natürel iç fındık elde edilmektedir. Natürel iç fındıklar, fındık işleme tesislerinin ham maddesi olup, bu tesislerde beyazlatılmış fındık, kavrulmuş fındık ve fındık unu gibi katma değerli çeşitli ürünlere dönüştürülmektedirler. Her çeşit natürel iç fındığın ham madde olarak değerlendirilmesiyle üretilen mamuller, ara mamuller ile doğrudan tüketiciye hitap eden ürünler olmak üzere iki grupta incelenmektedir.

Sektörün ana ham maddesi, istatistik pozisyonlara bölünmüş Gümrük Giriş Tarife Cetvelinde 0802.21 Tarife No'lu sert kabuklu meyvelerin 0802.21.00.00.11-12-13-19 pozisyonlarında yer alan kabuklu fındıklardır. Bu ham maddeden üretilen natürel iç fındık çeşitleri ve natürel iç fındıklardan elde edilen daha ileri seviyelerde işlenmiş ürünler GTİP numaralarına göre Tablo 1'de verilmiştir.

Ara Mamuller: Daha çok sanayici ve ithalatçılar için hazırlanan, ambalaj dışında mamulün bünyesine başka ham maddenin girmediği ve tamamen fındıktan elde edilen ürünlerdir. Bunlar arasında natürel iç fındık, (kısmen) beyazlatılmış ve çeşitli derecelerde kavrulmuş fındıklar ile bu fındıklardan üretilen kıyılmış, dilinmiş fındıklar, fındık unu ve püresi girmektedir. Bu ürünler, başka ürünlerle birlikte fındığı ham madde olarak kullanan çikolata, dondurma, bisküvi ve pastacılık sanayiine yönelik olmakla birlikte, yurt içi ve yurt dışında tüketicilere de doğrudan sunulabilmektedirler.

Doğrudan Tüketiciye Hitap Eden Ürünler: Bu grup, fındığın başka ham maddelerde kullanılarak tüketiciye sunulduğu ürünleri içermektedir. Çikolata, nugat, pasta, kek ve krema gibi mamullerin içinde sunulan fındık, çeşni maddesi özelliğindedir.

Tablo 1. GTİP Numaralarına Göre Kabuklu Fındık, İç Fındık ve İşlenmiş Fındıklar

<u>G.T.İ.P. NO</u>	<u>MADDE ADI</u>
0802.21.00.00.11	- KABUKLU TOMBUL EKSTRA FINDIK (FOŞA)
0802.21.00.00.12	- DİĞER KABUKLU TOMBUL FINDIKLAR
0802.21.00.00.13	- KABUKLU SİVRİ FINDIK
0802.21.00.00.19	- DİĞER KABUKLU FINDIKLAR
0802.22.00.00.11	- KABUKSUZ FINDIK (STANDART EKSTRA)
0802.22.00.00.12	- KABUKSUZ FINDIK (STANDART I)
0802.22.00.00.13	- KABUKSUZ FINDIK (STANDART II)
0802.22.00.00.14	- KABUKSUZ FINDIK (STANDART III)
0802.22.00.00.15	- KABUKSUZ SIRA MALI FINDIK
0802.22.00.00.16	- KABUKSUZ DİĞER STANDART FINDIK
0802.22.00.00.17	- KABUKSUZ KIRIK VE VURGUN FINDIK
0802.22.00.00.18	- KABUKSUZ BURUŞUK FINDIK
0802.22.00.00.21	- KABUKSUZ SİVRİ FINDIK
0802.22.00.00.22	- KIYILMIŞ FINDIK (NATUREL KABUKSUZ FINDIKTAN MAMUL)
0802.22.00.00.23	- DİLİNMIŞ FINDIK (NATUREL KABUKSUZ FINDIKTAN MAMUL)
0802.22.00.00.29	- DİĞER KABUKSUZ FINDIKLAR
1106.30.90.00.11	- FINDIK EZMESİ
1106.30.90.00.13	- FINDIK UNU (ÖĞÜTÜLMÜŞ FINDIK)(NATUREL KABUKSUZ FINDIKTAN MAMUL)
1106.30.90.00.14	- FINDIK UNU (ÖĞÜTÜLMÜŞ FINDIK)(BEYAZLATILMIŞ KABUKSUZ FINDIKTAN MAMUL)
1704.90.61.00.11	- SADECE FINDIK İHTİVA EDENLER (DRAJELER)
1806.90.50.00.00	- YALNIZ FINDIK İHTİVA EDEN ÇİKOLATA MAMULLERİ
1806.90.60.00.00	- EKMEĞE SÜRÜLEREK YENİLEN KAKAOLU ÜRÜNLER
1515.90.40.00.13	- FINDIK YAĞI
1515.90.51.00.13	- FINDIK YAĞI
1515.90.59.00.13	- FINDIK YAĞI
1515.90.60.00.13	- FINDIK YAĞI
1515.90.91.00.13	- FINDIK YAĞI
1515.90.99.00.13	- FINDIK YAĞI
2007.99.98.00.11	- FINDIK PÜRESİ (FÜRE) (BEYAZLATILMIŞ VE KAVRULMUŞ FINDIKTAN MAMUL)
2007.99.98.00.12	- FINDIK PÜRESİ (FÜRE) (BEYAZLATILMIŞ VE KAVRULMUŞ FINDIKTAN MAMUL)- ŞEKER İHTİVA EDEN
<u>A. Net muhtevası 1 Kg'ı geçen ambalajlarda olanlar</u>	
2008.19.19.00.11	- KIYILMIŞ FINDIK (BEYAZLATILMIŞ,KAVRULMUŞ KABUKSUZ FINDIKTAN MAMUL)
2008.19.19.00.12	- DİLİNMIŞ FINDIK (BEYAZLATILMIŞ,KAVRULMUŞ KABUKSUZ FINDIKTAN MAMUL)
2008.19.19.00.13	- KAVRULMUŞ, BÜTÜN HALDEKİ KABUKSUZ FINDIK
2008.19.19.00.14	- KAVRULMUŞ, KABUKLU FINDIK (TUZLU VE TUZSUZ)
2008.19.19.00.15	- YAĞDA KAVRULMUŞ TUZLU KABUKSUZ FINDIK

<u>G.T.İ.P. NO</u>	<u>MADDE ADI</u>
2008.19.19.00.16	- BEYAZLATILMIŞ KABUKSUZ FINDIK
2008.19.19.00.17	- DİĞER KAVRULMUŞ KABUKSUZ FINDIK
2008.19.19.00.18	- KAVRULMUŞ, BÜTÜN HALDEKİ KABUKSUZ FINDIK (ÇIKINTISI AYRILMAMIŞ)
2008.19.19.00.21	- BEYAZLATILMIŞ VE KAVRULMUŞ FINDIKLARIN ÇIKINTILARI
2008.19.19.00.29	- DİĞER İŞLENMİŞ KABUKSUZ FINDIKLAR
2008.19.19.00.32	- FINDIK KROKAN

B. Net muhtevası 1 Kg'ı geçmeyen ambalajda olanlar

2008.19.95.00.11	- KIYILMIŞ FINDIK(BEYAZLATILMIŞ,KAVRULMUŞ FINDIKTAN MAMUL)	KABUKSUZ
2008.19.95.00.12	- DİLİNMIŞ FINDIK(BEYAZLATILMIŞ,KAVRULMUŞ FINDIKTAN MAMUL)	KABUKSUZ
2008.19.95.00.13	- KAVRULMUŞ, BÜTÜN HALDEKİ KABUKSUZ FINDIK	
2008.19.95.00.14	- KAVRULMUŞ, KABUKLU FINDIK (TUZLU VE TUZSUZ)	
2008.19.95.00.15	- YAĞDA KAVRULMUŞ TUZLU KABUKSUZ FINDIK	
2008.19.95.00.16	- BEYAZLATILMIŞ KABUKSUZ FINDIK	
2008.19.95.00.17	- DİĞER KAVRULMUŞ KABUKSUZ FINDIK	
2008.19.95.00.18	- KAVRULMUŞ, BÜTÜN HALDEKİ KABUKSUZ FINDIK (ÇIKINTISI AYRILMAMIŞ)	
2008.19.95.00.21	- BEYAZLATILMIŞ VE KAVRULMUŞ FINDIKLARIN ÇIKINTILARI	
2008.19.95.00.29	- DİĞER İŞLENMİŞ KABUKSUZ FINDIKLAR	
2008.19.95.00.32	- FINDIK KROKAN	

Kaynak: Karadeniz İhracatçı Birlikleri, Giresun.

2. MEVCUT DURUM VE SORUNLAR

2.1. MEVCUT DURUM

2.1.1. DÜNYA FINDIK PİYASASI VE TÜRKİYE’NİN YERİ

Dünya Fındık Üretimi

Dünyada bademden sonra en yaygın yetiştiriciliği yapılan sert kabuklu meyve olan fındığın yabani çeşitleri, kuzey yarım kürenin ılıman iklim kuşağındaki her bölgede yetiştirilebilmesine rağmen, kültür çeşitleri Türkiye, İtalya, İspanya, ABD, Çin, İran, Yunanistan, Fransa, Rusya Federasyonu, Kırgızistan, Portekiz, Beyaz Rusya, Moldova Cumhuriyeti, Tacikistan, Gürcistan, Ukrayna, Tunus, Macaristan, Kıbrıs ve Kamerun’da yetiştirilmektedir (Tablo 2). 1993-99 dönemi ortalamasına göre yaklaşık 676 bin ton olan dünya fındık üretiminin %71,7’sini karşılayan Türkiye, en önemli üretici ülke konumundadır. Bu ülkeyi, sırasıyla İtalya, ABD ve İspanya izlemektedir. Çin, İran, Yunanistan ve Fransa gibi ülkelerde de fındık yetiştiriciliği yapılmasına rağmen, bu ülkelerin üretimleri genellikle iç taleplerini karşılayabilecek hacimde olup, az miktarda da olsa fındık ihracatlarına rastlanılmaktadır. Buna karşılık, FAO verilerine göre 1.000-2.000 ton kadar fındık üreten Azerbaycan ve Gürcistan’ın, gayri resmi verilere göre Avrupa Birliği (AB) ülkelerine (Almanya’ya) üretimlerinin birkaç misli ihracat yaptıkları bilinmektedir.

AB’nin üye ülkelerdeki sert kabuklu meyve üreticilerine sunacakları projeler kapsamında üretici birlikleri aracılığıyla yapısal destekler ve pazarlama yardımları sağlaması, uzun dönemde özellikle İtalya, İspanya, Yunanistan, Fransa ve Portekiz gibi ülkelerin üretimini daha da artırabilecektir. Bununla birlikte, ABD’de Oregon Üniversitesince yürütülen bir proje kapsamında, her yıl 5.000 adet fındık fidanı yetiştirilmekte ve üreticilere dağıtılmaktadır. Bununla birlikte, ABD’de verim ve kaliteyi artırmaya yönelik bilimsel/teknolojik araştırmalar desteklenmekte, fındık üreticileri ve sanayicilerinin sorunlarını çözmek ve bilgilendirmek üzere düzenli gazete ve dergiler çıkarılmakta ve eğitimler düzenlenmektedir. Bu faaliyetler, fındık üreticisi, tüccarı ve sanayicisinden yapılan kesintilerle desteklenmektedir. Bütün bu destekler, ABD’nin fındık üretimini de önemli oranda artırabilecektir. Almanya gibi önemli fındık ithalatçısı ülkeler, son yıllarda Arjantin, Azerbaycan, Gürcistan, Yugoslavya ve Romanya gibi ülkeleri fındık yetiştirmeye yönlendirmekte ve Türkiye’nin dışında alternatif tedarikçi ülkeler oluşturmaya çalışmaktadırlar. Bu süreç, uzun dönemde Türkiye’nin elinde gittikçe artan miktarlarda fındık stoklarının oluşmasına neden olabilecektir. Bütün bu gelişmeler de, uzun dönemde Türkiye’nin üretim ve pazar payını olumsuz olarak etkileyebilecektir.

Dünya Fındık İhracatı

Dünyada fındık piyasası incelendiğinde ihracatçıların, üretici ve üretici olmayan ülkelerden oluştuğu ortaya çıkmaktadır (Tablo 3). İç fındık cinsinden 1993-1998 dönemi ortalamasına göre yaklaşık 191 bin ton olan dünya fındık ihracatının %77,4'ünü gerçekleştiren Türkiye, en önemli ülke konumundadır. Türkiye, dünya fındık üretim ve ihracatının çok önemli bir kısmını sağlaması, iç piyasada uyguladığı fiyat, alım ve stok politikası sayesinde dünya piyasalarına ve fiyatların oluşumuna etki edebilmektedir.

Üretici ülkelerden İtalya'nın ihracattaki payı %9,5, ABD'nin %3,4, İspanya'nın da %2,0'dır. Fındık yetiştiricisi olmamalarına rağmen ithal ettiği fındığı kabuklu, iç veya işlenmiş olarak ihraç eden Almanya'nın dünya fındık ihracatındaki payı %3,6, Hollanda'nın %1,0, Belçika-Lüksemburg'un %0,5 ve Avusturya'nın %0,3'dür. İngiltere, İrlanda, İsviçre, Bulgaristan, Macaristan ve Kanada üretici olmayıp fındık re-eksportu yapan diğer ülkelerdir. Bu ülkelerin fındık ithalatlarının tamamına yakını Türkiye'den sağlayıp re-eksporta yönelmeleri, Türkiye'nin fındık piyasasında yeterince etkin olmadığını ortaya koymak bakımından önemlidir (Tablo 4).

Tablo 2. Ülkelere Göre Dünya Fındık Üretimi (Ton)

Ülkeler	Yıllar							1993-1999 ortalaması	
	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Miktar	%
Türkiye	305.000	600.100	435.000	464.000	470.000	595.000	531.441	485.149	71.7
İtalya	90.778	127.571	118.400	120.215	107.347	116.671	109.100	112.869	16.7
ABD	37.190	19.140	35.380	16.780	42.640	14.970	30.390	28.070	4.1
İspanya	12.107	22.600	15.500	7.030	19.800	8.000	15.333	14.338	2.1
Ara toplam	445.075	769.411	604.280	572.025	639.787	734.641	698.264	640.426	94.6
Çin	9.000	9.000	9.000	10.000	10.000	10.000	12.000	9.857	1.5
İran	10.874	5.200	5.400	5.400	5.400	5.400	12.525	7.171	1.1
Yunanistan	4.662	4.300	3.800	3.000	5.000	5.000	2.667	4.062	0.6
Fransa	3.480	3.700	3.900	4.400	4.500	4.500	4.500	4.140	0.6
Rusya Federas.	2.500	2.500	2.500	2.500	1.400	1.400	1.800	2.086	0.3
Azerbaycan	1.500	1.600	1.800	2.500	2.000	2.000	2.000	1.914	0.3
Kırgızistan	1.500	1.500	1.500	1.500	2.000	2.000	2.000	1.714	0.3
Beyaz Rusya	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.200	1.029	0.2
Portekiz	1.271	1.234	842	852	923	900	1.037	1.008	0.2
Tacikistan	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	800	972	0.1
Gürcistan	700	1.000	1.000	700	700	700	1.833	947	0.1
Moldova Cum.	1.000	1.000	1.000	800	800	800	800	886	0.1
Diğer*	451	-	-	-	38	61	536	155	-
Ara toplam	38.938	33.034	32.742	33.652	33.761	34.761	43.698	35.941	5.4
Genel toplam	484.013	802.445	637.022	605.677	673.548	769.402	741.962	676.367	100.0

* Diğer ülkeler, Ukrayna, Tunus, Macaristan, Kıbrıs ve Kamerun'dan oluşmaktadır.

Kaynak: T.C.New York Büyükelçiliği, New York, <http://apps1.fao.org>

Türkiye, genellikle İtalya ve İspanya gibi üretici ülkelere göre daha düşük fiyatlardan fındık ihraç etmektedir. Buna karşılık AB, Topluluk orijinli fındığı üçüncü ülkelere ihraç eden ihracatçılara, fındığın uluslararası fiyatları ile Topluluk fiyatları arasındaki farkı ihracat iadesi olarak vererek diğer ülkelerin fiyat avantajını ortadan kaldırmaya ve ihracatı teşvik etmeye çalışmaktadır. ABD ise, yüksek fındık verim düzeyinin etkisiyle dünya piyasalarına diğer ülkelere göre daha düşük fiyatlardan fındık sürmektedir.

Tablo 3. 1993-1998 Dönemi Ortalamasına Göre Dünya Fındık İhracatı (Ton)

Ülkeler	1993-1998 ortalama ihracat miktarı			
	Kabuklu fındık	İç fındık	Toplam*	%
Türkiye	522	146.829	147.090	77,4
İtalya	2.923	16.839	18.154	9,5
Almanya	387	6.698	6.891	3,6
ABD	8.756	2.898	6.400	3,4
İspanya	42	3.748	3.765	2,0
Hollanda	92	1.790	1.836	1,0
Fransa	1.612	768	1.574	0,8
Belçika-Lüksemburg	10	970	975	0,5
Çin (+Hong Kong)	765	558	940	0,5
Avusturya	29	485	499	0,3
İngiltere	46	326	349	0,2
İrlanda	-	254	254	0,1
Yunanistan	34	199	216	0,1
İsviçre	8	186	190	0,1
Bulgaristan	17	132	140	0,1
Macaristan	48	113	137	0,1
Kanada	239	15	134	0,1
Diğer	330	422	587	0,2
Genel toplam	15.860	183.230	190.131	100,0

* Toplam ihracat miktarı iç fındık cinsinden olup, kabuklu fındık ihracatının iç çövrilmesinde Türkiye için %50, İtalya ve İspanya için %45, ABD için %40, diğer ülkeler için ise %50 randıman esas alınmıştır.

Kaynak: <http://apps1.fao.org>

Tablo 4. Başlıca İhracatçı Ülkelerin İç Fındık İhracat Fiyatları (\$/Kental)

Ülkeler	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Türkiye	294	380	318	309	449	423
İtalya	295	400	384	331	440	440
Almanya	270	419	303	276	437	434
ABD	227	271	309	282	264	313
İspanya	236	467	341	278	457	462
Hollanda	275	437	332	313	436	455
Fransa	241	452	413	356	444	481
Belçika-Lüksemburg	318	542	497	368	491	487
Çin (+ Hong Kong)	109	149	395	260	185	182
Avusturya	267	425	385	330	440	491

Kaynak: <http://www.fao.org>

Dünya Fındık İthalatı

Dünyadaki en önemli fındık ithalatçısı ülkeler sırasıyla; Almanya, İtalya, Fransa, İsviçre, Belçika-Lüksemburg, Avusturya, Hollanda, İngiltere, ABD, İspanya, Polonya, Yunanistan, Danimarka'dır (Tablo 5). Çikolata ve şekerleme sanayiinin gelişmiş olduğu ithalatçı ülkeler, aynı zamanda fındığın ikamesi olan bademin de en önemli alıcısı durumundadırlar. Badem fiyatlarının fındığa göre daha istikrarlı olması ve Kaliforniya Pazarlama Bordunun izlemiş olduğu etkin pazarlama politikasının etkisiyle dünyadaki badem ithalatı, fındığa göre daha hızlı bir şekilde artmaktadır.

Almanya'nın en büyük fındık ithalatçısı ve tüketicisi olması, fındık ticaretinin (Hamburg'da) ve sanayisinin bu ülkede yoğunlaşması, Türkiye ve İtalya'dan sonra en fazla fındığı ihraç etmesi, bununla birlikte badem ve ham kakaonun da en büyük ithalatçısı olması, bu ülkedeki fındık ithalatçılarının genellikle büyük ve mali açıdan çok güçlü uluslararası nitelikte firmalar olması, fındık ithalatçısı firmaların tamamının Waren-Verein der Hamburger Börse e.V. (Hamburg Borsası Mal Birliği) çatısı altında çok iyi örgütlenmiş olmaları, ithalatçıların fındık alım satım kontratlarını uluslararası piyasalarda da kabul gören Hamburg Borsası Mal Birliği'nin ticaret kurallarına göre yapmaları, bu kontratlarla ilgili olarak yaşanan anlaşmazlıkların Mal Birliğinin (Waren-Verein) kurallarına göre oluşturulan Hakem Mahkemesi (Tahkim) aracılığıyla kısa sürede çözüme kavuşturulması, Almanya'nın dünya fındık piyasasındaki önem ve etkisini artıran etkenlerdir.

Tablo 5. 1993-1998 Dönemi Ortalamasına Göre Dünya Fındık İthalatı (Ton)

Ülkeler	Miktar (ton)			Oran (%)
	Kabuklu fındık	İç fındık	Toplam	
Almanya	4.148	80.061	82.135	41.4
İtalya	1.371	19.755	20.440	10.3
Fransa	748	16.010	16.384	8.3
İsviçre	56	12.996	13.024	6.6
Belçika-Lüksemburg	302	11.273	11.424	5.8
Avusturya	183	6.604	6.695	3.4
Hollanda	202	6.191	6.292	3.2
İngiltere	1.146	4.549	5.122	2.6
ABD	308	4.241	4.395	2.2
İspanya	917	4.108	4.566	2.3
Polonya	540	2.335	2.605	1.3
Yunanistan	158	2.108	2.187	1.1
Danimarka	433	2.060	2.276	1.1
Romanya	987	1.664	2.157	1.1
Avustralya	117	1.790	1.848	0.9
İsveç	356	1.624	1.802	0.9
Çin (+ Hong Kong)	1.952	549	1.525	0.8
Kanada	1.087	875	1.418	0.7
Norveç	526	1.188	1.451	0.7
İsrail	93	1.094	1.140	0.6
Mısır	237	1.087	1.205	0.6
Kuzey Afrika	-	935	935	0.5
Brezilya	556	690	968	0.4
Diğer ülkeler	2.246	5.144	6.267	3.2
Toplam	18.669	188.931	198.261	100.0

* Türkiye'nin dünya fındık ihracatının çok önemli bir kısmını karşılamasından dolayı kabuklu fındık %50 randıman üzerinden içe çevrilerek toplama dahil edilmiştir.

Kaynak: <http://apps1.fao.org>

2.1.2. TÜRKİYE'DEKİ FINDIK SANAYİNİN MEVCUT DURUMU

2.1.2.1. MEVCUT KAPASİTE VE KAPASİTE KULLANIMI

Fındığı işleme durumuna göre sektördeki işyeri sayısı, mevcut kapasiteleri ve üretim kapasiteleri Tablo 6'da verilmiştir. Fındığın yağa dönüştürüldüğü fabrikalar da, bu sektör içinde belirtilmiştir. Ham ve rafine fındık yağının üretildiği bu fabrikalar, yağ fabrikası özelliğindedirler. Tablodan kapasite kullanım oranının fındık kırma fabrikalarında yaklaşık %20, fındık işleme fabrikalarında işleme şekline göre değişmekle birlikte %8-65 arasında değiştiği anlaşılmaktadır. Fındık kırma ve işleme sanayiinde kapasite kullanma oranı, rekolte ve finansman imkanlarına bağlı olarak değişebilmektedir. Bununla birlikte sektördeki firmaların genellikle aile şirketi özelliğindeki küçük ölçekli firmalardan oluşması ve çok

ortaklı büyük firmalarının sayısının az olması, atıl kapasiteyi artıran bir diğer önemli etkidir. Sektörde çok düşük kapasite ile çalışılması, işleme masraflarını artırmaktadır. Fındık kırma ve işlemenin, piyasanın talepleri doğrultusunda yılın belirli aylarında (genellikle Eylül-Aralık dönemi) yapılmasının zorunluluğu ve farklı mamullerin (beyazlatılmış fındık ve kavrulmuş fındık gibi) aynı makinelerde üretilmesi, sektördeki atıl kapasitenin tamamen önüne geçilmesini engellemektedir.

Tablo 6. Türkiye’de Fındık İşleme Sanayii İşyeri Sayısı, Kurulu Kapasite ve Üretim Miktarı

Ürün cinsi	1994				1996			
	İşyeri sayısı (adet)	Kurulu kapasite (ton/yıl)	Üretim (ton)	KKO (%)	İşyeri sayısı (adet)	Kurulu kapasite (ton/yıl)	Üretim (ton)	KKO (%)
Fındık kırma	64	539.254	112.780	20.9	83	657.880	121.419	18.5
Fındık kavurma	8	38.615	25.135	65.1	31	136.265	73.984	54.3
Fındık beyazlatma	7	9.706	4.159	42.8	7	10.806	4.348	40.2
Fındık dilme	3	12.725	2.580	20.3	3	12.725	2.088	16.4
Fındık öğütme	1	7.290	80	0.1	2	8.290	700	8.4
Fındık ezmesi	4	1.620	762	47.0	25	98.370	58.893	59.9
Fındık unu	2	0	10	-	3	0	921	-
Ham fındık yağı	1	2.000	68	3.4	2	47.000	27.750	59.0
Rafine fındık yağı	0	0	0	-	1	15.000	15.000	100.0
Toplam	90	611.210	145.574	23.8	156	926.336	269.713	29.1

Kaynak: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Ankara.

Fındık kırma ve işleme fabrikaları, fındık yetiştiriciliğinin yaygın olduğu sırasıyla Ordu, Giresun, Sakarya, Samsun, Trabzon ve Bolu illerinde yoğunlaşmıştır (Tablo 7). Uygulanan fiyat destekleme politikasının etkisiyle Orta ve Batı Karadeniz Bölgesinde fındık yetiştiriciliğinin yaygınlaştırılması ve devletin bu bölgelere de yatırım teşviki sağlaması, bu bölgelerdeki fındık kırma ve işleme tesislerinin sayısını artıran en önemli etkenler olmuştur.

Fındık kırma fabrikaları ve işleme fabrikalarında istihdam edilen nüfus hakkında da kesin istatistikler bulunmamasına rağmen, fındık kırma fabrikalarında 10 bin, fındık işleme fabrikalarında da 5 bin olmak üzere toplam 15 bin kişi olduğu tahmin edilmektedir.

Türkiye’de 17 Ağustos 1999 ve 12 Kasım 1999 tarihlerinde meydana gelen depremler ile Düzce’deki 3 fındık fabrikası tamamen yıkılmış, 3 fındık fabrikası ise hafif hasar görmüştür. Yıkılan fabrikaların günlük üretim kapasiteleri toplamı 150 ton olup, bu fabrikaların ancak 7 ile 12 aylık bir süre sonunda yeniden üretime geçebilecekleri tespit edilmiştir. Hafif hasarlı fındık fabrikaları ise kısa sürede üretime geçirilmişlerdir. Devre dışı kalan tesislere rağmen, 1 Eylül 1999-31 Aralık 1999 döneminde önceki yılların aynı dönemine göre daha fazla fındık ihraç edilmesi, depremin ihracat üzerinde olumsuz bir

etkisinin olmadığını göstermektedir. Fındık kırma ve işleme sanayii üretiminin sektörde var olan yüksek atıl kapasiteden dolayı depremden olumsuz olarak etkilenmesi beklenmemektedir.

Tablo 7. İllere Göre Fındık İşleme Sanayiinde İşyeri Sayısı, Kurulu Kapasite Ve Üretim Miktarı

İl	Ürün cinsi	1994				1996			
		İşyeri sayısı (adet)	Kurulu kapasite (ton/yıl)	Üretim (ton)	KKO (%)	İşyeri sayısı (adet)	Kurulu kapasite (ton/yıl)	Üretim (ton)	KKO (%)
Afyon	Ham fındık yağı	1	2.000	68	3.4	1	2.000	750	37.5
Bolu	Fındık (kırma)	7	16.115	13.354	82.9	5	2.391	1.509	6.3
Gaziantep	Fındık (kırma)	17	19.519	183	0.9	17	19.519	160	0.8
Giresun	Fındık (kırma)	24	208.600	28.321	13.6	25	209.500	22.323	10.7
	Fındık (kavurma)	5	25.500	22.485	88.2	6	26.400	13.334	50.5
	Fındık (beyazlatılmış)	6	9.200	3.659	39.8	6	10.300	3.868	37.6
	Fındık (dilimlenmiş)	2	2.280	1.981	86.9	3	2.480	2.181	87.9
	Fındık ezmesi	2	0	142	-	1	0	183	-
	Fındık unu	2	0	10	-	3	0	921	-
İçel	Fındık (kırma)	2	200	176	88.0	2	200	181	90.5
Ordu	Fındık (kırma)	33	300.274	65.000	21.6	48	350.000	64.000	18.3
	Fındık (kavurma)	2	7.040	2.000	28.4	2	7.040	2.000	28.4
	Fındık (dilimlenmiş)	2	5.435	2.500	46.0	2	5.435	2.000	36.8
	Fındık ezmesi	1	660	100	15.2	1	660	100	15.2
	Ham fındık yağı*	0	0	0	-	1	45.000	27.000	60.0
	Rafine fındık yağı*	0	0	0	-	1	15.000	15.000	100.0
Sakarya	Fındık (kavurma)	0	0	0	-	22	96.750	58.050	60.0
	Fındık (öğütülmüş)	0	0	0	-	1	1.100	612	55.6
	Fındık ezmesi	0	0	0	-	1	400	228	0.57
Samsun	Fındık (kırma)	1	5.000	3.283	65.7	4	73.000	17.385	23.8
	Fındık (kavrulmuş)	9	130.000	27.851	21.4	4	54.000	12.004	22.2
Trabzon	Fındık (kırma)	4	25.180	16.000	63.6	4	25.180	17.530	69.6
	Fındık (kavurma)	1	6.075	650	10.7	1	6.075	600	10.0
	Fındık (beyazlatılmış)	1	506	500	98.8	1	506	480	94.9
	Fındık (dilimlenmiş)	1	7.290	80	1.1	1	7.290	88	1.2
	Fındık (öğütülmüş)	1	3.500	1.200	34.3	1	3.500	1.100	31.4
	Fındık ezmesi	1	960	520	54.2	1	960	560	58.3

* Soya ve Ayçiçeği işlemek üzere kurulan Ordu Soya A.Ş'nin ham fındık yağına ve rafine fındık yağına göre kapasitesini vermektedir. Günümüzde bu fabrikada, sadece rafine yemeklik fındık yağı üretilmektedir.

Kaynak: Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Ankara.

2.1.2.2. ARZ-TALEP

2.1.2.2.1. ARZ

2.1.2.2.1.1. Üretim

Üretim Politikası

Fiyat destekleme politikası

Devlet, özellikle yüksek kalitede fındığın yetiştirildiği ve tek ürüne (fındık yetiştiriciliğine) bağımlı bulunan Klasik Üretim Bölgesindeki (Trabzon, Giresun ve Ordu illeri) fındık tarımının özendirilmesi, geçimini yalnızca fındık tarımından sağlayan ailelerin refah düzeyinin yükseltilmesi ve meyilli arazi yapısına sahip bölgede fındık yetiştiriciliği sayesinde yağmur erozyonunun önlenmesi amacıyla, 1964 yılında destekleme alımlarına başlamıştır. Destekleme alım görevi de, Fiskobirlik'e verilmiştir. Bu görev ile birlikte destekleme alım fiyatları, ürün bedellerinin ödenmesi, alınan ürünün satışına kadar yapılan masraflar için gerekli kredilerin kaynağı, temin şekli ve ürün bedellerine ait esaslar Yüksek Planlama Kurulu, uygulama esasları ise Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından gösterilmiştir. Alım hizmeti karşılığında da kendisine bir komisyon ödenmiştir. Destekleme alımları sonucunda ortaya çıkan zararlar da, devlet bütçesinden karşılanmıştır. Fiskobirlik'in kendi adına yaptığı alımların kararları ise, Sanayi ve Ticaret Bakanı veya Başbakanın bilgi ve önerileri doğrultusunda Birlik Yönetim Kurulu tarafından verilmekte, katlanılan zararlar da Hazinece karşılanmaktadır. Destekleme ve Birlik alımları ile üreticilere maliyetlerin üzerindeki fiyatlardan alım garantisi verilmiştir. Böylece, özellikle yüksek rekoltenin gerçekleştiği yıllarda piyasa fiyatlarındaki düşüşler önlenmeye çalışılmıştır.

Her pazarlama sezonunun başında (genellikle Ağustos ayında) %50 randımanlı kuru değirmenlik Tombul Kabuklu fındık için bir fiyat belirlenmekte ve Sivri Fındığa ise daha düşük bir fiyat verilmektedir. 1964-1983 döneminde sezon başında belirlenen fiyatlardan yıl boyunca alım yapan Fiskobirlik, 1984-1993 döneminde (1990 yılı hariç) yıl içerisinde kademeli fiyat uygulamış, 1994-1998 döneminde alım fiyatlarını \$ karşılığı TL olarak belirlemiştir. 1994 yılında 1,5 \$/kg olarak ilan edilen alım fiyatları, \$ bazında her yıl artırılarak, 1998 yılında 2,26 \$/kg'a ve aynı alım sezon içinde daha sonra 2,56 \$/kg'a çıkartılmıştır. Fındık alım fiyatlarının \$ bazında bile önemli oranda (%70,7) artırılması, alım fiyatlarının belirlenmesinde rekolte, stoklar, dünya fiyatları, rakip ürünlerin üretim ve fiyatları gibi gerekli kriterlerin pek dikkate alınmadığını göstermektedir. 1999 kampanya yılında ise fındık alım fiyatları tekrar TL üzerinden (1.020.000 TL/kg) ilan edilmiştir.

Devlet, uyguladığı destekleme fiyat politikasıyla (Fiskobirlik alımlarıyla) fındık üreticilerine 1993-1999 dönemindeki ortalama reel maliyetin %59 üstünde fiyat vermişken,

serbest piyasada maliyetin %48,1 üstünde fiyat oluşmuştur (Tablo 8). Yüksek orandaki bu fiyat desteği, dikim alanları ve üretimdeki artışı daha da körükleyebilecektir.

Fiyat destekleme politikası ise açıklanan fiyatlardan destekleme alımı (1988, 1989 ve 1990 yılları hariç 1964-1993 dönemi) veya Fiskobirlik adına alım (1988, 1989, 1990 yılları ve 1994 yılından bu yana) yapılması şeklinde yürütülmüştür. 1980'li yıllardan önce rekolteye bağlı olmaksızın genellikle üretimin yarısından fazlasını satın alan Fiskobirlik, bu yıllardan sonra ise sadece rekoltenin çok yüksek gerçekleştiği yıllarda üretimin yarıdan fazlasını almıştır. 1990'lı yıllarda ise artan stok yükü ve finansman imkanlarının yeterli olmaması nedeniyle Fiskobirlik'in alım oranları düşmüştür (Tablo 9).

Tablo 8. Yıllara Göre Türkiye'de Fındık Üretim Maliyetleri, Fiskobirlik Alım Fiyatları Ve Serbest Piyasa Fiyatları (TL/kg)

Yıllar	TEFE (1987=100)	Üretim maliyeti		Fiskobirlik alım fiyatı***		(3)=(1/2)	Serbest piyasa fiyatı****		(5)=(4/1)
		Cari (1)	Reel*	Cari (2)	Reel*		Cari (4)	Reel*	
1993	1.698,0	18.592	10,95	19.750-20.800 (18.327)	10,79	98,6	11.100-28.000 (20.550)	12,10	110,5
1994	3.746,9	23.652	6,31	45.000-63.000 (56.299)	15,03	238,0	35.000-60.000 (47.500)	12,68	200,8
1995	7.064,7	61.769	8,74	80.000 (81.788)	11,58	132,4	70.000-105.000 (87.500)	12,39	141,7
1996	12.337,4	117.532	9,53	166.000-240.000 (206.021)	16,70	175,3	160.000-260.000 (210.000)	17,02	178,7
1997	22.336,6	215.240	9,65	400.000-660.000 (496.168)	22,21	230,5	350.000-550.000 (450.000)	20,15	209,1
1998	45.554,2	543.858	11,94	675.000-875.000 (771.528)	16,94	141,9	650.000-850.000 (750.000)	16,46	137,9
1999	74.211,2	783.154**	10,55	1.020.000-1.070.000 (1.072.789)	14,46	137,0	750.000 (700.000)	9,43	89,4
Ortalama			9.67		15.38	164,8		14.32	152,6

* Reel rakamlar, cari rakamların TEFE'ye bölümü ve çıkan rakamın 100 ile çarpımı sonucunda elde edilmiştir.

** Tahmini üretime göre maliyet rakamını vermektedir.

*** Parantez içindeki fiyatlar, Fiskobirlik'in ortalama alım fiyatıdır.

**** Parantez içindeki fiyatlar, serbest piyasada oluşan fiyatların basit ortalamasıdır.

Kaynak: Fiskobirlik, Servis No: XVIII-Tarım, Sayı:295.15657/7054, Giresun.

Türkiye İstatistik Yıllığı-1997, DİE Yayın No:2110, Ankara.

Capital Dergisi Aralık 1999 Infocard Eki, İstanbul.

Fiyat destekleme politikası ise açıklanan fiyatlardan destekleme alımı (1988, 1989 ve 1990 yılları hariç 1964-1993 dönemi) veya Fiskobirlik adına alım (1988, 1989, 1990 yılları ve 1994 yılından bu yana) yapılması şeklinde yürütülmüştür. 1980'li yıllardan önce rekolteye bağlı olmaksızın genellikle üretimin yarısından fazlasını satın alan Fiskobirlik, bu yıllardan

sonra ise sadece rekoltenin çok yüksek gerçekleştiği yıllarda üretimin yarıdan fazlasını almıştır. 1990'lı yıllarda ise artan stok yükü ve finansman imkanlarının yeterli olmaması nedeniyle Fiskobirlik'in alım oranları düşmüştür (Tablo 9).

Tablo 9. Yıllara Göre Fiskobirlik'in Fındık Alımlarının Üretime Oranı (%)

Yıllar	Fındık üretim miktarı (1)	Fiskobirlik'in fındık alım miktarı (2)	Oran (%) (3)=(2/1)
1993	300.500	2.221	0,7
1994	600.100	62.691	10,4
1995	435.000	34.292	7,9
1996	464.000	105.095	22,6
1997	470.000	64.664	13,8
1997	595.000	238.782	40,1
1999	540.709	141.961*	26,3

*23.12.1999 tarihi itibarıyla alım miktarı olup, alımlar devam etmektedir.

Kaynak: Fiskobirlik, Servis No: XVIII-Tarım, Sayı:295.15657/7054, Giresun.

Tablo 10. Türkiye'de Fındık Üretimine İzin Verilen Sahalar

İl	İlçe
Artvin	Borçka ve Arhavi
Bolu	Akçakoca, Düzce, Cumaovası, Gölyaka, Kilimli ve Yığılca
Giresun	Merkez, Bulancak, Keşap, Tirebolu, Görele, Eynesil, Espiye, Dereli, Çanakçı, Güce, Doğankent, Yağlıdere ve Piraziz
Kastamonu	Abana, Bozkurt, Cide, Çatalzeytin ve İnebolu
Kocaeli	Kandıra
Ordu	Bütün ilçeler
Rize	Ardeşen, Fındıklı ve Pazar
Sakarya	Kocaeli, Karasu, Akyazı ve Hendek
Samsun	Çarşamba ve Terme
Sinop	Merkez, Ayancık, Türkeli, Erfelek, Gerze ve Dikmen
Trabzon	Bütün ilçeler
Zonguldak	Alaplı ve Ereğli
Bartın	Merkez, Amasra, Kurucuşile

Kaynak: T.C. Resmi Gazete, 3 Şubat 1993, Sayı: 21485, Ankara.

Dikim alanlarının sınırlandırılması

Devletin uygulamış olduğu fiyat destekleme politikası ile fındık alımlarında bölge ve kalite ayırımının yapılmaması, fındık yetiştiriciliğinin diğer tarımsal ürünlere göre daha az iş gücü gerektirmesi ve daha elverişli fiyatlardan satış imkanı bulması, daha yüksek verim elde edenler ile büyük fındık bahçesine sahip olanların verilen fiyat desteğinden daha fazla yararlanabilmesi vb. etkenler, fındık dikim alanlarının asıl üretim bölgesi ile birlikte taban arazilerin bulunduğu diğer bölgelere yayılmasını sağlamıştır. Özellikle, 1980'li yılların başında üretimin iç tüketim ve ihracat hacmini önemli oranda aşarak büyük miktarlarda stoklar yaratması, dikim alanlarının sınırlandırılmasını gündeme getirmiştir. 1984 yılında

findık üretiminin en uygun alanlarda yapılması ve üretimin talepteki gelişmelere göre yönlendirilmesi amacıyla 2844 Sayılı “Fındık Üretimine Planlanması ve Dikim Alanlarının Belirlenmesi Hakkındaki Kanun” çıkartılmıştır. Bu kanunun 89/14313 sayılı uygulama yönetmeliği ise ancak 5,5 yıl gecikmeyle çıkartılabilmektedir. Bu yönetmeliğe göre; rakımı 750 metreyi geçmeyen, meyli en az %12 olan, arazi kullanma kabiliyeti 4. ve daha yukarı sınıflardaki araziler ile Giresun, Ordu, Trabzon il merkezleri ile ilçelerinin tamamında, Bolu İlinin Akçakoca ve Zonguldak İlinin Ereğli ve Alaplı ilçelerinde (Alaplı, 90/339 sayılı yönetmelik ile eklenmiştir) rakım ve eğim şartı aranmaksızın findık yetiştiriciliğine izin verilmiştir. Yine, rakımı 750 metreyi geçmeyen ve meyli en az %12 olan arazilerde, hiçbir şekilde 1. ve 2. sınıf araziler ile eğimi %6’dan az olan 3. sınıf arazilerde hiçbir şekilde findık yetiştiriciliğinin yapılamayacağı öngörülmüştür. Yönetmelikteki çelişki sayesinde, eğimi %6 ile %12 arasında olan 3. sınıf arazilerde de findık yetiştiriciliğine izin verilmiştir. Buna karşılık, teknik anlamda findık bahçesinin tesis edilemeyeceği genellikle çok sığ toprak ve yüksek meyilli arazi yapısına sahip Doğu Karadeniz Bölgesindeki elverişsiz alanlara yetiştiricilik açısından hiçbir sınırlandırma getirilmemiştir. Türkiye’de findık üretimine izin verilen sahalarda Tablo 10’da verilmiştir.

2844 Sayılı Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren izin alınmadan yeni findık bahçelerinin kurulması ve belirlenen alanlar dışında findık bahçelerinin yenilenmesi yasaklanmasına rağmen, yeni dikimler yoğun şekilde devam etmektedir.

Bakanlar Kurulu, 3 Şubat 1993 tarih ve 21485 tarihli Resmi Gazetede yayınladığı karar ile Samsun İlinde 17.017,1 hektar, Zonguldak İlinde 15.201,8 hektar, Kocaeli İlinde 1.575,5 hektar ve İstanbul İlinde 2.184,8 hektar olmak üzere toplam 35.979,2 hektar findık bahçesinin üretim dışı bırakılmasını kararlaştırmıştır. Bu karar ile düz arazilerde (Samsun’un Çarşamba Ovası) findık yetiştiriciliğine izin verilmesine rağmen, meyilli arazilerde (Samsun’un Tekkeköy ve Salıpazarı İlçeleri gibi) yetiştiriciliğe izin verilmemiştir. Yasanın uygulamasını engelleyen etkenler ise, ekonomik ömrünü doldurmamış findık bahçelerinin sökülmesinin bahçe sahiplerinin arzusuna bırakılması, özellikle genç bahçelerden oluşan bu alanlardaki zorunlu sökülmenin bahçelerin ekonomik ömrünün sonuna ertelenmesi, bahçelerin sökülmesi durumunda verilmesi kararlaştırılan tazminatın yeterli görülmemesi ve tazminatın ödenmesi için gerekli kaynağın şu ana kadar Tarım ve Köyişleri Bakanlığına aktarılmaması, findığın dışındaki ürünlerin yetiştirilebilmesi için yeterli teşvikin sağlanmaması, yasanın uygulanmasının etkili bir şekilde denetlenmemesi ve ceza-i müeyyidelerin yetersiz olması şeklinde belirtilebilir. Mevzuattan kaynaklanan bu olumsuzluklar ile birlikte uygulanan fiyat destekleme politikasına son verilmemesi, üretim alanlarındaki artışın önüne geçilememesinin nedenleri olarak belirtilebilir.

Fındık Dikim Alanları

İlk kez Doğu Karadeniz Bölgesinde yapılmaya başlanan kültür ırkı fındık yetiştiriciliği, devletin fındığa 1964 yılından bu yana maliyetlerin üzerinde fiyatlardan alım garantisi vermesi, fındığın diğer ürünlere göre nispeten az emekle yetiştirilen bir ürün olması, bölgeden yapılan göçler vb. etkenlerden dolayı önce Batı Karadeniz Bölgesi, daha sonra ise diğer bölgelere yayılmıştır. Günümüzde Türkiye’de 34 ilde fındık yetiştiriciliği yapılmasına rağmen, ticarete konu olan yetiştiriciliğin tamamına yakını Ordu, Giresun, Sakarya, Bolu, Samsun, Trabzon, Zonguldak, Kocaeli, Artvin, Kastamonu ve İstanbul illerinde gerçekleştirilmektedir. Rize, Sinop, Bitlis, Bursa, Tokat, Gümüşhane, Antalya, Isparta, Kırklareli, Çanakkale, Yalova, Kahramanmaraş, Mardin, Amasya, Karabük, Bilecik, Elazığ, Denizli, Tekirdağ, Erzincan, Niğde ve Burdur illerinde yapılan fındık yetiştiriciliği ise daha ziyade öz tüketime gitmektedir. Türkiye’deki fındık dikim alanlarının %60,2’si asıl üretim bölgesi olan Doğu Karadeniz Bölgesinde bulunmaktadır (Tablo 11).

Tablo 11: İllere Göre Türkiye’deki Fındık Dikim Alanları (Hektar)

İller	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Ordu	140.000	149.000	149.000	165.000	165.000	168.000	168.000
Giresun	99.000	100.000	100.000	100.000	100.000	100.000	100.000
Sakarya	65.500	63.000	63.000	63.000	63.000	72.000	72.000
Bolu	60.000	69.000	69.000	69.000	69.000	69.000	69.000
Samsun	36.000	47.000	47.000	54.000	54.000	56.000	56.000
Trabzon	49.800	50.800	50.800	50.800	50.800	50.800	50.800
Zonguldak	13.500	15.000	15.000	15.000	15.000	15.000	15.000
Artvin	3.800	3.800	3.800	3.800	3.800	3.800	3.800
Bartın	-	-	-	2.000	2.000	3.000	3.000
Rize	2.400	2.400	2.400	2.400	2.400	2.400	2.400
Toplam	470.000	500.000	500.000	525.000	525.000	540.000	540.000

Kaynak: Fiskobirlik, Servis No: XVIII-Tarım, Sayı:295.15657/7054, Giresun.

Türkiye’de 1988 yılından 1992 yılına kadar %7,1 oranında artan fındık dikim alanları, 1993 yılından 1999 yılına kadar %14,9 oranında (daha yüksek oranda) artmıştır. Fındık dikim alanlarında son dönemde görülen yüksek oranlı artış, büyük oranda Batı Karadeniz Bölgesindeki dikim alanı artışından kaynaklanmıştır. Doğu Karadeniz Bölgesinde Giresun Yağlısı, Palaz ve Foşa gibi türler yetiştirilirken, Batı Karadeniz Bölgesinde İncekara, Sarıyağlı ve Delisava gibi türler yaygın olarak yetiştirilmektedir.

Fındık Verimi ve Üretimi

Türkiye’nin fındık verim düzeyi, İtalya ve ABD gibi üretici ülkelerden düşüktür. 1993-1999 dönemi ortalamasına göre Türkiye’de dekardan 93,9 kg fındık alınmışken, FAO verilerine göre ABD’de 249 kg, Fransa’da 194 kg, İtalya’da 163 kg, Yunanistan’da 159 kg ve

Gürcistan'da 143 kg fındık alınmıştır. Türkiye'nin birim alandan diğer üretici ülkelere göre daha düşük verim elde etmesi, uluslararası piyasalardaki rekabet gücünü düşürmektedir.

Bununla birlikte, Türkiye'nin fındık veriminde yıllara göre önemli dalgalanmalar da görülmektedir. Fındık bitkisinde periyodisitenin görülmesi, iklim şartları ve gerekli kültür ıslah işlemlerin yeterince yapılmaması, verimdeki dalgalanmayı artıran etkenlerdir.

Fındık yetiştirilen illerin verim düzeyleri arasında, önemli sayılabilecek farklar vardır. Fındık bahçelerinin genelde yaşlı ve ocakların sık olduğu Giresun ve Ordu illerindeki verim seviyesi, Sakarya ve Bolu illerinin verim düzeyine göre daha düşüktür. Verim düzeyinin daha yüksek olduğu Sakarya ve Bolu illerindeki işletmelerin daha büyük fındık bahçesine sahip olmaları da dikkate alınacak olursa, bu bölgelerdeki fındık işletmelerinin fındığa verilen fiyat desteğinden daha yüksek oranda yararlanabildikleri ortaya çıkmaktadır. Bu durum, bölgedeki fındık dikim alanlarındaki daha hızlı artışın nedenlerini ortaya koymaktadır. (Tablo 12).

Türkiye'nin fındık verim düzeyinde dönemler arasında yaşanan gelişmeler ele alınacak olursa; 1988-1992 dönemi ortalamasına göre 103,6 kg/da olan verim düzeyinin, 1993-1999 döneminde %9,1 azalarak 93,9 kg/da'a düştüğü ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'nin fındık üretiminde yaşanan gelişmeler ele alınacak olursa; 1988-1992 dönemi ortalamasına göre yaklaşık 451 bin ton olan üretimin %7,9'luk artışla 486 bin tona yükseldiği ortaya çıkmaktadır. Üretimde yaşanan bu gelişmeler sonucunda Türkiye, dünya fındık talebini tek başına karşılayabilecek seviyeye gelmiştir. Verimdeki dalgalanmadan dolayı yıllara göre fındık üretiminde de değişimler olmaktadır. Türkiye'de en fazla fındığın üretildiği iller sırasıyla; Ordu, Giresun, Sakarya, Bolu, Trabzon, Samsun, Zonguldak, Artvin, Rize ve Bartın'dır (Tablo 13).

Tablo 12. İllere Göre Türkiye'nin Fındık Verimi (Kg/Da)

İller	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999*
Ordu	59.5	113.9	80.4	72.8	83.0	88.3	95.2
Giresun	58.3	109.0	94.0	95.0	72.0	105.0	92.8
Sakarya	65.6	142.9	99.8	112.6	115.9	138.5	115.6
Bolu	80.3	143.5	83.5	111.1	116.2	147.1	87.5
Samsun	51.9	113.4	51.5	67.4	68.5	99.5	84.9
Trabzon	80.9	118.5	123.7	92.0	107.5	112.3	133.4
Zonguldak	46.7	97.3	63.3	88.7	80.7	127.3	81.0
Artvin	57.9	71.1	86.8	55.3	41.8	88.2	117.8
Bartın	-	-	-	80.0	85.0	123.3	53.9
Rize	33.3	66.7	35.4	47.9	33.7	66.7	63.3
Toplam	63.9	120.0	87.0	88.4	89.5	110.2	98.4

* Tahmini

Kaynak: Tablo 11 ve Tablo 13'den yararlanılarak düzenlenmiştir.

Tablo 13. İllere Göre Türkiye'nin Gerçekleşen Fındık Rekoltesi (Ton)

İller	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999*
Ordu	83.300	169.700	119.800	120.100	137.000	148.300	160.000
Giresun	57.700	109.000	94.000	95.000	72.000	105.000	92.794
Sakarya	43.000	90.000	62.900	70.950	73.000	99.700	83.258
Bolu	48.200	99.000	57.600	76.650	80.200	101.500	60.300
Samsun	18.700	53.300	24.200	36.400	37.000	55.700	47.568
Trabzon	40.300	60.200	62.850	46.750	54.600	57.050	67.755
Zonguldak	6.300	14.600	9.500	13.300	12.100	19.100	12.152
Artvin	2.200	2.700	3.300	2.100	1.590	3.350	4.476
Rize	800	1.600	850	1.150	810	1.600	1.520
Bartın	-	-	-	1.600	1.700	3.700	1.618
Toplam	300.500	600.100	435.000	464.000	470.000	595.000	531.441

* Tahmini

Kaynak: FİSKOBİRLİK, Servis No: XVIII-Tarım, Sayı:295.15657/7054, Giresun.
Karadeniz İhracatçı Birlikleri, Giresun.

Fındık Yetiştirilen İşletmelerin Genel Özellikleri

Türkiye’de fındık yetiştiren işletmelerin sayısı yaklaşık 395 bin olup, bu işletmelerde ortalama 5-6 nüfus bulunmaktadır. Bu da, fındık yetiştiren işletmelerde 2-2,4 milyon kişinin oturduğunu ve fındık yetiştiriciliğinin bu insanların geçimini ilgilendirdiğini göstermektedir. Yalnız, burada unutulmaması gereken önemli bir nokta 2-2,4 milyon kişinin geçimini sadece fındık veya tarımdan sağlamadığı ve bazı işletmelerin tarım dışı gelirlerinin var olduğu gerçeğidir. Bu sayıya, fındık işletmelerinde hasat işlerinde ücretli olarak çalıştırılan yabancı iş gücünün de eklenmesi gerekmesine rağmen, bunların sayısı konusunda elde herhangi bir veri bulunmamaktadır.

Fındık yetiştiren tarım işletmeleri genellikle çok küçük araziye sahip olup, işletme arazilerinin tamamına yakınına fındık bahçeleri oluşturmaktadır. Bununla birlikte işletmelerde fındığın dışında pazara yönelik olarak yetiştirilen üretim faaliyetleri de sınırlıdır. Fındık işletmelerinde arazinin yetersiz ve ürün çeşitliliğinin sağlanamamış olması, yeterli geliri elde etmelerini olumsuz yönde etkilemekle birlikte yıllara göre elde ettikleri gelirlerde de önemli dalgalanmalar yaratabilmektedir.

İşletmelerin fındık bahçesi büyüklüğü ve birim alandan elde ettikleri fındık verim düzeyleri açısından bölgeler arasında önemli sayılabilecek farklar bulunmaktadır. Ortalama 12,9 dekar fındık bahçesine sahip olan asıl üretim bölgesindeki fındık yetiştiricileri 1993-1999 dönemi ortalamasına göre dekardan 90 kg fındık almışken, 15,4 dekar fındık bahçesine sahip olan diğer bölgelerdeki fındık yetiştiricileri dekardan 100 kg fındık almışlardır. Bu durum, asıl üretim bölgesinin dışındaki işletmelerin verilen fiyat desteğinden daha fazla yararlanabilmesi ve bu bölgedeki fındık dikim alanlarının daha hızlı artmasını sağlamaktadır.

Bununla birlikte uygulanan fiyat destekleme politikası, işletmeler ve bölgeler arasındaki gelir dengesizliğini de artırmaktadır.

Doğu Karadeniz Bölgesindeki bahçe, tarla ve çayır arazisi niteliğindeki tarım alanlarının tamamına yakınının fındık bahçesine dönüştürülmesi ile birlikte orman/çalılık alanları da kırılarak (kesilerek) fındık bahçesine dönüştürülmektedir. Fındık bahçesi tesis etmek suretiyle hem iyi gelir elde etme şansına kavuşulmakta, hem de ormanlık/çalılık alanlardan yararlanma imkanına kavuşulmaktadır.

Fındık işletmelerinin girdi temini, teknik hizmetlerin sağlanması ve pazarlama konularında örgütlenme eksiklikleri bulunmaktadır. Türkiye’de fındık yetiştiriciliğinin yapıldığı fındık işletmesi sayısı 394.934 olup, bunların ancak %54,9’u Fındık Tarım Satış Kooperatiflerine üye durumdadır. Yetersiz örgütlenme ile birlikte üye oldukları Fındık Tarım Satış Kooperatifleri de kendilerine ihtiyaç duyulan girdileri yeterince sağlayamamakta, üretim tekniği konusunda hizmet götürememekte ve finansman sıkıntısı nedeniyle ürün bedellerini peşin olarak ödeyememektedir. Yine, Tarım Kredi Kooperatifi ve Ziraat Odası gibi çiftçi örgütlerine üye olmayan üreticiler, yetersiz görülse de devletin bu örgütler aracılığıyla sağlamış olduğu desteklerden yararlanamamaktadır.

Genellikle sermaye imkanları yetersiz olan fındık üreticileri, gübre ve ilaç gibi kimyasal girdilerin satın alınması ve hasattaki yabancı işgücü ücretleri için finansmana ihtiyaç duymakta ve ihtiyaçlarını Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri gibi örgütlü kuruluşlarından sağlayamadığından genellikle ürün karşılığında, yüksek maliyet ve şartlarla tüccar ve kırıcı gibi aracılar borçlanmaktadır. Bu şekilde aracılar borçlanan fındık üreticileri, ürün satış aşamasında pazarlık güçlerini de kaybetmektedirler.

Fındığın yetiştirildiği işletmeler yoğun nüfus baskısı altında olup, işsiz nüfusun oranı da yüksektir. Fındık yetiştirilen işletmelerin arazi varlığı ve fındık bahçesi büyüklüğü, fındık verim düzeyi, işletmelerdeki nüfusun sadece fındık yetiştiriciliği veya tarımdan geçinebilmelerine imkan tanımamaktadır. Tarımdan elde edilen gelirin işletmelerdeki nüfusun geçinmesine imkan tanımaması, fazla nüfusun bir kısmını yakın bölgelerdeki veya diğer bölgelerdeki sektörlere kaymaya zorlamaktadır. Devletin fındığa verdiği fiyat desteğinden işletmelerdeki asıl mesleği tarım dışı işler olanlar ve kısmen (part-time) fındık yetiştiriciliği ile uğraşanlar da fındık üreticisiymiş gibi yararlanabilmektedirler. Mevcut destekleme sisteminden dolayı şehirlerde oturan fındık bahçesi sahipleri de, fındık çiftçisiymiş gibi verilen fiyat desteğinden yararlanmaktadır.

Fındık Üreticilerinin Pazarlama Kanalları

Fındık üreticileri, üretilen fındığın %2-5’ini kendi tüketim ihtiyaçlarını karşılamak için ayırdıktan sonra geri kalanı piyasaya sürmektedirler. Üreticiler, genellikle borçlu olmaları,

paraya ihtiyaçlarının bulunması, ürünü bekletecek mali güçlerinin olmaması, başka yerde ikamet etmeleri vb. nedenlerle fındığını harman işlemlerinden hemen sonra piyasaya sürmektedirler. Türkiye'deki mevzuata göre üreticilerin fındığını kabuklu olarak pazara sürebilmeleri için fındıkların % 6'dan fazla rutubet taşınamaması gerekmektedir. Üreticiler fındığını fiyat düzeyi, peşin ödeme durumu ve araçlara borçlu olup olunmamasına göre ya tüccar, kırıcı, işleyicilerden birine (özel sektöre), ya kooperatife ya da hem kooperatife hem de özel sektöre satmaktadırlar.

Üreticilerin fındık pazarlama kanalları aşağıdaki gibidir:

Üretici-Fındık Tarım Satış Kooperatifi

Üretici-Tüccar

Üretici-Fındık Tarım Satış Kooperatifi ve Tüccar

Üretici-Kırıcı

Üretici-Tüccar ve Kırıcı

Üretici-İşleyici

Kooperatifler veya özel sektöre ait firmalar, üreticilerden kabuklu fındığın satın alınmasında % 50 randıman esasına göre fiyat vermektedirler. Çeşit özelliğine ise, fındık alım fiyatlarının belirlenmesinde gereken önem verilmemektedir. Randımanın %50 olması, kabuklu fındık kırılarak içi çıkartıldığında, kabuğun ağırlığı ile iç ağırlığının eşit olması demektir. Üreticilerin piyasaya sürdükleri fındığın randımanı %40 ile % 60 arasında değişebilmekle beraber genellikle %50 veya bunun 1-2 puan üzerindedir. Her fazla randıman için alış fiyatına % 1 ilave, noksan randıman için fiyattan % 1 tenzilat yapılmaktadır. Tüccar ve kırıcılar, üreticilerden fındığı satın alırlarken randımanı genellikle laboratuvar şartları dışında subjektif yöntemlere göre belirlemektedirler. Hasat döneminde tüccar, kırıcı ve işleyicilere borçlanan ve borcuna karşılık ürün teslim taahhüdüne giren üreticiler, ürünün satışı aşamasında pazarlık güçlerini de kaybetmektedirler.

2.1.2.2.1.2. İthalat

İthalat politikası

Türkiye, fındık ithalatına gümrük vergisi uygulamak suretiyle iç piyasayı korumaya çalışmaktadır. Bütün ülkelerden yapılan kabuklu ve her türlü iç fındık ithalatına %46, fındık ezmesi ve fındık ununa %27, fındık yağına %22,8, fındık püresine %64, net içeriği 1 kilogramı geçmeyen ve geçen ambalajlardaki fındıklara %65 oranında gümrük vergisi uygulamaktadır.

İthalat miktarı

Yüksek fiyatlardan alım yapan Fiskobirlik'in piyasada denge sağlanabilmesi amacıyla çoğu kez elindeki stokları yağlığa ayırması nedeniyle ihrac taahhütlerini zamanında yerine getirmek zorunda kalan ihracatçılar, fiyatların daha düşük olduğu Azerbaycan ve Gürcistan gibi ülkelerden az miktarlarda da olsa fındık ithal etmektedirler (Tablo 14).

Tablo 14. Türkiye'nin Fındık İthalatı (Ton)

Yıllar	Kabuklu fındık		İç fındık*		Toplam	
	Miktar (ton)	Değer (000 \$)	Miktar (ton)	Değer (000 \$)	Miktar (ton)	Değer (000 \$)
1991	104	49	-	-	52	49
1992	40	22	-	-	20	22
1993	20	8	43	28	106	36
1994	12	10	-	-	12	10
1995	38	20	56	7	28	27
1996	7	14	26	68	59	82
1997	367	174	117	492	601	666
1998	-	-	295	1.189	590	1.189
1999	-	-	-	-	-	-

* İç fındık miktarı, 2 katsayısı ile çarpılarak (kabuklu fındığa dönüştürülerek) toplama dahil edilmiştir.

Kaynak: <http://apps.fao.org/servlet/XteServlet...>

Türkiye, GATT Uruguay Round kararları çerçevesinde tarım ürünleri ithalatına uyguladığı vergilerde ortalama %24 ve en az %10 azaltma taahhüdüne girmiş ve imzalamış olduğu Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması gereğince de tarife indirimine başlamıştır. Bu indirimde göre 2004 yılında kabuklu ve iç fındığa uygulayacağı gümrük vergisini %43,2'ye, fındık ezmesi ve fındık ununa uygulayacağı gümrük vergisini %23,1'e ve diğer işlenmiş fındıklara uygulayacağı gümrük vergisini %58,5'e indirecektir. Dış korumadaki azalışa rağmen, üretim ve ihracatta önemli rekabet gücüne sahip olan Türkiye'nin ithalatında önemli bir artış beklenmemektedir.

2.1.2.2.2. TALEP

2.1.2.2.2.1. Yurtiçi Tüketim

Türkiye'de tüketilen fındık miktarı konusunda veri eksiklikleri bulunmaktadır. Bununla birlikte, günümüzde yurtiçi tüketimin 60 bin ton kabuklu fındık olduğu tahmin etmektedirler (Tablo 15). Fındık üreticilerini korumak amacıyla yüksek fiyat politikasının izlenmesi, son birkaç yıla kadar yurt içinde tüketimi artırmaya yönelik herhangi bir çalışmanın olmaması, fındıklı mamullerin yetersizliği ve fındığın kullanım alanlarının yaygınlaştırılmaması, Antep fıstığı, badem, ceviz ve kestane gibi ikame ürünlerin çok olması ve bunların genellikle iç piyasada tüketilmesi, fındığın yurt içindeki tüketiminin artmasını engelleyen faktörler olarak belirtilebilir.

Fındığın yurt içindeki tüketiminin ve ihracatının artırılması amacıyla Dış Ticaret Müsteşarlığı koordinasyonunda oluşturulan Fındık Tanıtım Grubu, ihracattan kesilen tanıtım fonlarını kullanarak fındığın tüketim ve kullanımının yaygınlaştırılması amacıyla yazılı basın ve görsel medyada reklam ve tanıtım çalışmaları yapmaktadır. İki yıldır sürdürülen reklam ve tanıtım faaliyetleri sayesinde, yurt içinde tüketilecek fındık miktarının 2000 yılı sonuna doğru 80.000 tona ulaşması hedeflenmektedir.

Tablo 15. Kabuklu Fındık Cinsinden Tahmini Yurtiçi Fındık Tüketim Miktarı (Ton)

Yıllar	Fındık tüketim miktarı
1993	50.000
1994	60.000
1995	60.000
1996	60.000
1997	60.000
1998	60.000
1999	60.000

Kaynak: Fiskobirlik, Servis No: XVIII-Tarım, Sayı:295.15657/7054, Giresun.

2.1.2.2.2.2. İhracat

İhracat Politikası

Ürün Standartları

AB ve diğer ülkelerin standartlarına uygun olarak hazırlanan ve uygulanan standartlar; kabuklu fındıklar için TS-3074, iç fındıklar için TS-3075, fındık unu için TS-10937, fındık püresi için TS-10938, fındık krokanı için TS-10939, fındık yağı için TS-6581'dir. Bu standartlar fındığın tanımı, sınıflandırılması ve özellikleri, numune alınması, muayenesi, piyasaya arz şekli ve denetlenmesi konularını kapsamaktadır. Belirlenen standartlara göre kontrol edilen fındıklara devletin resmi kontrol memurları tarafından "Kontrol Belgesi" ve "Tarım Sertifikası" verilmektedir. Fındık ihracatında standartlara uyum konusunda yapılan sıkı denetimlere rağmen, kalite konusunda zaman zaman ihtilaflar da çıkabilmektedir.

Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu (DFİF) Kesintisi

Türk fındığının dış piyasalardaki fiyat düşüşünün önüne geçilebilmesi ve gelir sağlanması amacıyla 1977 yılından bu yana fındık ihracatından DFİF kesintisi yapılmaktadır. Günümüzde her türlü kabuklu fındık ihracatından 4 sent/kg karşılığı TL, her türlü naturel iç

findık ihracatından 8 sent/kg karşılığı TL kesinti yapılmaktadır. 1000 grama kadar (1000 gram dahil) ambalajlarda yapılacak naturel findık ihracatında yürürlükteki DFİF kesintisinden 4 sent/kg (kabuklu findıkta 2 sent/kg) karşılığı TL indirim uygulanmaktadır. Amerika, Okyanusya, Uzak Doğu ve Akdeniz'e kıyısı bulunmayan Afrika Ülkelerine yapılacak naturel findık ihracatında da DFİF kesintilerinden 4 sent/kg (kabuklu findıkta 2 sent/kg) karşılığı TL indirim uygulanmaktadır. Fındık ve diğer ihraç ürünlerinden yapılan DFİF kesintileri, bir havuzda toplanarak Para-Kredi ve Koordinasyon Kurulunun kararıyla tarımsal girdilerin sübvansiyonu, üreticilerin fiyat hareketlerinden korunması, ihracatın geliştirilmesi, ihracata dönük yatırımların finansmanı ve ihracat sigortası faaliyetlerinin finansmanı amacıyla kullanılmaktadır. Öte yandan, findık piyasasının mevcut durumu ile uyumsuz bu uygulama ile, pazarlanamayan findık stoklarına rağmen ihracattan fon adıyla vergi alınmaktadır. Oysa, ihracatın daha fazla artırılarak stokların eritilebilmesi için ihracata teşvik verilmesi gerekli görülmektedir.

Fındık Tanıtım Fonu Kesintisi

Fındık ihracatından DFİF'in dışında FOB ihraç bedelinin %0,4'ü oranında tanıtım fonu da kesilmektedir. Kesilen bu fonlar, iç ve dış piyasalarda fındığın tanıtılmasının finansmanında kullanılmaktadır.

İhracat Miktarı

Türkiye'de üretilen fındığın % 10-15 kadarı iç piyasada tüketilmekte, % 85-90'ı ise ihraç edilmektedir. Geçmiş dönemlerde fındığı genellikle toptancılara ihraç etmek durumunda kalan ihracatçılar, özellikle findık işleme sanayiinin gelişmesiyle birlikte doğrudan kullanıcılarına ihraç etmeye başlamıştır. İhracatçıların dil, ekonomi ve pazarlama bilen yetişmiş elemanlar ile kalite kontrol mühendislerini firmalarında çalıştırmaya başlaması, bu süreci hızlandırmıştır.

Türkiye'nin 1993 ile 1998 yılları arasındaki findık ihracatı 186 bin ton ile 241 bin ton arasında değişmekle birlikte, ortalama 204 bin ton olarak gerçekleşmiştir. 1993-1998 dönemi ortalamasına göre findık ihracatının %73,9'u iç findık olarak, %26'sı ise işlenmiş findık olarak yapılmıştır (Tablo 16).

Tablo 16. Ürün Cinslerine Göre Türkiye Fındık İhracatı (ton)

Yıllar	Kabuklu fındık		İç fındık		İşlenmiş fındık		Toplam miktar
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	
1993	273	0,1	143.483	74,1	49.851	25,8	193.470
1994	172	0,1	135.499	72,8	50.565	27,1	186.150
1995	184	0,1	188.442	78,1	52.731	21,8	241.265
1996	332	0,1	145.925	73,6	52.144	26,3	198.235
1997	90	-	147.681	72,8	55.138	27,2	202.864
1998	72	-	143.806	71,3	57.924	28,7	201.766
Ortalama	187	0,1	150.806	73,9	53.059	26,0	203.958

Kaynak: Karadeniz İhracatçı Birlikleri, Giresun.

İç fındığı alan ithalatçıların %95'i bu fındığı kavurarak işleyip yarı mamul hale getirdikten sonra nihai mamul için kullanılmaktadırlar. Dış pazarlardaki araçların devreden çıkartılabilmesi, piyasa kontrolünün elde tutulabilmesi ve daha yüksek katma değer elde edilebilmesi bakımından iç fındığın işlenmiş fındığa çevrilerek ihraç edilmesi gerekli görülmektedir. 1980'li yıllarda çiğ fındık ile işlenmiş fındık ihracatı arasında var olan 30-40 sent/kg'lık fon farkı sayesinde işlenmiş fındık ihracatı önemli bir gelişme göstermiş; buna karşın 1990'lı yıllarda fonun azaltılıp yerine başka bir destek unsurunun sağlanmaması nedeniyle de bir bakıma işlenmiş fındık ihracatının teşvikine son verilmiştir. Bu durum, işlenmiş fındık ihracatının 1990'lı yıllardan sonra daha fazla artırılmasını engellemiştir. Fındık ihracatının yaklaşık 3/4'ünün iç (çiğ) fındık şeklinde ihraç edilmesi nedeniyle her yıl yaklaşık 150 milyon \$'lık bir katma değer yurt dışına çıkmaktadır. Fındığın işlenerek ihracı teşvik edildiğinde, müteşebbisler katma değeri daha da artırmak için çalışmalar yapabileceklerdir.

Türkiye'nin dünya fındık ihracatındaki yüksek payına rağmen, pazar çeşitliliğini sağlayabildiğini söylemek de zordur. 1993-1998 dönemi ortalamasına göre fındık ihracatının yaklaşık %84,8'ini AB Ülkelerine gerçekleştiren Türkiye'nin en önemli fındık alıcısı, Almanya'dır. Birlik üyesi olan diğer önemli fındık alıcıları sırasıyla; İtalya, Fransa, Hollanda, Belçika, İngiltere, Avusturya, İspanya ve diğerleridir (Tablo 17). Türkiye'nin fındıkta uyguladığı yüksek fiyat politikası ve politikasında yıllara göre yaşanan belirsizlikler, en büyük fındık alıcısı olan Almanya'yı olumsuz olarak etkilemektedir. Bundan dolayı, Almanya'nın son yıllarda Gürcistan ve Azerbaycan gibi yeni ülkeleri üretimlerini artırmaları için yönlendirdiği ve fındık ihtiyaçlarını bu ülkelerden karşılamaya yöneldiği gözlemlenmektedir. İhracatın geri kalanı ise İsviçre, ABD, Mısır, Çek Cumhuriyeti, İsrail, Avustralya, Polonya ve Brezilya'ya yapılmıştır. Ele alınan dönemde yaklaşık 80 ülkeye fındık ihraç eden Türkiye, ihracatının sadece %3,5'ini diğer olarak belirtilen 50 ülkeye gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin fındık ihracatında tek bir ülke ve ülke grubuna bağımlı olması, bu ülke veya ülkelerdeki ithalatçıların mali açıdan güçlü ve iyi örgütlenmiş olmaları, ticari çıkarlarını çok iyi korumaları ortak ticaret ve tarım politikası uygulamaları ve iç piyasanın zarar görmesi

durumunda zararlarını telafi edebilecek korunma önlemlerini kısa sürede almaları vb. riskleri ve zorlukları beraberinde getirmektedir.

Son yıllarda Mısır, Çek Cumhuriyeti, İsrail, Avustralya ve Polonya'ya yapılan fındık ihracatında artışın yaşanması, olumlu bir gelişme olarak belirtilebilir. Buna karşılık, refah seviyesinin çok yüksek olduğu Danimarka, Norveç, Kanada, Japonya, Güney Kore ve Yeni Zelanda ile yüksek nüfusa sahip Çin ve Hindistan gibi ülkelere ya çok az miktarda fındık ihraç edilmekte veya hiç fındık ihraç edilmemektedir. Türkiye, pazarlama eksikliği nedeniyle bu pazarları rekabet olmaksızın badem ihracatçısı ülkelerin eline bırakmaktadır.

Tablo 17. Ülkeler Ve Ülke Gruplarına Göre Türkiye Fındık İhracatı (Ton, İç)

Ülkeler ve ülke Grupları	Yıllar						1993-1998 ortalaması	
	1993	1994	1995	1996	1997	1998	Miktar	%
Almanya	87.424	81.155	106.686	82.859	86.429	77.755	87.051	42,7
İtalya	19.538	21.284	28.508	19.716	21.087	19.734	21.644	10,6
Fransa	12.661	13.920	18.196	15.819	16.332	21.115	16.507	8,1
Hollanda	11.841	9.762	12.488	11.643	9.998	10.699	11.072	5,4
Belçika	10.013	8.224	10.591	10.627	9.434	12.101	10.165	5,0
İngiltere	8.891	8.952	10.207	7.137	8.007	8.467	8.610	4,2
Avusturya	9.686	9.024	9.074	6.896	4.745	4.643	7.345	3,6
İspanya	3.138	4.261	5.717	4.355	3.884	4.841	4.366	2,1
İsveç	1.932	2.391	2.729	2.838	2.662	2.650	2.534	1,3
Yunanistan	1.845	2.358	3.060	2.139	3.005	2.667	2.512	1,2
Danimarka	477	418	607	544	737	1.090	645	0,3
Finlandiya	13	130	849	871	960	526	558	0,3
İrlanda	45	30	58	60	29	44	44	-
Portekiz	28	17	77	74	5	41	40	-
Lüksemburg	-	-	-	10	-	59	11	-
AB Ülkeleri	167.532	161.926	208.847	165.588	167.314	166.432	172.940	84,8
İsviçre	9.575	8.202	9.285	9.260	10.813	9.926	9.510	4,7
Norveç	567	489	812	799	828	939	738	0,3
EFTA Ülkeleri	10.142	8.691	10.097	10.059	11.641	10.865	10.249	5,0
ABD	4.056	3.241	6.712	4.462	3.807	4.833	4.518	2,2
Rusya Federasyonu	3.260	1.271	1.737	2.285	2.146	2.032	2.122	1,0
Mısır	897	1.854	1.596	1.263	2.134	2.549	1.715	0,9
Çek Cumhuriyeti	470	822	835	1.872	3.271	1.434	1.451	0,7
İsrail	1.373	1.539	1.041	1.351	1.231	1.122	1.276	0,6
Avustralya	923	986	1.409	1.303	1.261	1.640	1.254	0,6
Polonya	101	245	645	1.417	1.484	1.358	876	0,4
Brezilya	113	322	392	198	739	1.369	522	0,3
Diğer ülkeler	4.740	5.339	8.046	8.603	7.881	8.168	7.129	3,5
Toplam	193.607	186.236	241.357	198.401	202.909	201.802	204.052	100,0

Kaynak: Karadeniz İhracatçıları Birliği, Giresun.

Karadeniz Fındık ve Mamulleri İhracatçıları Birliği ile İstanbul Fındık ve Mamulleri İhracatçıları Birliği'ne kayıtlı fındık ihracatçı sayısı 1050 olmasına rağmen, aktif fındık ihracatçıların sayısı 250-300 civarındadır. Türkiye'nin fındık ihracatının % 80'i aktif olan ihracatçıların 40-50'si tarafından gerçekleştirilmektedir. Yani, fındık ihracatında yoğunlaşma oranı yüksek olup, ihracat büyük birkaç firmanın kontrolündedir. Bu ihracatçı firmaların modern fındık işleme tesislerine sahip olduğu, markalaşmayı amaç edindikleri, kaliteli üretim yaptıkları ve ürünleri kendi pazarlama kuruluşlarıyla pazarladıkları belirlenmiştir.

Fiskobirlik, aktif fındık ihracatçılarından biri olmasına rağmen, son yıllarda dış piyasalardan çekildiği gözlenmektedir. 1990'lı yılların öncesinde Türkiye fındık ihracatının yarısını, hatta bazı yıllar % 60'ını gerçekleştiren Fiskobirlik'in bu yıllardan itibaren ihracattaki payının giderek düştüğü, Özel Sektörün ise payının artarak günümüzde ihracatın tamamını karşılar duruma geldiği görülmektedir (Tablo 18).

Tablo 18. İç Fındık Cinsinden Özel Sektör Ve Fiskobirlik'in Fındık İhracat Miktarları Ve İhracattaki Payları (%)

Yıllar	Özel Sektör		Fiskobirlik		Toplam miktar
	Miktar	%	Miktar	%	
1993	190.867	98,6	2.741	1,4	193.608
1994	181.445	97,4	4.791	2,6	186.236
1995	241.216	99,9	141	0,1	241.357
1996	197.094	99,3	1.308	0,7	198.402
1997	202.909	100,0	-	-	202.909
1998	201.802	100,0	-	-	201.802
1999	191.327	99,1	1.761	0,9	193.088
Ortalama	200.951	99,2	1.535	0,8	202.486

Kaynak: Karadeniz İhracatçı Birlikleri, Giresun.

Fiskobirlik'in ihracatta payının azalması, rekoltede büyük artışların yaşanmasıyla talep fazlası fındığın piyasadan çekilmesi ve stoklarda bekletilmesi görevinin kendisine verilmesinden kaynaklanmaktadır.

2.1.2.2.3. STOKLAR

Fındık stokları, üretimin iç tüketim ve ihracat toplamından fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Devletin belirlemiş olduğu fiyat ve şartlarda alım yapan Fiskobirlik, almış olduğu fındığın talep fazlasını, piyasada denge sağlayabilmek ve fiyatlardaki düşüslere engel olabilmek amacıyla belirli bir süre depolarda bekletmektedir. Talep üzerine fındığı işleyen Fiskobirlik'in elinde sezon sonu itibariyle işlenmiş fındık kalmamaktadır.

Kampanya sonu itibariyle Fiskobirlik'in elinde kabuklu cinsinden yaklaşık 62 ile 225 bin ton fındık kalmaktadır (Tablo 19). Yüksek fiyatlardan alınan fındıkların stok olarak bekletilmesinden doğan depolama maliyetleri de yüksek olmaktadır. Besin özellikleri bozulmadan ancak üç yıl süreyle depolanabilen fındık, bu süreden sonra ancak yağlık olarak değerlendirilebilmektedir. Fındığın yağ olarak değerlendirilmesi durumunda ise, sadece değerinin %20'si fiyatla piyasaya sürülebilmektedir. Bu da, fındığın desteklemesine ayrılan kaynakların israfı anlamına gelmektedir.

Tablo 19. Sezon Sonu (31 Temmuz) İtibariyle Kabuklu Cinsinden Fiskobirlik'in Stok Fındık Miktarı (Ton)

Ürün yılı	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
1988	2.437	-	-	-	-	-	-
1989	32.350	11.838	-	-	-	-	-
1990	49.722	-	-	-	-	-	-
1991	139.821	1.812	-	-	-	-	-
1992		49.041	-	-	-	-	-
1993		1.425	-	-	-	-	-
1994			61.892	40.503	-	-	-
1995				24.632	1.207	-	-
1996					102.680	57.356	-
1997						64.402	-
1998							208.349
Toplam	224.330	64.116	61.892	65.135	103.887	121.758	208.349

Kaynak: Fiskobirlik Muhasebe Kayıtları, Servis No:VI-Muhasebe, Sayı: 1887-15788/7113, Giresun, 1999.

2.1.2.2.4. FİYATLAR

Fındığın serbest piyasadaki fiyat düzeyi, rekolte, Fiskobirlik'in piyasadaki çekeceği fındık miktarı ve ürün bedellerini peşin ödeme durumu, stoklardaki fındık miktarı, stokların piyasaya sürülmesi veya yağlığa ayrılması ile badem gibi ikame ürünlerin dünya piyasalarındaki fiyatlarına bağlı olarak oluşmaktadır. Rekoltenin yüksek gerçekleştiği 1994, 1997, 1998 ve 1999 yıllarında özel sektörün fındık alım fiyatları Fiskobirlik'in alım fiyatlarına göre düşük, rekoltenin düşük olduğu 1993 ve 1996 yıllarında ise yüksek olmuştur.

Özel Sektör tarafından 2 kg kabuklu fındığın 1 kg naturel iç fındığa çevrilmesinde 10,5 ABD senti masraf yapılmakta, ihracatında ise 8,7 ABD senti masraf yapılmaktadır. Yani, fındığın naturel içe dönüştürülmesi ve ihraç edilmesi için kilo başına toplam 19,2 ABD senti masraf yapılmaktadır. İşlenmiş fındıklar için bu masrafa, işlenme çeşitlerine göre değişimle birlikte yaklaşık % 15 ilavenin yapılması gerekmektedir. Fiskobirlik'in 20 Ocak 2000 tarihi itibariyle 2 kg kabuklu fındığı 1 kg naturel iç fındığa dönüştürme masrafları (işleme

masrafları) 277.620 TL; 1 kg iç fındığın yağlığa işlenmesi masrafı 19.700 TL, kavurma masrafı 218.552 TL, ihracat masrafı ise 33.405 TL'dir.

1993-1999 döneminde 293 \$/kental ile 456 \$/kental arasında değişen fındık ihraç fiyatları, TL olarak ele alındığında 1993, 1994, 1995, 1997 ve 1999 yıllarında serbest piyasa fiyatlarının üstünde, bu yılların dışında ise serbest piyasa fiyatlarının altında gerçekleşmiştir (Tablo 20).

Tablo 20. Yıllara Göre Fiskobirlik Fındık Alım Fiyatları, Serbest Piyasa Ve İhraç Fiyatları

Yıllar	FKB alım fiyatı (TL/kg)	Serbest piyasa fiyatı (TL/kg)	İhraç fiyatı		
			\$/kental, iç	Döviz kuru (TL/\$)	TL/kg, kabuklu***
1993	19.750-20.800 (20.275)	13.100-28.000 (20.550)	293	14.458,0	21.181
1994	45.000-63.000 (54.000)	35.000-60.000 (47.500)	382	38.418,0	73.378
1995	80.000	70.000-105.000 (87.500)	318	59.501,0	94.607
1996	166.000-240.000 (203.000)	160.000-260.000 (210.000)	309	107.505,0	166.095
1997	400.000-660.000 (530.000)	350.000-550.000 (450.000)	456	204.860,0	467.081
1998	675.000-875.000 (775.000)	650.000-850.000 (750.000)	429	313.707,0	672.902
1999	1.020.000-1.070.000 (1.045.000)	700.000	378**	540.098,0	1.020.785

* İç fındık 2 katsayısı ile çarpılarak kabukluğa dönüştürülmüştür.

** 30.11.1999 tarihi itibarıyla ihraç fiyatıdır.

*** Fındığın kabuklu fındık ve TL olarak ihraç fiyatının hesaplanmasında, kental kilograma (1 kental=100 kg), \$ bazındaki fiyatlar döviz kurlarından yararlanılarak TL bazında fiyatlara dönüştürülmüştür.

Kaynak: Fiskobirlik, Servis No: XVIII-Tarım, Sayı:295.15657/7054, Giresun.

Türkiye İstatistik Yıllığı-1997, DİE Yayın No:2110, Ankara.

Capital Dergisi Infocard Eki, Şubat 2000, İstanbul.

Türkiye'nin fındık ihraç fiyatları, diğer önemli ihracatçılar olan İtalya ve İspanya'ya göre düşüktür. Türkiye'nin düşük fiyatlardan dünya piyasalarına fındık pazarlaması, İspanya ve İtalya gibi üretici ülkelerdeki çiftçilerin tepkisine neden olmaktadır. Türkiye'nin fındık ihracatının yaklaşık %85'inin gerçekleştirildiği AB ülkeleri ile mesafe farkının İtalya ve İspanya gibi rakip ülkelere göre daha fazla olması, nakliye masraflarını ve nakliye sırasında ürün kalitesindeki kayıpları artırmaktadır. Bununla birlikte, Türkiye'nin ürün kalitesinin diğer ülkelere göre daha yüksek olması, rakip ülkelerin bu avantajlarını azaltmaktadır.

2.1.2.2.5. SERMAYE STOKU

Fındık sanayiinde aile şirketleri yaygın olup, çok ortaklı ve büyük sermayeli firmaların sayısı çok azdır. İşleme sanayiinin ve ihracatçıların sermaye gereksinimlerinde özellikle son yıllarda izlenen yüksek fiyat politikasının etkisiyle artış görülmüştür. 2000 yılı başı itibariyle, serbest piyasada kabuklu fındığın fiyatının 700.000 TL/kg olması, en küçük fındık kırma fabrikasının yılda 50 vagon (500 bin kg) fındık kırması, en büyük ihracatçının da yılda yaklaşık 43 milyon kg fındık ihraç edebilmesi dikkate alındığında, gerekli yıllık toplam sermayenin 350 milyar TL ile 60 Trilyon TL arasında değiştiği anlaşılmaktadır. Bundan dolayı genellikle yeterli sermayesi olmayan sanayici ve ihracatçılar, banka kredisi ile çalışmaktadırlar. Yüksek enflasyon şartlarının yaşandığı ülkemizde, son yıllarda döviz kredisi faiz oranları da çok yüksekler çıkmıştır. Fındık kırma ve işleme sanayinin yüksek miktarlarda sermayeye gereksinim duyması karşısında kredi faiz oranlarının altından kalkılamayacak düzeylere yükselmesi, sanayici ve ihracatçıları çok zor durumlarda bırakmıştır.

İtalya, Almanya, İspanya ve Fransa gibi ülkelerdeki fındık ihracatçılarının sayısı Türkiye'ye göre daha az olup, bunlar iyi örgütlenmiş, mali durumları iyi ve modern pazarlama anlayışına göre çalışan büyük uluslararası nitelikteki firmalardan oluşmaktadırlar. Bu ülkelerdeki kredi faiz oranlarının Türkiye'ye göre çok düşük olması, rekabet güçlerini artıran önemli etkenlerdir.

2.1.2.3. TEKNOLOJİ

Kabuklu Fındık Üretimi

Türkiye'de fındık yetiştiriciliği, kültür çeşitlerinin çalı formunda olması nedeniyle "ocak dikim sistemine" göre yapılmaktadır. Her ocakta 3-10 arasında değişebilen sayıda ve 3-5 metreye kadar boylanabilen çalı formunda dal bulunmaktadır. Bu sistem, özellikle yüksek meyilli arazilerde gerekli kültürel işlemlerin yapılmasını zorlaştırmaktadır. Halbuki meyilli arazide uygun olan "çit dikim sistemi" verimde iki katlık bir artış sağladığı gibi, bu sistemde kültürel işlemler de daha kolay yapılabilmektedir. Ocak dikim sistemi diğer önemli üreticilerden İtalya ve İspanya'nın bir bölümünde uygulanmakla birlikte, bu ülkelerin yanında ABD'nin önemli bir bölümünde de 5-6 metreye kadar boylanabilen ağaç formundaki kültür çeşitleri ile yetiştiricilik yapılmaktadır. Tek gövdeli yetiştirme sistemi, kök sürgünlerinin kesilmesi, makine ile yapılabilecek diğer kültürel işlemler ve hasat işlemlerinde daha fazla avantaja sahiptir.

Fındık bitkisi besin istekleri yönünden fazla seçici olmamakla birlikte, besin maddelerince zengin, tınlı-humuslu, derin topraklarda iyi bir gelişme göstermekte ve kökleri de 80 cm kadar derine inebilmektedir. Oysa, Karadeniz Bölgesindeki tarım topraklarının

büyük bir kısmı killi-tınlı, bir kısmı da tınlı killi ve organik maddelerce fakirdir. Fındık yetiştiriciliğinin yaygın olduğu Giresun İlinin arazi varlığının %79,1'inin (arazi varlığının %54,6'sı fındık bahçeleri ile kaplıdır), Ordu İlinin arazi varlığının %90'ının (arazi varlığının %50,7'si fındık bahçeleri ile kaplıdır) çok sığ (0-40 cm) topraklardan oluşması, toprak istekleri bakımından ideal şartların bulunmadığını göstermektedir.

Yüksek eğimli arazilerde ocak sistemine göre tesis edilen fındık bahçelerinin tekniğine uygun olduğunu söylemek de mümkün değildir. Şöyle ki, tekniğine uygun tesis edilmiş fındık bahçelerinin dekarında 35-40 adet ocak bulunması gerekirken, Giresun ve Ordu illerindeki fındık bahçelerinin çoğunda bu sayıdan fazla ocak bulunmaktadır.

Genellikle sık dikilmiş ocaklardan oluşan fındık bahçelerindeki çeşit sayısı da çok fazladır. İşletmelerde fındık bahçelerinin tesisinde çeşit seçimine pek önem verilmemektedir. Sık dikilmiş ocaklar verimde düşmelere neden olurken, çeşit karışıklığı üreticilerin daha düşük fiyat elde etmesi ve dış piyasalarda Türkiye'nin ürün kalitesinde düşümlere neden olmaktadır.

Özellikle Giresun ili başta olmak üzere Ordu ve Trabzon illerindeki fındık bahçelerinin büyük bir bölümü ekonomik verim ömrünü tamamlamış yaşlı bahçelerden oluşmaktadır.

Türkiye'deki fındık bahçeleri genellikle tekniğine uygun olarak ve yeterince budanmamakta, bu da sürgün gelişimini ve verimi olumsuz olarak etkilediği gibi bitkilerin ekonomik ömrünü de kısaltmaktadır.

Fındık bahçelerinin tamamına yakını gübreleme için gerekli olan toprak/yaprak analizleri yapılmadan rasgele ve tekniğine uygun olmadan gübrenmekte, iz elementler konusunda ise hiç gübreleme yapılmamaktadır. Devlet de, uygulamış olduğu gübre sübvansiyon politikası sayesinde yanlış gübrelemeyi teşvik etmektedir. Bu durum, kaynakların israf edilmesi, beklenen verim artışının sağlanamaması ve uzun dönemde de toprak kirliliğine neden olmaktadır.

Fındığın hasat olgunluğu, çeşitlere, iklim şartlarına ve sahilden iç kesimlere doğru değişiklik gösterebilmektedir. Bununla birlikte, hasat zamanı Karadeniz Bölgesinin sahil kolunda (0-250 m) 1-10 Ağustos, orta kolunda (250-500 m) 10-20 Ağustos ve yüksek kolunda (500-750 m) 20 Ağustos'tan sonraki dönemdir. Fındık bahçeleri genellikle çok fazla çeşitten oluştuğu için hasat zamanı bahçelerdeki en yaygın çeşidin olgunluk dönemine göre belirlenmektedir. Fındık hasat zamanı yöre Valilikleri tarafından açıklanmakla birlikte erken hasat uygulaması yaygındır. Erken hasat fındığın kurutma süresini uzattığı gibi kalitesinin azalmasına ve randımanın düşmesine neden olmaktadır. Tombul çeşidinde erken hasatta buruşuk oranı %1'den %9,5'e çıkmakta, randıman %58'den %46'ya düşmektedir.

Fındıklar insan gücü ile genellikle daldan hasat edilmekte, az da olsa silkerek yerden hasada rastlanılmaktadır. Fındığın daldan el ile hasat edilmesi, dal, dalcık ve gelecek yılın tomurcuklarının zarar görmesine neden olabilmektedir. Oysa fındığın silkerek yerden toplanması sayesinde hem bu zararların önüne geçilmiş, hem de işgücünden tasarruf edilmiş olacaktır.

Hasattan sonra harman yerlerine indirilen fındıklar, ön kurutmadan sonra batöz ile zurufları ayrılmakta ve tenteler üzerinde %4,5-6 nem oranına kadar güneşte kurutulmaktadır. Toplam harman süresi yağışlı mevsimlerde 30 günü aşabilmekte olup, bu da fındığın pazara indirilmesi ve dolayısıyla ihraç süresini geciktirmektedir. 1999 yılı hasat sezonunda Akçakoca gibi düz arazilerde yerden zuruflu fındık toplayan hasat makinesi kullanılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte, üretici tipi fındık kurutma makinesi de geliştirilmiştir. Fındık hasat ve harman işlemlerinde hasat ve kurutma makinelerinin kullanılmaya başlanması, fındığın pazara inme süresini kısaltacağı gibi, harmana indirilmiş fındıkların havalar yağışlı bile olsa 24 saat içinde kurutulmasını sağlayacak ve diğer kayıplar yanında işleme maliyetlerini artıran gizli çürük ve çürük oluşması riskini ortadan kaldıracaktır. Varolan batöz makinesinin kurutma makinesiyle entegrasyonu ve buna yabancı madde ile boş fındıkları ayıracak vantilatörün eklenmesi suretiyle fındık harman makinesinin geliştirilmesi, harmanlama maliyeti ve süresinde önemli oranda iyileştirmeler sağlayabilecektir.

Kurutulan fındıklar genellikle jüt çuvallara doldurularak ya da dökme olarak depolanmaktadır. Depolar genellikle hava sıcaklığı ve bağıl nem kontrolünün bulunmadığı betonarme veya yığma taş yapılar olup, buralarda zararlılara karşı etkin mücadele de yapılmamaktadır. Depolarda genellikle beşten fazla çuval üst üste konulabilmekte ve depolama tekniğine uyulmamaktadır. Özellikle ilkbahar aylarında havaların ısınmasıyla hızlanan bozulmalar nedeniyle, işleme sonrası maliyetler önemli ölçüde artmaktadır. Depolarda hava sıcaklığı ve bağıl nem kontrollü yapılarak kayıplar önlenebileceği gibi, natürel fındıklar bir yıl, kabuklu fındıklar bir yılı aşkın bir süre tazeliğini koruyabilecektir. Depo koşullarının fındık kalitesine etkisi ve depolama sistemleri üzerine araştırmaların desteklenmesi, bir yıl boyunca aynı kalite ürün sağlayabilmenin gereklerindedir.

Ayrıca, yine ilkbahar aylarında depo zararlılara karşı kimyasal maddeler kullanmak gerekebilmektedir. Kimyasal madde kullanımına karşı dünyada giderek artan tepki nedeniyle alternatif fumigasyon yöntemlerinin araştırılması gerekmektedir. Bunun için incirde başarıyla uygulanan CO₂ ile fumigasyon yönteminin fındıkta da denenmesine yönelik çalışmaların desteklenmesi, ileride çıkabilecek sorunlara hazırlıklı olunmasını sağlayacaktır.

Natürel İç Fındık Üretimi

Kuru kabuklu fındıklar ülkemizde çoğunlukla taş fındık kırma makinelerinde kırılarak natürel iç fındık elde edilmektedir. Fındıklar kırılmadan önce toz ve yabancı maddeler ayrılmakta ve 5-20 boya boylanmaktadır. Kırılan fındıklarda içler kabuklarından hava akımıyla ayrılmakta, elde edilen iç fındıklar boylanarak depolanmaktadır. Tambur tipi boylama sistemi, işletme içinde çok yer kaplamaktadır. Ayrıca, boylama sayısına göre fındık kırıcı sayısının az oluşu, fındık fabrikalarının kırma öncesi depolama ihtiyacını dolayısıyla alan ihtiyacını artırmaktadır. Bu nedenle, fabrikalar çok katlı alanlara ihtiyaç duymaktadır. Katlı düz eleklerin kullanılmaya başlanmasıyla (2x5 m² alanda 7 boya ayırabilmekte) ve hemen her boya bir kırıcı ayrılmasıyla, fındık fabrikaların tek kata kurulması ve ilk yatırım maliyet, bakım, onarım ve işçilik maliyetlerinin düşürülmesi mümkün olabilecektir. Bu tür tesisler, fındık kırma tesisleri arasında yer almaya başlamıştır.

İspanya'da metal konik kırma makineleri kullanılmakta, İtalya'da ise sert bir zemine çarptırarak kırma işlemi de kullanılmaktadır. Metal-konik kırma makineleri TÜBİTAK-MAM Gıda Bilimi ve Teknolojisi Araştırma Enstitüsü tarafından 1994-1996 yıllarında yürütülen çalışmalar sonucunda Akçakoca fındıklarına uyarlanmış ve taş fındık kırma makinelerine göre daha iyi sonuçlar elde edilmiştir. Taş fındık kırma makinelerine göre daha az yer kaplayan kullanımı kolay metal-konik kırma makineleri, Giresun fındıkları için de uyarlanabilme potansiyeline sahiptir. Oldukça eski bir teknoloji olan taş fındık makinelerinin yerini alabilecek, kalite kayıplarını azaltıp verimliliği artırabilecek olan bu makineyle ilgili fabrika denemelerinin desteklenmesi gerekmektedir.

Bunlara ek olarak bir Türk firması tarafında geliştiren SFC (Shock Frost Cracking-Hızla dondurup kırma) teknolojisinde fındıklar, kırılmadan önce -80°C'de dondurulmakta ve daha sonra taş kırma makinelerinde kırılmaktadır. Vurgun, gizli vurgun (fındığın içindeki yağ gözeneklerinin patlaması) ve kırık gibi hasarların azaltılmasını, dolayısıyla fındığın raf ömrünün artmasını sağlamaktadır. Oldukça modern bir teknik olan bu yöntemin, fındık kırma fabrikasının diğer elemanlarının modernleştirilmesiyle desteklenmesi gerekmektedir.

Kırma tesislerinde hijyenik koşulların sağlanabilmesi için, öncelikle tesis içinde toz oluşmasını ve birikmesini önleyici düzenlemeler yapılmalıdır. Bunu sağlayabilmek için öncelikli olarak kabuk ayırma işleminin etrafa toz yaymayacak şekilde yeniden tasarlanması ve tesis havasının sürekli temizlenmesi gerekmektedir. Ayrıca, kırma tesisinin periyodik temizliğinin sağlanması gerekmektedir. Bu tür tesisler, fındık kırma tesisleri arasında yer almaya başlamıştır.

İç fındık haline getirilen fındıklar, 15 mm üstü, 13-15 mm, 11-13 mm, 9-11 mm, 9-15 mm ve 9 mm altı gibi standart boylara ayrılmaktadır. Boylanmış natürel iç fındıklardaki yabancı madde ve hasarlı/bozuk (çürük, küflü, kurt yenikli, urlu, ezik, kırık, vurgun, limonlu,

haşlak, buruşuk vb.) içlerin ayrılması amacıyla fındıklar, seçme makinelerinden ve/veya işçiler tarafından elle ayıklanması için seçme bantlarından geçirilmektedir.

Natürel iç fındıklar genellikle 80 kg veya 50 kg'lık jüt çuvalarda ambalajlanarak ihraç edilmektedir. Türkiye yılda yaklaşık 2,5 milyon ABD doları tutarında jüt çuval ithal etmektedir. Bu ihtiyacı gidermek üzere benzer özelliklerde ambalaj geliştirilmesi için ambalaj sanayiiyle işbirliğine gidilmesi gerekmektedir.

Fındıklar doğrudan kullanıcıya ihraç edildiğinde, TIR kasalarında "bulk basis" veya 500-1000 kg'lık naylon çuvalar kullanılabilir. Ayrıca, isteğe bağlı olarak vakumlu torbalarda ve mukavva kutularda ambalajlanarak satışı yapılabilir.

Diğer Fındık Mamulleri Üretimi

Beyazlatılmış fındık

Beyazlatılmış fındık, natürel iç fındıklardan zar atılarak elde edilmiş fındıktır. Nem içeriği %3'ün üzerinde olmaktadır. Beyazlatma işlemi 100-120°C arasında 5-30 dakikada yapılabilir. Bekletme süresi, fındığın nemine göre değişebilir. Önceleri rafli tip kavurma makineleri kullanılsa da, 1990'lı yılların başlarından bu yana yüksek kapasiteleri nedeniyle bantlı kavurma makineleri tercih edilmektedir.

Zar alma: Kavurma makinesinden çıkan fındıkların zarları üzerinde sabit fırçaları bulunan makinelerde alınmaktadır. Ayrıca yüksek basınçlı havayla zar alma işlemi de uygulanmaya başlamıştır.

Seçme: Zarları ayrılan fındıklar önce seçme makinelerinden geçirilerek zarı tamamen ayrılmamış fındıklarla makinenin seçebildiği çürükler ayrılmaktadır. Daha sonra seçme makinelerinin seçemediği benekli, kırık, çürük fındıklar ile taş ve kabuklar işçiler tarafından elle seçme bandında seçilmektedir. Böylelikle beyazlatılmış fındıklar, istenilen kusur toleranslarına göre ekstra, 1. Sınıf ve 2. Sınıf olarak üretilebilir.

Kavrulmuş fındık

Kavrulmuş fındıklarda zar atma yanında nem kaybı, renk oluşumu ve aroma oluşturulması da beklenmektedir. Beyazlatma işleminde kullanılan makineler kavrulmuş fındık üretiminde de kullanılmaktadır. Ancak kavurma sıcaklığı 120-160°C arasında değişmektedir. Endüstride 175°C kadar çıkılabilmekte ise de çok yüksek sıcaklıklar, raf ömrünü önemli ölçüde kısalttığından ve besin öğeleri kayıplarına neden olduğundan tavsiye edilmemektedirler. Kavrulmuş fındıklar, beyazlatılmış fındıklarda olduğu gibi zar alma ve seçme aşamalarından geçmektedir.

Aroma zenginliği ve raf ömrünün uzun olması için kavrulmuş fındıklarda iki aşamalı kavurma önerilmektedir. Birinci aşamada 120°C 30 dakikadan az bir süre uygulanmakta ve ikinci aşamada istenilen renk ve neme göre daha yüksek bir sıcaklık uygulanmaktadır (<160°C). Böylelikle renk ve aroma oluşumu için gerekli maddeler fındıkta oluşabilecek zaman bulabilmektedir. Bu tekniğin uygulanabilmesi için kavurma makinesinde farklı sıcaklıklarda tutulabilen iki ayrı bölmenin olması gerekmektedir. Aroması ve raf ömrünü daha da iyileştirebilmek için kavurma işlemini yavaş yavaş beş ayrı bölmede yapmak gerekmekte, ayrıca soğutma bölmesi gerekmektedir. Kavurma makinesi çıkış sıcaklığının 30°C'in altında olması raf ömrünü çok olumlu yönde etkilemektedir. Bunlara ek olarak kavurma sonrası işlemlerin mümkün olduğunca kısaltılarak kavrulmuş fındığın havayla temasının kesilmesi vakum ya da azot altında paketlenmesi ve serin depoya alınması gerekmektedir. Kavrulmuş fındıkların taşınması sırasında da serin koşulların sağlanması gerekmektedir.

Kavurma işleminde kullanılan makine genel amaçlı yapılmış bir ısıtıcıdır. Bu ısıtıcı zengin aromalı ve uzun raf ömürlü fındık üretilmesine imkan vermemektedir. Fındığa özgü kavurma makinelerin geliştirilmesine yönelik bilimsel altyapı, 1994 yılından bu yana TÜBİTAK-MAM Gıda Bilimi ve Teknolojisi Araştırma Enstitüsü'nde yürütülen çalışmalarla oluşturulmuş olup, bu bilgidir teknoloji üretmeye yönelik çalışmalara destek sağlanması Türkiye'yi fındık işleme teknolojisi üretir duruma da getirecektir.

Kavrulmuş fındıklarda özellikle ilkbahar aylarında görülen homojen renk elde edememe sorunu, depolama sırasında sıcaklık ve bağıl nem kontrolü yapılmadığından fındığın bileşiminde meydana gelen değişimlerden kaynaklanmakta olup, depolama koşullarının kavrulmuş fındık kalitesine (renk, tekstür, raf ömrü, aroma) etkisi üzerine çalışmaların desteklenmesi yıl boyunca aynı kalitede ürün sağlayabilmek için gerekli yatırımların planlanmasında temel teşkil edecektir.

Kıyılmış fındık

Sağlam ya da kusurlu kavrulmuş fındıklardan hazırlanabilen kıyılmış fındıklar, 2-12,5 mm aralığında olabilmektedir. Kıyılmış fındık, kapalı bir hazne içinde dönen bıçaklarla yapılmaktadır. Kıyılan fındıklar, eleklerle müşteri isteğe göre 2-7 mm, 2-4 mm, 3-5 mm ve 0-7 mm olarak boylandırılmaktadır. 2 mm'nin altına düşen fındıklar elek altı olarak adlandırılmakta, 7 mm büyük kıyılmış fındıklar kıyım makinesine tekrar verilmektedir.

Kıyılmış fındık yapımı sırasında hücre içindeki gözelerde bulunan yağlar patladığından acılaşmaya çok daha yatkın hale gelmektedir. Bu nedenle, işleme işlemlerinin kısa sürede tamamlanarak vakum ya da azot altında paketlenmesi ve serin depoya alınması gerekmektedir. Kıyılmış fındıkların taşınması sırasında da serin koşulların sağlanması gerekmektedir.

Dilinmiş Fındık

Dilinmiş fındıklar, beyazlatılmış iç fındıklardan yapılmaktadır. Dilimleme makinesinde açıklıkları ayarlanabilir bıçaklar bulunmaktadır. Böylelikle dilimleme kalınlığı ayarlanabilmektedir.

Dilinmiş fındık yapımı sırasında da gözeler içinde bulunan yağlar patladığından acılaşmaya çok daha yatkın hale gelmektedir. Bu nedenle, işleme işlemlerinin bir an önce tamamlanarak vakum ya da azot altında paketlenmesi ve serin depoya alınması gerekmektedir. Dilinmiş fındıkların taşınması sırasında da serin koşulların sağlanması gerekmektedir.

Fındık Püresi

Fındık püresi, iç fındıkların 190°C’de kavrulduktan sonra öğütme makinesinden geçirilip (300 dakika/devir) yarı akışkan hale getirilmesiyle yapılmaktadır. Fındık püresi içerdiği parçaların büyüklüğüne göre kalın (500 mikron altı), normal (80 mikron altı) ve inceltirilmiş (40 mikron altı) olmak üzere 3 ayrı çeşitte üretilebilmektedir. Bu ürün, özellikle çikolata hammaddesi olarak kullanılmaktadır.

Fındık Krokantı (Ezmesi)

Fındık ezmesi, kavrulmuş fındığın şeker ve doğala özdeş aroma (vanilya) ile karıştırılıp ezilmesiyle elde edilmektedir.

Fındık Likörü

Kavurulmuş fındık aromasının çeşitli renk ve/veya koku verici diğer alkolde çözünebilen aromalarla tekniğine uygun olarak karıştırılmasıyla yapılmaktadır. Ülkemizde ilk denemeleri gerçekleştirilen fındık likörünün üretimi, fındık fazlasının ekonomik olarak değerlendirilmesi açısından da önemlidir.

Fındık Sosu

Uygun koşullarda kavurulmuş fındık yağından yapılan fındık sosu, yurt dışında katma değeri yüksek bir ürün olarak pazarlanmakta ise de Türkiye’de üretilmemektedir. TÜBİTAK-MAM Gıda Bilimi ve Teknolojisi Araştırma Enstitüsü fındık sosu yapmak üzere cihaz altyapısını oluşturmuş olup, çalışma desteklediği takdirde kısa sürede fındık sosu üretme teknolojisi geliştirecek durumdadır.

Fındık yağı

Yemeklik, margarin ve sanayi tipi margarin vb olarak kullanılabilen fındık yağı, şu an piyasada sadece yemeklik yağ olarak bulunmaktadır. Fındık yağından margarin ve sanayi tipi margarin gibi ürünlerin piyasada olmamasının temel nedenlerinden birisi, fındık yağı arzının süreklilik göstermemesidir. TÜBİTAK-MAM Gıda Bilimi ve Teknolojisi Araştırma Enstitüsü, fındık yağı içeren çeşitli shorteningleler geliştirmek üzere Malezya ile ortak proje yürütmektedir.

Diğer Fındık Ürünleri

Dünya piyasalarında fındık kahvesi ve içeceklere katılan fındık şekeri gibi ürünlere rastlanılmasına rağmen, bu ürünler Türkiye’de üretilmemektedirler.

Ayrıca Türk mutfağında ceviz ve antepfıstığı kullanılarak yapılan sos (Fındıklı Çerkez Tavuğu vd.), meze (acı fındık ezmesi vd.) ve tatlıların fındık kullanılarak yapılması ve bu ürünlerin marketler aracılığıyla evlere girmesinin sağlanması, fındık fazlasının ekonomik olarak eritilmesine önemli katkılar sağlayabilecektir.

Türkiye, 65 milyon nüfusuyla önemli bir iç pazar olmasına rağmen, kişi başına yıllık fındık tüketimi ancak 350 gramdır. Batı Avrupa ülkelerinde tüketilen fındık miktarı 10-12 kilograma kadar ulaşmakla birlikte, bu rakam fındığı ham madde olarak çeşitli ürünlerde değerlendirme becerilerini yansıtmaktadır.

2.1.3. TÜRKİYE’DEKİ FINDIK İŞLEME SANAYİİNİN MEVCUT DURUMUNUN VII. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI HEDEFLERİYLE KARŞILAŞTIRILMASI

Periyodisite ve iklim şartlarından dolayı, Türkiye’nin fındık üretiminde yıllara göre önemli dalgalanmalar yaşanmaktadır. Üretimdeki kadar olmasa bile fındık ihracat miktarı da, rekolte ve fiyat düzeyine bağlı olarak yıllara göre değişebilmektedir. Fındık üretim hedefi, 1994 ve 1998 yıllarında çok yüksek gerçekleşen rekolte nedeniyle önemli oranda aşılmış, bu yılların dışında ise üretim hedefinin altında kalmıştır. Daha sağlıklı yorumlara imkan verecek dönem ortalaması olarak durum değerlendirildiğinde, yaklaşık 490 bin ton olan üretim hedefinin 486 bin ton ile tutturulabildiği anlaşılmaktadır. Yıllara göre iç piyasada tüketilmesi hedeflenen fındık miktarı ise çok az sapmalarla gerçekleşmiş olup, dönem ortalaması olarak da hedeflenen tüketim seviyesine ulaşılabilmiştir. İhracat hedefleri de her yıl aşılmış olup, dönem ortalaması olarak hedeflenen yaklaşık 353 bin tonluk ihracat miktarının yaklaşık 52 bin ton üstüne (405 bin ton) çıkmıştır (Tablo 21).

Tablo 21. Kabuklu Fındık Cinsinden Türkiye'nin Fındık Üretim, İç Tüketim Ve İhracat Miktarlarındaki Gelişmelerin VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Hedefleriyle Karşılaştırılması (Ton)

Yıllar	Üretim miktarı			İç tüketim miktarı			İhracat miktarı*		
	Gerçekleşen	Projeksiyon	Fark***	Gerçekleşen	Projeksiyon	Fark	Gerçekleşen	Projeksiyon	Fark
1993	300.500	450.564	- 150.064	50.000	53.900	- 3.900	387.216	329.640	+ 57.576
1994	600.100	463.693	+136.407	60.000	55.500	+ 4.500	372.512	337.520	+ 34.992
1995	435.000	476.823	- 41.823	60.000	57.200	+ 2.800	482.714	345.400	+ 137.314
1996	464.000	489.953	- 25.953	60.000	58.850	+ 1.150	396.804	353.280	+ 43.524
1997	470.000	503.082	- 33.082	60.000	60.500	-500	405.818	361.160	+ 44.658
1998	595.000	516.212	+ 78.788	60.000	62.150	- 2.150	403.604	369.040	+ 34.564
1999	540.709**	529.341	+ 11.368	60.000	63.800	- 3.800	386.176	376.920	+ 9.256
Ort.	486.473	489.953	- 3.480	58.571	58.843	- 272	404.978	353.280	+ 51.698

* İhracat miktarı, 2 katsayısı ile çarpılarak kabuklu fındığa dönüştürülmüştür. ** Tahmini üretim miktarıdır.

*** Tablodeki "+" işareti, hedefin aşıldığını; "-" işareti ise hedefin altında kaldığını ifade edilmektedir.

Kaynak: VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Fındık Özel İhtisas Komisyonu Raporu ile Tablo 13, 15 ve 18'den yararlanılarak düzenlenmiştir.

VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde fındık dikim alanları ve verim düzeyinde yaşanan artışların etkisiyle fındık üretiminde, iç piyasada tüketilen ve ihraç edilen fındık miktarının üzerinde artışlar yaşanmıştır. Türkiye'nin fındık piyasa dengesi Tablo 22'den incelendiğinde yıllara göre fındık üretiminde önemli dengesizliklerin yaşandığı anlaşılmaktadır.

Tablo 22. Kabuklu Fındık Cinsinden Yıllara Göre Türkiye'nin Gerçekleşen Fındık Üretimi İle İç Piyasada Tüketilen Ve İhraç Edilen Fındık Miktarları Arasındaki Farklar (Ton)

Yıllar	Üretim miktarı (1)	İç tüketim ve ihracat miktarı toplamı (2)	Fark (3) = (1- 2)*
1993	300.500	437.216	- 136.716
1994	600.100	432.512	+ 167.588
1995	435.000	542.714	- 107.714
1996	464.000	456.804	+ 7.196
1997	470.000	465.818	+ 4.182
1998	595.000	463.604	+ 131.396
1999	540.709	446.176	+ 94.533
Ortalama	486.473	463.821	+ 22.652

* "+" işareti, üretim fazlalığını, "-" işareti üretim noksanlığını göstermekte olup, üretim noksanlığı görülen yıllardaki tüketim talepleri, bir yıl önceden devreden stoklardan karşılanmıştır.

Kaynak: Tablo 21'den yararlanılarak düzenlenmiştir.

2.2. SORUNLAR

Türkiye'deki fındık dikim alanları, fındık bahçelerinin özellikleri (topoğrafya ve toprağın özelliği, fındık ocaklarının yaşı ve sıklığı, fındık bahçelerindeki çeşit sayısı vb), gerçekleşen rekolte, iç piyasada tüketilen fındık miktarı, sezon sonunda özel sektörün elinde kalan stok fındık miktarı konularında veri eksiklikleri bulunmaktadır. Bununla birlikte, Azerbaycan ve Gürcistan gibi üretici ülkelerin gerçek üretim ve ihracat miktarları konularında da sağlıklı veri noksanlığı söz konusudur. Oysa, etkin bir fındık politikası belirlemenin en önemli ve ilk şartı, bu konulardaki güvenilir verilerin varlığıdır.

Fındık piyasasındaki ürün fazlalığına rağmen üreticilerin fiyat desteği yoluyla korunmasına çalışılması, dikim alanları ve üretimdeki artışı teşvik etmektedir. Uygulanan fiyat destekleme politikasından büyük fındık bahçesi ve yüksek verimliliğe sahip Batı Karadeniz Bölgesindeki işletmeler daha fazla yararlanabilmektedir. Verilen fiyat desteği, verimliliği düşük olan işletmelerin üretimi devam ettirmelerine ve ayakta kalmalarına prim vermekte, diğer tarım ürünlerinin dikim alanları ve üretimlerini azaltmaktadır. Özellikle, Batı Karadeniz Bölgesinde fındık bahçelerinin tesis edilmesinde çeşit seçimine önem verilmemesi, kalitenin bozulması sonucunu doğurmaktadır. Bununla birlikte, çiftçi olmayan fındık bahçesi sahipleri de verilen desteklerden yararlanabilmektedir.

Destekleme/Fiskobirlik alım fiyatları, üretim maliyetleri, rekolte, stoklar, ikame ürünlerin fiyatları vb faktörler yeterince dikkate alınmadan genellikle maliyetlerin çok üzerinde belirlenmektedir. Fiyatların maliyetlerin çok üzerinde belirlenmesi, piyasada çifte fiyat oluşumuna neden olmaktadır. Bununla birlikte, üreticiler de dünya piyasalarında oluşan fiyatlardan yararlanamamaktadırlar.

Arz ve talebe göre oluşacak fiyatlara müdahale edilerek fiyatların sürekli olarak yüksek tutulması, devlete büyük bir maddi yük getirmektedir. Bu durum, üreticileri, aracıları ve tüketicileri olumsuz yönde farklı şekillerde etkilemektedir. Yüksek fiyat politikası, fındık işleme sanayiinin iç ve dış piyasalardaki rekabet gücünü azaltmakta, tüketim talebini düşürmektedir. Yüksek fiyat politikasının makro ekonomik büyüklükler üzerine de olumsuz etkileri olmaktadır. Verilen fiyat desteği sonucunda katlanılan zararların, emisyon hacminin artırılarak karşılanması enflasyonist etki yaratacaktır. Fiyatlar genel seviyesinin artması, maliyet artışlarına neden olarak üreticilerin refah seviyesini düşürebilecek, ihracatın ve döviz gelirlerinin azalmasına da sebep olabilecektir.

2844 sayılı yasa ile fındık dikim alanlarına sınırlandırma getirilmesine rağmen, gerek bütün fındık üreticilerine fiyat desteğinin verilmesine devam edilmesi, gerekse yasanın işlerlik kazanamayan özellikleri nedeniyle halen izin verilmeyen alanlarda üretime ve yeni dikimlere devam edilmektedir. Bununla birlikte, fındık yetiştiriciliğinin iyi bakımlı ve yüksek verimli fındık bahçelerinin bulunduğu taban arazilerden kaldırılarak yüksek meyilli, zayıf ve bakımsız

bahçelerde sınırlama üretim maliyetlerini artırabilecektir. Üretim maliyetlerindeki artış da, ihraç fiyatlarını yükselterek diğer üretici ülkelere karşı rekabet gücünü düşürebilecektir.

Fındık yetiştiren işletmeler genellikle küçük aile işletmesi özelliğinde olup, işletme arazileri çok parçalıdır. Bununla birlikte, işletmelerde fındığın dışında pazara yönelik olarak yetiştiriciliği yapılan üretim faaliyetlerinin sayısı yok denecek kadar azdır.

Yoğun nüfus baskısı altında olan fındık işletmelerindeki işsizlik oranı da, çok yüksek düzeydedir. İşletmelerin fındık bahçesi büyüklüklerinin yetersiz olması, fındık verim düzeyinin düşük olması ve işletmelerde fındığın dışında pazara yönelik olarak yetiştiriciliği yapılan üretim faaliyetlerinin azlığı nedeniyle, işletmelerdeki nüfusun sadece fındık tarımından geçinebilmesi mümkün görülmemektedir.

Üreticilerin örgütlenme konusunda eksiklikleri bulunmaktadır. Örgütlenme eksikliği nedeniyle çoğu üretici, devletin sağlamış olduğu fiyat desteği ve girdi sübvansiyonlarından yararlanamamaktadır. Bu durum da, üretim maliyetlerinin artırması ve ürünlerin değerinin altında satılması gibi olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir.

Fındık işletmelerinin genellikle özsermayeleri yeterli değildir. Kredi taleplerini örgütlü kuruluşlardan sağlayamadıklarından çoğu kez aracılara yüksek maliyet ve şartlarla borçlanmaktadır.

Fındık yetiştirilen bölgelerin topoğrafik özellikleri ve işletmelerdeki üretim yapısından dolayı mekanizasyon seviyesi çok düşük seviyededir. Bu nedenle, işletmelerdeki tarımsal üretim faaliyetlerinin gerektirdiği işgücünün tamamına yakını insan işgücüsüyle karşılanmaktadır. İşletmelerin arazi varlığının tamamına yakınının fındık bahçelerinden oluşması ve fındık üretim faaliyetinde işgücü gereksiniminin hasat döneminde yoğunlaşması, işletmelerde hasat döneminin dışında işgücü fazlalığı oluşmaktadır.

Fındık işletmelerindeki en önemli sorun, fındık üretiminde verimlilik düzeyinin çok düşük olmasıdır. Fındık bahçelerinin tesis edildiği arazi yapısının çok meyilli, toprağın sığ ve organik maddelerce fakir olması, fındık bahçelerinin çok parselli olması, ocak dikim sistemine göre yapılan yetiştiricilikte ocakların genellikle çok sık dikilmiş olması, fındık bahçelerinin önemli bir kısmının ekonomik verim ömrünü tamamlamış olması, gerekli kültürel işlemlerin yeterince yapılmaması, yeterli girdinin kullanılmaması ve girdi uygulama yöntemlerinde yanlışlıkların yapılması, fındığın genellikle daldan hasat edilmesi fındık üretim faaliyetinde verimliliği düşüren en önemli etkenlerdir. Türkiye'nin fındık üretiminde gerçekleştirilen artış, tamamen dikim alanlarının genişlemesinden kaynaklanmıştır. Oysa, ABD ve Fransa gibi ülkeler, bu artışı verimliliği yükseltmek suretiyle gerçekleştirmektedirler. Bu durum, Türkiye'nin uluslararası piyasalarda daha fazla rekabet gücüne erişebilmesini olumsuz olarak etkilemektedir.

Fındık bahçeleri genellikle ikiden fazla çeşitten oluşmaktadır. Fındık bahçelerinde ikiden fazla çeşidin bulunması, standart bir ürün hasadını engellemekte, şekil farklılığı, randıman düşüklüğü ve hasat zaman değişikliğinden kaynaklanan buruşuk iç gibi nedenlerle satışta üretici aleyhine fiyat düşmesine yol açmakta, ihracatta standartların dışına çıkılmasına, anlaşmazlıklara veya fiyat kırmalarına neden olmaktadır.

Fındığın genellikle daldan el ile hasat edilmesi, hem daha fazla işgücü gerektirmekte, hem hasat sırasında dal ve dalcıklar ile gelecek yılın ürününü oluşturacak tomurcuklara zarar verebilmekte ve hem de hasat olgunluğuna gelmeyen çeşitler aynı anda toplandığından randıman ve kalite düşebilmektedir.

Fındık üreticilerinin gübre ve ilaç gibi girdilerin kullanılması ile diğer kültürel işlemlerin yapılması konularında bilgi eksiklikleri bulunmakta, fındık yetiştiriciliği genellikle tecrübeye göre veya atadan ve/veya komşudan görüldüğü şekilde yapılmaktadır. Buna karşılık, fındık yetiştiriciliğine yönelik yeterli yayım çalışmaları yapılmamaktadır.

Hasat sonrasındaki harmanlama ve kurutma döneminde havaların yağışlı geçmesi, hem harman zamanını uzatarak koruma önlemlerini zorlaştırmakta, hem de gösterilen tüm çabalara karşın fındığın harman ve depolanmasında naylon çuval ve örtü malzemelerinin kullanılmasından dolayı kabuk kararması ve iç çürük gibi kalite bozulmaları ile aflatoksin ve diğer mikroorganizma zararlarının oluşmasına neden olmaktadır. Kaliteyi olumsuz olarak etkileyen bu etmenler, ihracatta önemli sorunlar yaratabilmektedir.

Fındık işletmeleri, mali yönden güçsüz olması, borcunun olması, başka yerde ikamet etmesi ve az miktarda fındığın olması gibi nedenlerle fındığını pazarlama sezonunun hemen başında elverişsiz fiyatlardan satmak zorunda kalmaktadırlar. Fındığın pazarlama sezonunun hemen başında yoğun olarak piyasaya sürülmesi, piyasaya baskı yaparak fiyatları düşürmektedir.

Kırcı, işleyici ve ihracatçılar, fındık piyasasına genellikle tüccarlar ile aynı fiyatlardan alıcı olarak girmektedirler. Kendine kar marjı sağlamaya çalışan tüccarlar, fındık alımlarında randımanın belirlenmesi ve tartımda üretici aleyhine davranışlara girebilmektedirler.

Fındıkta uygulanan katma değer vergisi (KDV) mevzuatında belirsizlikler ve çelişkiler mevcuttur. Bakanlar Kurulu'nun 89/14255 sayılı kararına (Ek 1 sayılı listenin 3. sırasına) göre fındık, niteliğine bakılmaksızın tarım ürünü sayılmaktadır. Buna göre işlenmiş veya işlenmemiş tüm kabuklu ve iç fındığın perakende aşamaya kadar olan teslimlerinde %1 oranında KDV'nin uygulanması gerekmektedir. Maliye Bakanlığı fındık unu, fındık püresi, dilinmiş-kıyılmış fındık mamullerine %15 oranında KDV'nin uygulanması gerektiğini

bildirmektedir. Oysa, bu fındıklarda hiçbir katkı maddesi olmayıp, işlenme aşamaları da %1 oranında KDV'nin uygulandığı kavrulmuş ve beyazlatılmış fındıklarla aynıdır.

Fındık satışlarının emanet usulüne göre yapması durumunda stopajın peşin ödenmesi zorunluluğu, tescil işlemleri geciktirilebilmekte veya kaçak işlemlere neden olabilmektedir.

Fındıkta destekleme alımlarına 5 Nisan 1994 Kararları ile hukuken son verilmesine rağmen, hükümetler bu uygulamayı Fiskobirlik alımları şeklinde fiili olarak devam ettirmişlerdir. Fiskobirlik'in kendi adına yaptığı fındık alımları ile ilgili kararların tamamen hükümetlere bağlı olması ve alım politikalarında belirsizliklerin yaşanması, piyasalarda istikrarsızlıklara neden olmaktadır.

Fiskobirlik'in fındık alım oranları, elindeki mevcut stoklar, yüksek stoklama maliyetleri, fındık alım fiyatlarının yüksek belirlenmesinin etkisiyle azalmaktadır. Fiskobirlik'in fındık alım oranlarının düşmesi nedeniyle, piyasa fiyatı hedeflenen düzeylere çıkartılamamakta ve üreticilere yeterli destek sağlanamamaktadır. Fiskobirlik'in hükümetlerin açıkladığı yüksek fiyatlardan fındık alımlarında bulunması, maliyetlerini yükseltmekte, yüksek maliyetler ise dış piyasalarda özel sektör ile rekabetini engellemekte, ihracattaki payını azaltmaktadır. Fiskobirlik, maliyetin altında piyasaya ürün sürerek fiyatları düşürmek istemediğinden fındığı yağlık olarak değerlendirmek durumunda kalmaktadır. Son yıllardaki satışlarının çoğu fındık yağı ve küspesi şeklindedir. Fındığın yağlık olarak değerlendirilmesi ise, gayri ekonomik bir çözüm olmaktadır.

Türkiye'de tüketilen fındık miktarı, fındık fiyatlarının yüksek tutulması, kişilerin gelir düzeyinin düşük olması, fındığın çerez olarak tüketiminin pek yaygın olmaması, ikame ürünlerin fazlalığı, son zamanlara kadar tüketimi artırmaya yönelik yeterli çalışmanın yapılmaması vb nedenlerden dolayı çok düşüktür.

Fındık yetiştirilen bölgelerdeki sanayinin büyük çoğunlukla fındığa dayalı olması, fındıkla ilgili olumsuz gelişmelerden bölge ekonomisinin önemli oranda etkilenmesine neden olmaktadır.

Fındık işleme sanayiindeki firmaların sermayeleri genellikle yeterli olmadığından dış finansman ile çalışmaktadırlar. Alınan kredilerin maliyetinin çok yüksek olması, geri ödeme konusunda sıkıntıların yaşanmasına neden olabilmektedir. Bununla birlikte, konusu fındık olmayan bazı firmalar, döviz kredilerinin daha ucuz olmasından dolayı ihracat kredisi kullanmakta ve ucuz fiyattan fındık ihraç ederek haksız rekabet yaratmaktadır.

Fındık sanayiindeki firmalar, genellikle çok düşük kapasitelerle çalışmaktadırlar. Fındık işleme sanayiindeki atıl kapasiteye rağmen, yeni yatırımlara teşvik verilmeye devam edilmektedir. Sektördeki düşük kapasite kullanım oranları, firmalar arasındaki rekabeti

artırabilecek, bazı firmaları kalite ve fiyat düşürmeye, bazılarını ise üretimini durdurmaya zorlayabilecektir.

Fındık ihracatçıları genellikle küçük miktarlarda fındık ihraç etmekte olup, ihracat büyük birkaç firmanın elindedir. Bu durum, ihracatta spekülasyonların ve haksız rekabetin yaşanmasına neden olabilmektedir. Bununla birlikte, küçük firmaların büyük miktarlarda harcama gerektiren yurt içi ve yurt dışı tanıtım çalışmalarını ve pazar araştırmalarını yapacak mali güçleri de bulunmamaktadır.

Fındıkla ilgili en çok eksikliği hissedilen unsurların başında fındık kalitesinin uluslararası geçerlilikte belgelendirilememesi, çıkan anlaşmazlıkların genelde ithalatçı firmaların lehine sonuçlanmasıdır.

İhracatçılar, fındık piyasasında yaşanan belirsizlikler ve istikrarsızlıkların etkisiyle riskten kaçmakta ve çoğu kez vadeli fındık satışlarına girmemektedirler. Özellikle İtalyan ihracatçılar, pazarlama sezonunun başında (Ağustos-Eylül aylarında) Türkiye'deki politikalarda yaşanan belirsizliklerden dolayı pazarı kapabilmektedirler. Fındık işleme sanayiindeki müteşebbisler, fındıkta vadeli işlemler piyasasının ve finans sisteminin geliştirilmemiş olması nedeniyle riski başkalarına (spekülatörlere) devredememektedirler.

Fındık fiyatlarındaki aşırı dalgalanmalar, ihracatçılar ile ithalatçılar arasında ihtilafların yaşanmasına ve sanayicilerin ham madde olarak bademi tercih etmelerine neden olabilmektedir. Bununla birlikte, örgütlenme ve mali açıdan daha güçlü olan ithalatçılar, ihtilaflarla ilgili taleplerinin yerine getirilmemesi veya talep edilen tazminatın ödenmemesi durumunda, adlarına yüklenilen malı çekmeyeceklerini ve imzalamış oldukları kontratı geçersiz sayacaklarını bildirebilmektedirler.

Fındığın dünya piyasalarında kolay müşteri bulabilmesi, asıl işi fındık ihracatçılığı olmayan firmaların ihraç taahhütlerini zamanında kapatabilmek için fındık ihracatına el atmalarına neden olmaktadır. Bu firmaların iç piyasada fiyat yükseltmeleri ve dış piyasada fiyat düşürmeleri, piyasa istikrarını bozarak haksız rekabet yaratmaktadır.

Fındık sanayiinde tüketicilere yönelik fındıklı mamulleri üreten firma sayısı çok azdır. Fındık ve diğer tamamlayıcı ürünlerin (kakao ve şeker gibi) yurt içi fiyatlarının dış piyasalara göre daha yüksek oluşu, istikrarlı fiyatlardan ham madde temin edilememesi ve fındığın dış piyasalardaki fiyat değişikliklerinin çok hızlı bir seyir takip etmesi, sanayicilerin dış rekabet gücünü azaltmakta ve tüketicilere yönelik fındıklı mamuller konusunda yatırımların yapılmasını engellemektedir.

Türkiye'nin fındık ihracatının çok önemli bir kısmının AB ülkelerine ve özellikle de Almanya'ya yapılması, ihracatta tek bir ülke grubuna ve bunun içinde de tek bir ülkeye aşırı

bağımlılığı ifade etmektedir. AB'nin mevcut ithalat sınırlandırmaları, Türkiye'nin fındık ihracatını olumsuz olarak etkilediği gibi getirilebilecek ek tedbirler de, ihracatta önemli tıkanıklıklara neden olabilecektir. Oysa, Norveç, Kanada, Japonya, Güney Kore ve Yeni Zelanda gibi kişi başına gelirin çok yüksek olduğu ülkeler ile Çin ve Hindistan gibi yüksek nüfus potansiyeline sahip ülkelere ya hiç fındık ihracatı yoktur veya çok az miktarda ihracat gerçekleştirilmektedir.

Türkiye'nin dış piyasalarda yeterince etkinlik sağlayamamasından dolayı Almanya, Hollanda, Fransa ve Belçika-Lüksemburg gibi fındık üreticisi olmayan ülkeler, ithal ettikleri fındığı değişik şekillerde işleyerek veya ambalajlayarak daha yüksek fiyatlardan ihraç etmektedirler. Bu ülkelerin fındığı genellikle Türkiye'den ithal ettikleri göz önünde bulundurulacak olursa, Türkiye'nin fındık üreticisi olmayan ülkelerin re-eksportunu önleyecek önlemleri almasının zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

Fındık ihracatının yaklaşık $\frac{3}{4}$ 'ünün iç fındık olarak gerçekleştirilmesi, Türkiye'nin fındığı halen hammadde olarak kullanılmak üzere ihraç ettiğini göstermektedir. İthalatçı ülkelerin ileri teknoloji işleme fabrikalarına sahip olmaları, işlenmiş fındık ihracatının daha fazla artırılmasına önemli bir engel teşkil etmektedir. Bununla birlikte, ihracatta son kullanıcı ve tüketiciye yönelik ürün geliştirme ve pazarlama ağı, henüz yeterince oluşturulamamıştır.

Türkiye'nin fındık piyasasındaki en önemli sorun, üretim-tüketim dengesizliğidir. İç tüketim ve ihracat talebini aşan rekoltelerin gerçekleştiği yıllarda önemli miktarlara ulaşan fındık stokları, piyasalara baskı yaparak fiyatları düşürmektedir.

Avrupa pazarlarında bademin kıyasıya rekabetine maruz kalan fındık, Türkiye'nin pazarlama eksikliğinden dolayı, bu pazarın dışında bademe rakip olamamaktadır. Türkiye'nin en önemli fındık pazarı olan Almanya, İsviçre ve Hollanda'nın badem ithalatının fındığa göre daha yüksek oranda artması, fındığın ve Türkiye'nin bu ülkedeki pazar payını giderek daraltabilecektir. Fındık ithalatının daha yüksek oranda arttığı ülkelerde bile badem ithalatının önemli bir gelişme göstermesi, Türkiye'nin gerekli önlemleri alması bakımından büyük önem taşımaktadır.

Fındık ticaretinde spot işlemlerin hakim olması, riskten kaçınmaya (hedging) engel teşkil etmektedir. Fındık ticaretinin fiziki olarak yapılması, aynı zamanda ticaret borsalarının bir fiyat referans merkezi olmalarını olumsuz olarak etkilemektedir.

Türkiye'de tarımsal ürünlerin vergilendirilmesinin (stopaj) kontrolü, borsalar kanalıyla yapılmaktadır. Bu uygulama, borsaların asıl görevlerinden sapmalara, spot ve vadeli (emanet ve alivire) işlemlerin borsa dışına çıkmasına veya geciktirilmesine veya kaçak işlemlere neden olmakta, riski dağıtmak isteyenleri ise cezalandırmaktadır.

Devletin fiyat desteği şeklinde fındık piyasasına müdahale etmesi, fındığın iç ticaretinin önemli bir oranını Fiskobirlik'in, fındık ihracatının önemli bir oranını büyük birkaç firmanın elinde bulundurmasından dolayı rekabete dayalı bir fındık piyasasının bulunmaması, mevcut ticaret borsalarının alt yapı, donanım ve organizasyon eksikliklerinin bulunması, fındığın spot piyasasında borsa geleneğinin (salon sisteminin) olmaması, fındık ihtisas borsalarının kurulabilmesi ve vadeli işlem uygulamalarının geliştirilmesi bakımından olumsuz yönler olarak belirtilebilir.

İhracatın önemli bir oranının iç fındık olarak yapılmasından dolayı fındıklar genellikle jüt ve/veya ijera çuvallar ile ihraç edilmektedir. Jüt/ijera çuvalların kullanılması, fındığın depolanması ve nakliyesinde kayıplara neden olmakta, çuvalların lifleri (kılları) fındığa bulaşabilmekte, petrol türevi yağların kullanılmasıyla imal edilen jüt çuvallar fındığın besin özelliklerini bozabilmektedir.

Fındık piyasasında yaşanan önemli miktarlardaki arz fazlasına rağmen, ihracatta fon (vergi) uygulamasına devam edilmektedir. Bununla birlikte, fon uygulamaları konusunda yaşanan söylenti ve belirsizlikler, ihracatçıların uzun vadeli taahhütlere girmelerini engellemekte, bundan da diğer ülkelerin fındık ihracatçıları yararlanabilmektedir.

Fındık ile ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile özel kuruluşlar arasında yeterli koordinasyon bulunmamaktadır. Bu itibarla, ihracat politikamızı olumsuz yönde etkilemeyecek bir fiyat politikasının tespiti ve piyasalarda oluşacak değişikliklere ilişkin alınacak tedbirlerin süratle yürürlüğe konulabilmesini teminen; Hazine Müsteşarlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı temsilcilerinin katılımıyla oluşturulan Fındık İşleme ve Değerlendirme Komitesi'nin, fındığa ilişkin tüm kamu ve özel sektör kuruluşlarını içine alan Milli Fındık Konseyi'nin oluşturulması idealine ulaşılmasında önemli bir aşama olduğuna inanılmaktadır.

3. VIII. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI DÖNEMİ (2001-2005) VE UZUN DÖNEMDE (2006-2023) ULAŞILMAK İSTENEN AMAÇLAR

3.1. ARZ-TALEP

3.1.1. ARZ

Fındık Üretim Projeksiyonu

Uygulanan fındık üretim politikasının aynen devam ettirilmesi durumunda, gelecek dönemde üretim miktarında yıllık yaklaşık 14.750 tonluk bir artış yaşanabilecektir. Bu artışın etkisiyle yaklaşık fındık üretim miktarı 2000 yılında 555 bin tona, 2010 yılında 702 bin tona ve 2023 yılında da 894 bin tona ulaşabilecektir (Tablo 23).

3.1.2. TALEP

Yurt İçi Fındık Tüketim Projeksiyonu

1980-1999 döneminde yıllara göre yurt içinde tüketilen fındık miktarından hareketle ilerideki yıllarda tüketilen fındık miktarında yıllık yaklaşık 903 tonluk bir artışın yaşanabileceği söylenilebilir. Bu artışın etkisiyle iç piyasada tüketilen fındık miktarı 2000 yılında 63 bin tona, 2010 yılında 72 bin tona ve 2023 yılında da 84 bin tona ulaşabilecektir (Tablo 24).

Fındık İhracat Projeksiyonu

Uygulanan fındık ihracat politikasının devam ettirilmesi durumunda, gelecek dönemde ihracat miktarında yıllık yaklaşık 12.338 tonluk bir artış yaşanabilecektir. Bu artışın etkisiyle fındık ihracat miktarı 2000 yılında yaklaşık 449 bin tona, 2010 yılında 573 bin tona ve 2023 yılında da 733 bin tona ulaşabilecektir (Tablo 25).

Tablo 23. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi Ve Daha Sonraki Dönemlerdeki Üretim Projeksiyonları

Yıllar	Üretim miktarı (ton, kabuklu) (Y)	X	X ²	XY
1980	250.000	- 9.5	90.25	- 2.375.000
1981	404.200	- 8.5	72.25	- 3.435.700
1982	214.000	- 7.5	56.25	- 1.605.000
1983	420.000	- 6.5	42.25	- 2.730.000
1984	280.000	- 5.5	30.25	- 1.540.000
1985	184.000	- 4.5	20.25	- 828.000
1986	301.500	- 3.5	12.25	- 1.055.250
1987	280.000	- 2.5	6.25	- 700.000
1988	418.200	- 1.5	2.25	- 627.300
1989	550.500	- 0.5	0.25	- 275.250
1990	376.000	0.5	0.25	188.000
1991	379.500	1.5	2.25	569.250
1992	530.000	2.5	6.25	1.325.000
1993	300.500	3.5	12.25	1.051.750
1994	600.100	4.5	20.25	2.700.450
1995	435.000	5.5	30.25	2.392.500
1996	464.000	6.5	42.25	3.016.000
1997	470.000	7.5	56.25	3.525.000
1998	595.000	8.5	72.25	5.075.500
1999	540.709	9.5	90.25	5.136.735
Toplam	7.993.209		665.00	9.808.685
2000	554.534	10.5		
2001	569.284	11.5		
2002	584.034	12.5		
2003	598.784	13.5		
2004	613.534	14.5		
2005	628.283	15.5		
2010	702.033	20.5		
2015	775.782	25.5		
2020	849.532	30.5		
2023	893.782	33.5		

$$Y = a + b X$$

$$a = \Sigma Y / n$$

$$a = 7.993.209 / 20$$

$$a = 399.660$$

$$b = \Sigma XY / X^2$$

$$b = 9.808.685 / 665$$

$$b = 14.749,9$$

$$Y = 399.660 + 14.749,9 X$$

Tablo 24. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi Ve Daha Sonraki Dönemlerdeki İç Tüketim Projeksiyonları

Yıllar	İç tüketim miktarı (ton, kabuklu) (Y)	X	X ²	XY
1980	33.000	- 9.5	90.25	- 313.500
1981	36.000	- 8.5	72.25	- 306.000
1982	40.000	- 7.5	56.25	- 300.000
1983	50.000	- 6.5	42.25	- 325.000
1984	70.000	- 5.5	30.25	- 385.000
1985	60.000	- 4.5	20.25	- 270.000
1986	60.000	- 3.5	12.25	- 210.000
1987	60.000	- 2.5	6.25	- 150.000
1988	40.000	- 1.5	2.25	- 60.000
1989	40.000	- 0.5	0.25	- 20.000
1990	60.000	0.5	0.25	30.000
1991	60.000	1.5	2.25	90.000
1992	50.000	2.5	6.25	125.000
1993	50.000	3.5	12.25	175.000
1994	60.000	4.5	20.25	270.000
1995	60.000	5.5	30.25	330.000
1996	60.000	6.5	42.25	390.000
1997	60.000	7.5	56.25	450.000
1998	60.000	8.5	72.25	510.000
1999	60.000	9.5	90.25	570.000
Toplam	1.069.000		665.00	600.500
2000	62.931	10.5		
2001	63.834	11.5		
2002	64.737	12.5		
2003	65.640	13.5		
2004	66.543	14.5		
2005	67.446	15.5		
2010	71.961	20.5		
2015	76.476	25.5		
2020	80.991	30.5		
2023	83.700	33.5		

$$Y = a + b X$$

$$a = \Sigma Y / n$$

$$a = 1.069.000 / 19$$

$$a = 53.450$$

$$b = \Sigma XY / X^2$$

$$b = 600.500 / 665$$

$$b = 903$$

$$Y = 53.450 + 903 X$$

Tablo 25. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi Ve Daha Sonraki Dönemlerdeki İhracat Projeksiyonları

Yıllar	İhracat miktarı (ton, kabuklu) (Y)	X	X ²	XY
1980	198.402	- 9.5	90.25	- 1.884.819
1981	170.180	- 8.5	72.25	- 1.446.530
1982	252.160	- 7.5	56.25	- 1.891.200
1983	268.720	- 6.5	42.25	- 1.746.680
1984	301.618	- 5.5	30.25	- 1.658.899
1985	216.630	- 4.5	20.25	- 974.835
1986	273.772	- 3.5	12.25	- 958.202
1987	264.428	- 2.5	6.25	- 661.070
1988	277.308	- 1.5	2.25	- 415.962
1989	262.134	- 0.5	0.25	- 131.067
1990	391.290	0.5	0.25	195.645
1991	335.876	1.5	2.25	503.814
1992	346.426	2.5	6.25	866.065
1993	387.216	3.5	12.25	1.355.256
1994	372.512	4.5	20.25	1.676.304
1995	482.714	5.5	30.25	2.654.927
1996	396.804	6.5	42.25	2.579.226
1997	405.818	7.5	56.25	3.043.635
1998	403.604	8.5	72.25	3.430.634
1999	386.176	9.5	90.25	3.668.672
Toplam	6.393.788		665.00	8.204.914
2000	449.238	10.5		
2001	461.576	11.5		
2002	473.914	12.5		
2003	486.252	13.5		
2004	498.590	14.5		
2005	510.928	15.5		
2010	572.618	20.5		
2015	634.308	25.5		
2020	695.998	30.5		
2023	733.012	33.5		

$$Y = a + b X$$

$$a = \Sigma Y / n$$

$$a = 6.393.788 / 20$$

$$a = 319.689$$

$$b = \Sigma XY / X^2$$

$$b = 8.204.914 / 665$$

$$b = 12.338$$

$$Y = 319.689 + 12.338 X$$

3.1.3. UZUN DÖNEMDEKİ (2000-2023) FINDIK ÜRETİM-TÜKETİM DENGESİ PROJEKSİYONU

Yukarıda yapılan projeksiyonlardan yararlanarak VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi ile uzun dönemdeki fındık piyasa dengesi Tablo 26’de verilmiştir. Buradan VIII. Beş Yıllık Kalkınma Dönemindeki üretim fazlasının yaklaşık 42 bin tondan 50 bin tona, 2023 yılında ise 77 bin tona çıkabileceği anlaşılmaktadır. Üretimde yaşanabilecek bu fazlalıklar ile birlikte iklim şartları ve periyodisitenin etkisiyle yıllara göre üretimde meydana gelebilecek dalgalanmalar, piyasa dengesini daha da bozabilecektir. Bu muhtemel gelişmeler dikkate alınarak fındık piyasasında dengenin sağlanabilmesi bakımından bir program dahilinde dikim alanlarının azaltılması, yurt içi tüketim ile ihracatın daha yüksek oranlarda artırılması ile ilgili politikaların oluşturulması gerekmektedir.

Tablo 26. Türkiye’nin Uzun Dönem Fındık Üretim-Tüketim Dengesi Projeksiyonu (Ton, Kabuklu)

Yıl	Üretim		Tüketim						Üretim-tüketim Farkı (6) = (1-4)	
			İç tüketim (2)		İhracat (3)		Toplam (4) = (2+3)			
	Miktar	Endeks	Miktar	Endeks	Miktar	Endeks	Miktar	Endeks	Miktar	Endeks
2000	554.534	100	62.931	100	449.238	100	512.169	100	+ 42.365	100
2001	569.284	103	63.834	101	461.576	103	525.410	103	+ 43.874	104
2002	584.034	105	64.737	103	473.914	105	538.651	105	+ 45.383	107
2003	598.784	108	65.640	104	486.252	108	551.892	108	+ 46.892	111
2004	613.534	111	66.543	106	498.590	111	565.133	110	+ 48.401	114
2005	628.283	113	67.446	107	510.928	114	578.374	113	+ 49.909	118
2010	702.033	127	71.961	114	572.618	127	644.579	126	+ 57.454	136
2015	775.782	140	76.476	122	634.308	141	710.784	139	+ 64.998	153
2020	849.532	153	80.991	129	695.998	155	776.989	152	+ 72.543	171
2023	893.782	161	83.700	133	733.012	163	816.712	159	+ 77.070	182

Kaynak: Tablo 23, 24 ve 25’den yararlanılarak düzenlenmiştir.

4. TEŞVİK BELGESİ ALMIŞ YATIRIMLAR

Fındık işleme işletmelerine 1995 ile 1999 yılları arasında verilmiş olan yatırım teşvik belgeleri aşağıdaki tablolarda sıralanmaktadır.

Tablo 27. 1995-1999 Yılları Arasında Verilen Fındık İşleme Yatırım Teşvik Belgeleri (30.11.1999 tarihi itibarıyla.)

Belge Tarihi	Firma Adı	Toplam Yatırım (milyonTL)	Miktarı	Birimi	Malın Adı	Yatırımın Yeri	Yatırımın Cinsi
6-Şub-95	ORNUT GIDA PAZ.SAN.VE TİC.LTD.ŞTİ.	35,679	3840	TON/YIL	Fındık işleyerek fındık mamülleri	ORDU	Tevsi
27-Nis-95	FINDIK TARIM SATIŞ KOOPARATİFLERİ BİRLİĞİ	13,932	9000	TON/YIL	(Mevcut)Kavrulmuş Fındık	GİRESUN	Modernizasyon
13-Haz-95	İLKA TARIMSAL ÜRÜNLERİ SAN.VE TİC.İHR.VE İTH.LTD.ŞTİ.	33,3	5000	TON/YIL	Fındık işleme	ORDU	Komple Yeni Yatırım
14-Haz-95	GOZA GIDA SAN.VE TİC.LTD.ŞTİ.	38,6	5000	TON/YIL	Fındık İşleyerek Fındık Mamülleri	ORDU	Komple Yeni Yatırım
16-Haz-95	TOPSAN GIDA SAN.VE TİC.LTD.ŞTİ.	40,698	5000	TON/YIL	Fındık İşleyerek Fındık Mamülleri	ORDU	Komple Yeni Yatırım
22-Haz-95	CANDAN GIDA SAN.VE TİC.LTD.ŞTİ.	41,598	5000	TON/YIL	Fındık İşleyerek fındık mamülleri	ORDU	Komple Yeni Yatırım
27-Haz-95	ÖZENGİNYURT FINDIK SANAYİ İHR.İTH.LTD.ŞTİ.	106,719	10000	TON/YIL	Fındık işleyerek fındık mamülleri	ORDU	Komple Yeni Yatırım
29-Haz-95	KARA TARIM PAZARLAMA SAN.VE TİC.LTD.ŞTİ.	58,759	10000	TON/YIL	Fındık işleyerek fındık mamülleri	ORDU	Komple Yeni Yatırım
			500	TON/YIL	Fındıklı çikolata kaplamalı bar üretimi	ORDU	Komple Yeni Yatırım
19-Tem-95	BALSU MARKETING DIŞ TİC.AŞ.	266,702	7700	TON/YIL	İşlenmiş Fındık	SAKARYA	Komple Yeni Yatırım
25-Tem-95	KARALAR TARIMSAL ÜRÜN.TİC.VE SAN.LTD.ŞTİ.	33,698	5000	TON/YIL	Fındıktan,Fındıklı mamulleri üretimi	ORDU	Komple Yeni Yatırım
28-Tem-95	SABIRLAR FINDIK İHR.LTD.ŞTİ.	48,101	8000	TON/YIL	İşlenmiş Fındık	TRABZON	Tevsi
17-Ağu-95	ALTINDAĞ FINDIK SAN.İNŞ. TAAHÜT NAKLIYE İTH. VE İHRACAT TİC. A.Ş.	44,955	5000	TON/YIL	Fındık işleyerek fındık mamülleri üretimi	ORDU	Komple Yeni Yatırım
29-Ağu-95	YÜRÜR DIŞ TİC.FINDIK SAN.VE PAZ.LTD.ŞTİ.	30,035	5000	TON/YIL	Fındıktan Fındık Mamülleri Üretimi	ORDU	Komple Yeni Yatırım
4-Eki-95	ÇETİNER OTOMOTİV TİC.VE SAN.LTD.ŞTİ.	144,257	38400	TON/YIL	Fındık İşleme	ORDU	Komple Yeni Yatırım
			9600	TON/YIL	Fındık Mamulleme	ORDU	Komple Yeni Yatırım
4-Eki-95	POYRAZ OTOMOTİV TARIMSAL ÜRÜN.GIDA SAN.VE TİC.AŞ.	180	19200	TON/YIL	Fındık işleme	ORDU	Tevsi
			19670	TON/YIL	Fındık mamulleri üretimi	ORDU	Tevsi
27-Eki-95	ÇULFAZ FINDIK İŞLETMELERİ SAN.AŞ.	585,92	11000	TON/YIL	Fındık İşleme Tesisi	GİRESUN	Komple Yeni Yatırım
13-Kas-95	ALPER TARIM ÜRÜNLERİ SAN.VE TİC.LTD.ŞTİ.	85,704	4320	TON/YIL	İç Fındık İşleme ve Ambalajlama	ZONGULDAK	Komple Yeni Yatırım

Belge Tarihi	Firma Adı	Toplam Yatırım (milyonTL)	Miktarı	Birimi	Malın Adı	Yatırımın Yeri	Yatırımın Cinsi
14-Kas-95	DOĞUŞ TARIMSAL ÜRÜN TİC.VE SAN.LTD.ŞTİ.	41,598	5000	TON/YIL	Fındık İşleyerek;Fındık Mamulleri Üretimi	ORDU	Komple Yeni Yatırım
24-Kas-95	ÖZYURT GIDA SAN.VE TİC.LTD.ŞTİ.	51,125	10000	TON/YIL	Fındıktan;Fındık Mamulleri Üretimi	ORDU	Komple Yeni Yatırım
21-Ara-95	OLTAN GIDA MAD.İHR.İTH.VE TİC.LTD.ŞTİ.	105,385	1080	TON/YIL	Kavrulmuş ve İşlenmiş İç Fındık	TRABZON	Tevsi
9-Oca-96	GÜRBÜZ DIŞ TİC.VE GIDA SAN.LTD.ŞTİ.	283,489	19670	TON/YIL	Fındık Mamulleri	BOLU	Komple Yeni Yatırım
			9600	TON/YIL	Kavrulmuş İç Fındık	BOLU	Komple Yeni Yatırım
			38400	TON/YIL	Naturel İç Fındık	BOLU	Komple Yeni Yatırım
7-Şub-96	TOGO ÇİKOLATA ŞEKERL.SAN.VE TİC.AŞ.	69,58	7590	TON/YIL	Kakaolu Fındık Kreması	BURSA	Komple Yeni Yatırım
16-Şub-96	KÜÇÜKHASANOĞLU GIDA MADDELERİ TİCARET VE SAN.LTD.ŞTİ.	28,09	5000	TON/YIL	İç Fındık Üretimi	ORDU	Komple Yeni Yatırım
1-Mar-96	SEZGİNLER GIDA SANAYİ VE TİCARET AŞ.	394,794	3420	TON/YIL	Fındık Unu	BOLU	Komple Yeni Yatırım
			20502	TON/YIL	Kavrulmuş İç Fındık	BOLU	Komple Yeni Yatırım
9-Nis-96	GÖNEN GIDA SAN.VE TİC.AŞ.	10,918	300	TON/YIL	Fındık İçi	MUĞLA	Komple Yeni Yatırım
11-Nis-96	BAŞKAN GIDA SAN.VE PAZ.LTD.ŞTİ.	24,47	10800	TON/YIL	(Mevcut)İç Fındık Beyazlatma,Koruma	GİRESUN	Yenileme
21-Ağu-96	GÜÇLÜ FINDIK SAN.İTH.İHR.LTD.ŞTİ.	42,581	4800	TON/YIL	Fındık İşleyerek Fındık Mamulleri ürt.	BOLU	Komple Yeni Yatırım
5-Eyl-96	KELEŞLER KARADENİZ İNŞAAT SAN.VE TİC.AŞ.	178,7	7500	TON/YIL	Fındık İçi	TRABZON	Komple Yeni Yatırım
5-Eyl-96	YAVUZ FINDIK SAN.VE TİC.AŞ.	48	2000	TON/YIL	Fındık İçi	TRABZON	Komple Yeni Yatırım
27-Ara-96	ORTUN GIDA SANAYİ VE TİC.AŞ.	114,5	11520	TON/YIL	Muhtelif Fındık	BOLU	Komple Yeni Yatırım
9-Oca-97	HİSOĞLU GIDA SAN.VE TİC.AŞ.	260	15000	TON/YIL	Fındık İşleme	TRABZON	Komple Yeni Yatırım
17-Oca-97	BEŞLER KURU YEMİŞ VE GIDA MAD.İMALAT PAZ.TİC.AŞ.	40,99	100	TON/YIL	Fındık	ISPARTA	Tevsi
11-Mar-97	BAŞKAN GIDA SAN.VE PAZ.AŞ.	396,932	77400	TON/YIL	(Mevcut)Fındık İşleme	GİRESUN	Darboğaz Giderme
11-Mar-97	ÇELEBİOĞLU GIDA SAN.VE PAZ.LTD.ŞTİ.	52,835	6000	TON/YIL	Fındık İşleyerek Fındık Unu Üretimi	ORDU	Komple Yeni Yatırım
18-Mar-97	BALSU MARKETING DIŞ TİC.AŞ.	282	7000	TON/YIL	(Mevcut)Fındık İşleme	SAKARYA	Modernizasyon
18-Mar-97	YAVUZ GIDA SAN.TİC.LTD.ŞTİ.	300	4000	TON/YIL	Fındık işleme	GİRESUN	Komple Yeni Yatırım
10-Nis-97	TADIM GIDA MAD.SAN.VE TİC.AŞ.	229,913	204	TON/YIL	(Mevcut)Fındık	İSTANBUL	Yenileme
20-May-97	OLTAN FINDIK SAN.VE TİC.LTD.ŞTİ.	80,914	30000	TON/YIL	Fındık Kırma ve Ambalajlama	BOLU	Komple Yeni Yatırım
23-May-97	DEMİRCİLER GID.SAN.AŞ.	462,33	6000	TON/YIL	Fındık Mamülleri Üretimi	GİRESUN	Komple Yeni Yatırım
27-May-97	BAŞARAN FINDIK VE GIDA SAN.LTD.ŞTİ.	481,769	20	TON/GÜN	Fındık Kavrurma ve Ambalajlama	TRABZON	Komple Yeni Yatırım
			70	TON/GÜN	Fındık Kırma	TRABZON	Komple Yeni Yatırım

Belge Tarihi	Firma Adı	Toplam Yatırım (milyonTL)	Miktarı	Birimi	Malın Adı	Yatırımın Yeri	Yatırımın Cinsi
26-Haz-97	BAŞKAN GIDA SAN.VE PAZ.AŞ.	251,233	20 TON/GÜN		Fındık Unu	BOLU	Komple Yeni Yatırım
			200 TON/GÜN		İç Fındık Ambalajlama (Mevcut) Kavrulmuş Beyazlatılmış fındık	BOLU	Komple Yeni Yatırım
1-Ağu-97	SAGRA GIDA ÜRETİM PAZARLAMA SAN. VE TİC. AŞ.	590,63	21200 TON/YIL			ORDU	Modernizasyon
16-Eki-97	AYDIN BEBE GİYİM SAN.TİC.LTD.ŞTİ.	136,799	10000 TON/YIL		Fındık İşleme	ORDU	Komple Yeni Yatırım
23-Eki-97	İLKA TARIMSAL ÜRÜNLER SAN.VE TİC.İHR.VE İTH.LTD.ŞTİ.	67,4	5000 TON/YIL		Fındık İşleme	ORDU	Komple Yeni Yatırım
11-Kas-97	AYSAN DIŞ TİC.FINDIK SAN.VE PAZ.LTD.ŞTİ.	114	10000 TON/YIL		Fındık İşleme	ORDU	Komple Yeni Yatırım
13-Oca-98	ARSLANTÜRK TARIM ÜRÜN.SAN.İHR.İTH.AŞ.	565	11000 TON/YIL		İç Fındık	TRABZON	Komple Yeni Yatırım
			3500 TON/YIL		İç Fındık İşleme	TRABZON	Komple Yeni Yatırım
24-Şub-98	CİRAV GIDA SAN.VE TİC.AŞ.	748,786	2500 TON/YIL		Fındık Ezmesi	TRABZON	Komple Yeni Yatırım
20-May-98	OLTAN GIDA MAD.İHR.İTH.VE TİC.LTD.ŞTİ.	350	18000 TON/YIL		Fındık İşleme	TRABZON	Tevsi
25-May-98	GÜNEŞ FINDIK TARIM ÜRÜN.TİC.VE SAN.LTD.ŞTİ.	73,346	4800 TON/YIL		İç Fındık Üretimi ve Ambalajlanması	SAMSUN	Komple Yeni Yatırım
16-Haz-98	GÜRSOY TARIMSAL ÜRÜN.GIDA SAN.VE TİC.AŞ.	260	3600 TON/YIL		Kavrulmuş İç Fındık	ORDU	Tevsi
25-Haz-98	YAYANLAR KURUYEMİŞ SAN.VE TİC.LTD.ŞTİ.	85,88	900 TON/YIL		Fındık Kavurma	DENİZLİ	Komple Yeni Yatırım
			225 TON/YIL		Fındık Soyma	DENİZLİ	Komple Yeni Yatırım
10-Tem-98	NAKİBOĞLU GIDA SAN.TİC.LTD.ŞTİ.	286,128	3000 TON/YIL		İç Fındık İşleme	GİRESUN	Komple Yeni Yatırım
20-Tem-98	KARDEN TARIM ÜRÜN.GIDA TİC.LTD.ŞTİ.	757,382	3600 TON/YIL		Fındık İşleme	GİRESUN	Komple Yeni Yatırım
1-Eyl-98	ERÇAL GIDA TARIM NAK.İNŞ.TUR.PETROL SAN.VE TİC.AŞ.	242,408	100 TON/GÜN		Fındık Kırma ve Beyazlatma	ORDU	Komple Yeni Yatırım
22-Eki-98	SAHRA FINDIK VE GIDA SAN.PAZ.AŞ.	562,334	1500 TON/YIL		Beyazlatılmış Fındık Üretimi	GİRESUN	Komple Yeni Yatırım
			1500 TON/YIL		Fındık Unu Üretimi	GİRESUN	Komple Yeni Yatırım
			1500 TON/YIL		Kavrulmuş Çerez Fındık Üretimi	GİRESUN	Komple Yeni Yatırım
			1500 TON/YIL		Püre Fındık Üretimi	GİRESUN	Komple Yeni Yatırım

5. ÖNGÖRÜLEN AMAÇLARA ULAŞILABİLMESİ İÇİN YAPILMASI GEREKLİ YASAL VE KURUMSAL DÜZENLEMELER VE UYGULANACAK POLİTİKALAR

Fındığın büyük bir üretici kitlesi tarafından üretilmesi, üretim hacmi ve değerinin çok yüksek bir ürün olması, üretimin tamamına yakınının pazara arz edilmesi, fındık işletmelerinin çoğunun küçük, ekonomik açıdan yetersiz, araçlar karşısında güçsüz olmaları ve pazarlama dönemi içinde yükselebilecek fiyatları bekleyebilecek güçlerinin olmaması, fındık üretiminde ve fiyatlarında önemli dalgalanmaların yaşanması, bu dalgalanmaların üreticileri, sanayicileri ve ihracatçıları önemli oranda etkilemesi, fındığın spekülasyona imkan tanıyan bir ürün olması, üretimde fazlalık ve stokların söz konusu olması, çok önemli bir ihraç ürünü olması ve ikame ürünlerinin fazla olması vb nedenlerden dolayı devletin fındık piyasasına müdahalesi zorunludur. Fındık piyasasının devlet müdahalesi olmaksızın tamamen serbest piyasa şartlarına bırakılması durumunda, piyasa fiyatları düşebilecek, fiyatlardaki dalgalanmalar ve piyasalardaki istikrarsızlıklar daha da şiddetli olabilecektir.

5.1. ÖNGÖRÜLEN YENİ KURUMLAR

Milli Fındık Konseyi

Türkiye’de fındıkla ilgili çalışmalara bütünlük kazandırılabilmesi bakımından ilgili tüm kamu kurum ve kuruluşları ile üniversiteler, üretici, tüccar, sanayici, ihracatçı ve diğer ilgili kuruluşların temsilcileri bir araya gelerek “*Milli Fındık Konseyi*” oluşturulmalıdır. Fındıkla ilgili bütün kuruluşların ve uzmanların görüşlerinin temsil edileceği bu kurulun öncelikli görevi, fındığın üretiminden tüketimine kadar her konudaki sorunların bilimsel olarak araştırılarak uzun vadeli bir fındık politikasının belirlenmesi ve buna göre yıllık programlarının yapılması olmalıdır. Belirlenen politikalardan hareketle ilgili kurum ve kuruluşlara, temel çözüm yöntemleri konusunda önerilerde bulunulabilecektir.

5.2. MEVCUT KURUMLARDA YAPILMASI GEREKLİ DÜZENLEMELER

Fındık Tarım Satış Kooperatifleri ve Fiskobirlik’te Yapılması Gereken Düzenlemeler

Türkiye’nin AB’nin tarım politikalarına uyum sağlayabilmesi, fındık üreticilerinin üretim ve pazarlama aşamalarında karşılaştıkları sorunların giderilebilmesi bakımından Fındık Tarım Satış Kooperatifleri ve Fiskobirlik’te yapılması gereken düzenlemeler aşağıdaki şekilde belirtilebilir.

Fındık Tarım Satış Kooperatiflerinin satış kooperatifi niteliğinde olmaları nedeniyle ortaklarına özellikle üretim konusunda herhangi bir hizmet götürememektedirler. Tarımla ilgili diğer devlet kuruluşlarının da fındık üreticilerine üretim konusunda yeterli yayım

hizmeti sağlayamaması gerçeği, mevcut kooperatiflerin ortaklarına üretim ve pazarlama aşamalarında daha iyi hizmet götürebilmesi için aşağıdaki yasal değişikliklerin yapılması gerekli görülmektedir. Fındık üreticilerine her türlü devlet desteği bu kooperatifler aracılığıyla sağlanmalıdır. Kooperatiflerin verilecek yardımlardan yararlanabilmesi için ise; kalite ve miktar açısından talebi karşılayabilecek şekilde üretimi yönlendirmesi, üretim faaliyeti ile ilgili girdilerin ucuz ve uygun şartlarla üreticilere sağlanması, üretim maliyetlerini azaltması, üreticilere girdilerin kullanılması ve diğer kültürel işlemler konusunda gerekli teknik bilgileri sunması, üyelerinin ürünlerini işlemesi ve daha yüksek değerden pazarlaması, işletmelerin fındık üretimi ve pazarlaması ile ilgili fiziki ve ekonomik kayıtlarını tutması, pazar konusundaki bilgi ve istatistiklerin toplanması gibi belirli şartları yerine getirmesi zorunluluğu aranmalıdır. Kooperatiflerin ortakları ile ilgili tutacakları kayıtlar, gerek işletmecilik kararlarının alınmasında, gerekse fındık politikalarının oluşturulmasında önemli yararlar sağlayabilecektir. Bu kooperatiflere üye olabilecek fındık yetiştiricilerinin de, asıl işinin çiftçilik olması, kooperatifin bulunduğu köy veya bölgede ikamet etmesi, işletme gelirini önemli oranda fındık yetiştiriciliğinden sağlanması, fındık bahçesini belirlenecek standartlara göre tesis etmesi, fındık üretim faaliyetinin gerektirdiği kültürel işlemleri yeterince yerine getirmesi, ürününü kooperatif aracılığıyla pazarlamayı taahhüt etmesi vb şartları yerine getirmelidir. Bununla birlikte kooperatiflere üye olabilecek çiftçilerin sayısı, birbirine güven duyabilmeleri ve birbirlerini kontrol edebilmeleri bakımından belirli sayıda üretici veya birkaç köy ile sınırlandırılmalıdır. Bu kooperatiflerde gübre ve ilaç gibi girdilerin kullanılması ve diğer kültürel işlemlerin yapılması konusunda eğitim ve uygulama sorumlulukları taşıyabilecek yeterli sayıda uzman teknik elemanın da istihdam edilerek, bu uzmanlara belli bir alanın eğitim, uygulama ve denetleme sorumluluğu verilmelidir.

Fiskobirlik'in yönetim, sorumluluk ve denetimin siyasi etkilerden kurtarılarak (devlet güdümünün kaldırılarak/özerkleştirilerek) ortaklarına verilmesi için gereken yasal değişikliğin bir an önce yapılması gerekmektedir. Bununla birlikte, Fiskobirlik'in serbest piyasa kuralları çerçevesinde işletmecilik kurallarına göre yönetilmesi, elindeki fındığı belirli günlerde tüm alıcı ve satıcıların iştirak edecekleri fındık borsalarında günlük fiyatlarla satması sağlanmalıdır. Fiskobirlik'in ihtiyaç duyacağı finansman ise kurulacak bir **Kooperatifler Bankası** tarafından karşılanabilmelidir. Bu düzenleme sayesinde devlet, fındık alım satımı ve fiyat saptanması gibi konuların tamamen dışında kalarak arz-talep ilişkilerine göre piyasada şekillenecek fiyatlara hiçbir şekilde müdahalede bulunmayacaktır.

Ticaret Borsalarında Yapılması Gereken Düzenlemeler

Fındık üretim, ticaret ve sanayisi bakımından yeterli potansiyele sahip olduğu düşünülen Ordu ve Giresun illerindeki ticaret borsalarının "**Fındık İhtisas Borsası**" haline dönüştürülmesi gerekli görülmektedir. Bu ticaret borsalarının ihtisas borsası olarak geliştirilebilmesi için, devletin herşeyden önce piyasaya yaptığı fiyat müdahalesini durduracağı konusunda açık taahhütte bulunması gerekmektedir. Devletin fındık

piyasasındaki en önemli rolü, yasal ortamın sağlanması, firmalar arasında yatay birleşmelerin teşvik edilerek piyasada rekabetin yaratılması, piyasa kurallarının işleyişini sağlama, borsa içi ve dışı denetim mekanizmasının oluşturulması ve etkin bir şekilde denetimin yapılması şeklinde olmalıdır. Ülkede ekonomik istikrarın sağlanması ise bir diğer gerekliliktir. Bu sayede, kayıt-tescil görevi yapan ticaret borsaları piyasa fonksiyonlarını yerine getiren ürün borsaları haline dönüştürülebilecektir. Aynı zamanda, üreticilerin büyük çoğunluğu da bu borsalara çekilebilecektir.

Ticaret borsalarının Fındık Ürün Borsası olarak geliştirilebilmesi için, mevcut altyapı eksikliklerinin de giderilmesi gerekmektedir. Bunun için borsaların bünyesinde satış salonları oluşturularak fındığın spot piyasasında borsa geleneğinin (salon sisteminin) oluşturulması ve borsa dışı işlemlere izin verilmemesi, fındığın kalite ve standartlarının belirlenebilmesi için ticaret borsaları bünyesinde kalite kontrol laboratuvarlarının kurulması, fındığın fiziksel olarak borsalara girebilmesi için tartı ve ölçü sisteminin kurulması, fındığın depolama maliyetlerinin azaltılabilmesi ve ideal şartlarda depolanabilmesi için ticaret borsaları bünyesinde modern depoların tesis edilerek üretici, aracı ve işleyicilerin kullanımına sunulması, fındık piyasası ile ilgili güvenilir verilere ulaşılabilmesi bakımından yurt içindeki ilgili borsalar ve borsa üyeleri arasında gerekli iletişim (bilgisayar) ağının kurulması ve dünya piyasalarındaki gelişmelerin anında üyelerine ulaştırılması gerekmektedir. Devletin her yıl fındığa verdiği desteğinin bir kısmının alt yapı eksikliklerinin giderilmesi amacıyla bu borsalara aktarılması gerekli görülmektedir. Bu sayede üretici, tüccar, işleyici, sanayici ve tüketiciler yoğun olarak ticaret borsalarına çekilebilecek, borsa içi işlem hacmi artırılarak piyasa şartlarına göre fiyatların oluşması sağlanabilecektir.

Yukarıdaki önlemlerle birlikte, faaliyetlerin çerçevesini belirleyen sağlam hukuksal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi, ürün borsalarının kuralları, çalışması ve tarımsal pazarlama prensipleri konularında kurslar düzenlenerek borsa yöneticileri, çalışanları, borsada işlem görecekt kişi ve kuruluşlara (broker) gerekli eğitim verilmelidir. Bu eğitim sonucunda, başarılı olanlara yeterlilik ve yetki belgesi verilmesi gerekmektedir.

Borsaların geliştirilebilmesi amacıyla vergi yasasında değişiklik yapılarak borsaların gelir (stopaj) vergisinin ödenmesi konusundaki kontrolörlük görevinin kaldırılması, vadeli (emanet, alivre vb) satışların borsa dışına çıkmasına veya kaçak işlemlere neden olan stopajın peşin ödenmesi zorunluluğunun malın kesin teslimine ertelenmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, ihracattan alınan vergilerin de kaldırılması gerekli görülmektedir.

Yukarıda belirtilen önlemlerin alınması sayesinde, fındık piyasasındaki belirsizlikler ve riskin azaltılması/devredilmesi mümkün olabilecek, üreticiler, işleyiciler ve ihracatçılar gelecekle ilgili daha sağlıklı planlar yapabileceklerdir.

5.3. KISA VE UZUN DÖNEMDE İZLENMESİ GEREKEN POLİTİKALAR

Üretim ve Fındık İşletmeleri ile İlgili Önlemler

Devletin bütün fındık üreticilerini desteklemesi, fındık yetiştiriciliğinin yaygınlaşmasında ve üretimin artmasında en önemli etkidir. Fındığa fiyat desteği sağlanmasına devam edilmesi, üretim lehine bozuk olan piyasa dengesinin daha fazla bozulmasına neden olacaktır. Bundan dolayı, fiyat destekleme sisteminden vazgeçilerek dikim alanlarına sınırlandırma getiren yasanın daha etkin uygulanmasını sağlayabilecek yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Fiyat destekleme politikası yerine, işletmelerin örgütlenmesini ve kayda geçirilmesini teşvik edecek, çiftçileri girdi ve ürün piyasalarında daha güçlü kılabilecek, işletmelerde daha yüksek kalite ve verimlilikte fındık yetiştiriciliği ile birlikte diğer tarımsal ürünlerin yetiştirilmesini sağlayabilecek, işletmelerin gelirlerinde istikrar sağlayabilecek çeşitli yardımlardan politika aracı olarak yararlanılabilir. Fındık üretiminin yönlendirilmesinde yararlanılabilecek yardım politikası araçları; **kredi yardımları, yönlendirme primi, götürü yardımlar, kalite primi, pazarlama yardımları ve depolama yardımları** şeklinde belirtilebilir. Yalnız, üreticilerin bu yardımlardan yararlanabilmesi bakımından üretim ve pazarlama aşamalarında örgütlenmeleri ve kayıt altına alınmaları zorunluluğu vardır.

Fındık üreticilerinin örgütlenme eksiklikleri ve mevcut örgütlerin de yeterli hizmeti sağlayamaması dikkate alındığında, örgütlenme açısından bazı yasal değişikliklerin yapılmasının zorunlu olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunun için, Fındık Tarım Satış Kooperatifleri ve Fiskobirlik'in yapısında yukarıda belirtilen yasal değişikliklerin yapılması ile birlikte devletin de, üreticilerin örgütlenmesini, işletmelerin yapısal eksikliklerinin giderilmesi, fındık üretiminde kalite ve verimin artırılması amacıyla üreticilere örgütleri aracılığıyla götürü yardımlar sağlaması gerekmektedir.

Bu amaçlara ulaşılabilmesi bakımından fındık üreticilerine, örgütleri aracılığıyla üretimin her aşamasında ihtiyaç duyacakları kredi uygun koşullarla sağlanmalıdır.

Fındık yetiştiren işletmelerde fındığın dışında pazara yönelik olarak yapılan diğer tarımsal faaliyetlerinin azlığı, alternatif ürün arayışlarının zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Bu bakımdan, ekolojik bakımdan bölgeye adapte olabilecek bitkisel ürünlerle birlikte hayvancılık ve su ürünleri yetiştiriciliği yapılabilmesinin imkanlarının araştırılarak ortaya konulması ve işletmelerin de üretim planlarında bu faaliyetlere yer vermesi gerekmektedir. Genel anlamda fındık üretimindeki artışın önüne geçilebilmesi ve işletmelerde ürün çeşitliliğinin sağlanabilmesi, işletmelere üretici birlikleri aracılığıyla hazırlayacakları projeler çerçevesinde fındığın dışında yetiştirecekleri ürünlerin pazarlanan miktarı, birim alan veya hayvan başına **üretici yardımları (yönlendirme primi)** verilmesi ile gerçekleştirilebilir. Verilecek üretici yardımları, işletmelerdeki üretimi yardım verilen ürün lehine değiştirerek

ürün çeşitliliğini sağlayabilecek, işletmelerdeki mevcut aktif nüfusun özellikle hasat döneminin dışında atıl kalmasını önleyebilecek ve daha iyi değerlendirilmesini mümkün kılacak, işletmelerin üretim ve pazarlama aşamasında tek ürüne bağlı olarak karşılaştıkları riskler ile işletmelerin gelirlerinde yıllara göre yaşanan dalgalanmaları azaltılabilecek, işletmelerin gelirlerinde artış sağlanabilecektir.

İhracatta önemli sorunlar oluşturan çeşitli kalite kayıplarının azaltılabilmesi için, yetiştiricilik döneminde yeterli tarımsal mücadelenin yapılması, harmanlama ve kurutma işlemlerinin kurutma makinesi veya meyilli beton zemin üzerinde yapılması, harmanlama, kurutma, taşıma ve depolama işlemlerinde naylon malzemelerin kullanımından kaçınılması, fındığın nem ve havalandırma şartları bakımından ideal modern depolarda depolanması gerekli görülmektedir.

Rekoltenin çok yüksek ve zor pazar şartlarının yaşandığı yıllarda fındık üreticilerine, üretici birlikleri aracılığıyla pazarladıkları fındığın her bir kilogramı için belirli bir **pazarlama yardımı** verilebilir. Bu yardımlardan yararlanan üreticilerinin aynı zamanda araçlarla olan finansman ve pazarlama bağı kopartılabilecek, ürünün satışında randımanın belirlenmesi ve tartılması konularında zarara uğratılmaları önlenebilecek ve üreticilerin ürünleri toplu olarak pazarlanacağından daha yüksek fiyat elde edilebilecektir.

Pazarlama sezonunun hemen başında fındığın piyasaya yoğun olarak girişi ve yarattığı fiyat baskısının azaltılabilmesi ile üreticilerin fındığını fiyatların daha elverişli olabileceği döneme kadar elinde tutabilmesi amacıyla, birlikler aracılığıyla üreticilere depolama masraflarının ödenmesi şeklinde **depolama yardımları** da sağlanabilir.

Genellikle küçük aile işletmesi özelliğinde olan fındık işletmelerinin yoğun nüfus baskısından dolayı parçalanarak daha da küçülmelerinin önlenmesi için, işletmelerin bütün halinde mirasçılardan birine bırakılması ve devletin işletmeyi satın alacak mirasçıya ihtiyaç duyacağı kredi yardımını sağlaması gerekmektedir. İşletmelerin büyütülebilmesi için de, arazi satın alan veya kiralayan işletme sahiplerine uygun koşullarda yeterli kredinin sağlanması zorunluluk arz etmektedir. Bununla birlikte, işletmelerdeki nüfus fazlasının tarım dışı sektörlere kaydırılması, devletin işletmelerdeki fazla nüfusa tarım dışı sektörlere yatırım yapması için kredi sağlaması, yeni iş olanaklarının yaratılması ve tarım kesimindeki gençlere yeni meslekler kazandırabilecek bir eğitim vermesi ile mümkün olabilecektir.

Ormandan kazanılmış tarım arazilerine fındık dikilmesine imkan tanıyan 6831 Sayılı Orman Kanununun 2-B Maddesi değiştirilerek, bu alanların şahıslara devrinde fındık dikimi yapılamayacağına dair güvence (taahhütname) alınmalıdır. Buna rağmen, fındık dikimi yapanlara da ağır cezai hükümler getirilmelidir.

Fındık işletmelerinde ürün kalitesi ve verimliliğin artırılabilmesi, verimlilikte yıllara göre yaşanan yüksek oranlı dalgalanmaların önlenmesi için; fındık bahçelerinin ekolojik olarak uygun, rakımı 750 metreyi ve eğimi %45'i geçmeyen, toprağı çakıllı, porlu, çok kireçli, derinliği 75 cm'den az olmayan ve toprak altı suyu 1 m'den aşağı bulunan yerlerde kurulması, meyili %5-25 arasında olan arazinin sedlenmesi, %25'den fazla meyilli olan yerlerde 2x2 m ebadında içeri meyilli ocak sedlerinin yapılması, yüksek meyilli arazilerde çit dikim siteminin yaygınlaştırılması, verimden düşmüş yaşlı fındık bahçelerinin bir program (proje) dahilinde peyderpey sökülerek bunların yerine pazar istekleri doğrultusunda yüksek kaliteli standart çeşitler ve bunlara uygun tozlayıcı çeşitlerin tekniğine uygun olarak dikilmesi, sık dikilmiş fındık bahçelerindeki ocak sayısının azaltılması, gübrelemenin toprak ve/veya yaprak analizine göre yapılması, hastalık ve zararlılara karşı yeterli mücadele ve diğer kültürel işlemlerin yapılması ve hasadın tam olgunluk çağında sallamak suretiyle yapılması gerekmektedir. Devletin desteği ve yönlendirici etkisi olmaksızın bütün bu önlemlerin alınması mümkün görülmemektedir. Bu bakımdan, fındık üretiminde kalite ve verimliliğin yükseltilmesi amacıyla üretici birliklerinin hazırlayacakları projelerle devletten gerekli desteği talep etmesi gerekli görülmektedir. Devletin görevi ise, hazırlanacak bu projelere gereken finansman desteğini vermek ve projelerin denetimini etkin bir şekilde sağlamak olmalıdır.

Devletin sağlayacağı finansman desteği ile birlikte piyasa talepleri doğrultusunda yetiştirilecek yüksek kaliteli standart fındık çeşitlerine kilogram başına belirli bir **kalite priminin** verilmesi de, hedeflere ulaşılabilmesi bakımından gereklilik arz etmektedir. Fındık üretiminde verimliliğin yükseltilmesi sayesinde, üreticilerin reel gelirlerinde artışın ve kaynak kullanımında etkinliğin sağlanması ve uluslararası piyasalarda daha yüksek rekabet gücüne kavuşulması mümkün olabilecektir.

Girdi sübvansiyonlarının artık çiftçiler için girdi kullanımını teşvik edici bir önlem olmaktan çıktığı ve çiftçilerde girdi kullanımının ne derece önemli olduğu konusunda gerekli bilincin yaratıldığı düşünülmektedir. Bu bakımdan, tarımsal reform çalışmaları doğrultusunda kaldırılması taahhüt edilen girdi sübvansiyonlarına son verilerek, aynı orandaki desteğin doğrudan yardım şeklinde belirli bir süre daha fındık üreticilerine verilmesi gerekli görülmektedir. Çiftçilerin girdi temini, üretim ve pazarlama aşamalarında etkin bir şekilde örgütlenmesinin sağlanması sayesinde, girdi sübvansiyonlarına da gerek kalmayabilecektir.

Yurt İçi Tüketim İle İlgili Önlemler

İç piyasada tüketilen fındık miktarının daha fazla artırılabilmesi, fındık fiyatlarındaki aşırı yükselişlerin önüne geçilerek istikrarın sağlanması, fındığın kullanım alanlarının çeşitlendirilmesi, tüketicilerin istekleri doğrultusunda yeni fındıklı mamullerin geliştirilmesi ve uygun tanıtım çalışmalarının yeterince yapılması ile mümkün olabilecektir. Bunlarla birlikte, iç piyasada tüketilen fındık miktarının artırılabilmesi için tüketici yardımlarından da

bir politika aracı olarak yararlanılabilir. İç piyasada tüketilen fındık miktarının artması sonucunda, pazarlamada karşılaşılan sorunlar da azaltılabilecektir.

Fındık İşleme Sanayii ve İhracat ile İlgili Alınması Gereken Önlemler

Fındık yetiştirilen bölgelerdeki sanayinin büyük çoğunlukla fındığa dayalı olması nedeniyle bölge ekonomileri, fındıkla ilgili olumsuz gelişmelerden önemli oranda etkilenmektedir. Bu bakımdan, bu bölgelerde fındığın dışındaki tarımsal ürünlerin yetiştirilmesini teşvik ederek ürün ve sanayi çeşitliliğinin sağlanması, bölge ekonomisinin olumsuz gelişmelerden daha az etkilenmesini sağlayabileceği gibi yeni iş sahalarının da yaratılmasına katkı sağlanabilecektir.

Fındık kırma ve işleme fabrikalarının daha yüksek kapasitede çalıştırılarak işleme masraflarının düşürülebilmesi için, fındığın yıl içinde düzenli bir şekilde piyasaya girişinin sağlanması, tam mamul üretimine yönelik yatırımların dışındaki yeni yatırımlara izin ve teşvik verilmemesi, buna karşılık işleme sanayindeki mevcut firmaların birleşmelerini sağlayabilecek teşviklerin getirilmesi gerekli görülmektedir.

Fındıkta uygulanan KDV oranlarındaki belirsizlik ve çelişkilerin ortadan kaldırılması, ileride doğabilecek yanlışlıkların önlenmesi için, KDV oranları ile ilgili 89/14255 sayılı Bakanlar Kurulu Kararındaki “fındık” ibaresinin “fındık ve katkı maddesi ihtiva etmeyen fındık mamulleri” şeklinde değiştirilmesi gerekli görülmektedir. Bu sayede tanımlamadan kaynaklanan karışıklıklar ortadan kaldırılabilir.

Ürün kalitesinden dolayı fındık ihracatında yaşanan sorunların giderilebilmesi, ihracatçı firmaların mallarını yükmeden önce ürün kalitesini uluslararası geçerlilikte belgeleyen raporları almaları sayesinde mümkün olabilecektir. Türkiye’deki Gıda Analiz Laboratuvarlarının akredite olmasıyla, bu laboratuvarların verdiği raporlar dünyada geçerlilik kazanacak ve bu tür sorunlar önemli oranda giderilebilecektir.

Fındık ihracatında amaç dışı kredi kullanımının önüne geçilebilmesi, iç ticaret ve ihracatın uluslararası geçerliliği olabilecek ticari kurallara bağlanması, gelen dövizlerin ihracatçı firma tarafından alınan kredilerin kapatılmasında kullanılması, ihracat kredilerinin ihracatçı birliklerinin sorumluluğu ve denetiminde kullanılması gerekli görülmektedir. Fındık ticaretinin uluslararası piyasalarda kabul görebilecek kurallara bağlanması, aynı zamanda fındık ihracatında yaşanan haksız rekabet ve anlaşmazlıkların önlenmesi, ithalatçılara karşı daha fazla rekabet gücüne kavuşulabilmesi bakımlarından da yarar sağlayabilecektir.

İşlenmiş fındık ve tüketicilere yönelik fındıklı mamullerin ihracatının artırılabilmesi için, fındık piyasasında yaşanan belirsizlik ve istikrarsızlıkların azaltılması, yüksek yurt içi

fiyatlarla düşük dünya fiyatları arasındaki farkın sanayicilere imalatçı (işleyici) yardımı olarak verilmesi gerekli görülmektedir. Bunlarla birlikte, kalite, marka, tanıtım ve pazarlamaya yatırım yapılması, uygulama ve yeni ürün geliştirmeye yönelik bilimsel/teknolojik araştırmaların desteklenmesi de sağlanmalıdır. İşlenmiş fındık ihracatını daha fazla artırmanın zorluklarından dolayı, Türk müteşebbislerin ihracatın yapıldığı ve ihraç potansiyelinin bulunduğu ülkelerde tek başlarına veya ortak yatırımlara gitmelerinin sağlanması da bir diğer gerekliliktir. Yurt içinde yapılabilecek bu tür ortak yatırımlar da teşvik edilmelidir.

Fındık ezmesi ihracatına verilen teşvik priminin artırılarak Beyazlatılmış ve Granül halinde yapılan ihracata da verilmesi gerekli görülmektedir. Şu anda fındık ezmesine verilen teşvik primlerinin ödemeleri 5-6 ayı bulmaktadır. Oysa, primlerin döviz girişi ile ödenebilmesi sağlanmalıdır. Fındık ihracatında haksız rekabetin önlenmesi bakımından ezmede kaliteyi bozan yağ ve küspe gibi ucuz girdilerin satışının İhracatçı Birliklerine beyan edilerek yapılması gerekmektedir.

Ambalajdan dolayı fındık ihracatında yaşanan sorunların giderilebilmesi bakımından, ara malı fındık ve tüketicilere yönelik mamullerin ambalajlarının hedef pazarlardaki müşterilerin tercihleri, alışkanlıkları, ihtiyaçları, dağıtım zincirinde yer alanların talepleri ve ilgili ülkelerin ambalajlama konusundaki mevzuatının yeterince dikkate alınarak yeni ambalaj materyallerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Ambalajlarının güzel görünüşlü olmasının yanında, fındığın kalitesini koruyucu ve ezilmesini önleyici özelliklerde olmalıdır. Bu amaçla, kabuklu ve iç fındığın ambalajlanmasında "vakum paketleme makineleri"nin kullanılması, depolama ve nakliye sırasında yaşanan kayıpları azaltabilecektir.

Geleneksel pazarlara daha fazla fındık ihraç edilebilmesi ve bu pazarların dışındaki Japonya, Yeni Zelanda, İskandinav Ülkeleri, Çin ve Hindistan gibi yeni pazarlara etkili bir şekilde girilerek tüketim alışkanlığının kazandırılabilmesi (pazarın çeşitlendirilebilmesi) bakımından, Fındık Tanıtım Grubu tarafından yürütülen çalışmaların daha da yaygınlaştırılması gerekmektedir. Satışın gerçekleştirilmesinde tanıtım çalışmalarının çok etkili olmasından dolayı, bu çalışmaların profesyonel firmalar tarafından hazırlanarak yürütülmesi gerekmektedir. Tüketicilere yönelik hangi ürünlerin üretilmesi gerektiğine, pazar araştırmalarının yapılması ile kararın verilmesi ve bunların tanıtımının markalı ürün şeklinde yapılması gerekmektedir. Bununla birlikte, fındığın tanıtım çalışmalarında kesinlikle yeni mahsul ürünler kullanılması gerekmektedir. Fındık ihracatından kesilen tanıtım fonu ile finanse edilen bu çalışmalara devletin de önemli oranda finansman katkısı sağlaması gerekmektedir. Yürütülecek tanıtım programları ile birlikte fındık fiyatlarında istikrarın sağlanması, fındığın tüketicilere yönelik mamuller şeklinde ihraç edilmesi, yeni pazarlara belirli bir süre indirimli ve değişmeyen fiyatlardan fındığın sağlanmasının garanti edilmesi, dış pazarlarda talebi artıracak uygulamalar olabilecektir.

Vadeli ve kredili fındık satışlarına imkan sağlanması, ihracatın artırılması ile birlikte doğrudan fabrikalara/sanayiye ihraç edilen fındık miktarının artırılabilmesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Bunun için devletin uzun vadeli fındık politikasının ne olduğu ortaya konulmalı, ekonomik nedenlerin dışında belirlenen politikalarda değişiklik yapılmayacağı garantisinin verilmesi, ticaret borsalarının alt yapı eksikliklerinin giderilerek fındık borsası haline dönüştürülmeleri ve bu borsalarda “forward” ve hatta “futures” işlemlerinin yapılabilmesini sağlayacak düzenlemelere gidilmesi ve ihracatçıların mali yönden güçlendirilebilmeleri amacıyla birleşebilmelerinin sağlanması gerekmektedir.

Organik fındık yetiştiriciliğinin yaygınlaştırılması, ek ihracat imkanlarının yaratılabilmesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Organik fındık yetiştiriciliğinin yaygınlaştırılabilmesi ise, sözleşmeli yetiştiriciliğin geliştirilmesine bağlıdır. Piyasalardaki gelişmelere göre üreticilere kg başına götürü bir yardımın veya değişen primin garanti edilmesi, organik yetiştiriciliği teşvik edecek bir uygulama olabilecektir.

Fındık ihracatında uygulanan Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonunun kaldırılarak kesilmekte olan tanıtım fonunun bu miktarla yükseltilmesi gerekmektedir. Fındıktan kesilen fonun, tekrar fındık üreticileri, pazarlama ve araştırmaların desteklenmesi amacıyla kullanılması sağlanmalıdır.

Fındığın uluslararası piyasalardaki pazar payını koruyabilmesi ve badem ile yeterince rekabet edebilmesi için, piyasaya arz edilen fındık miktarının kontrol edilmesi gerekmektedir. Türkiye'nin en büyük üretici ve ihracatçı olması, fındık stokların tamamına yakınının elinde kalması, oluşan düşük fiyatlardan en fazla kendi üreticileri ve ekonomisinin olumsuz olarak etkilenmesinden dolayı, dünya fındık piyasasının dengesinin sağlanması görevini yüklenmesi ve yerine getirmesi gerekmektedir.

Fındığın dış piyasalardaki fiyatında yaşanan suni dalgalanmaların önüne geçilebilmesi, üretim-tüketim dengesinin sağlanması ve ihracatçıların yatay birleşmelerinin sağlanarak mali açıdan güçlendirilmeleri sayesinde mümkün olabilecektir. Böylece, ihracatçılar ile sanayiciler arasında sağlam bir köprü kurulabilecek, aracı payı azalabilecek veya ortadan kalkabilecek, işleme sanayinin üretim maliyetlerinde istikrar yaratılarak uzun vadeli üretim planları ve ihracatçıların ise vadeli satış yapabilmelerine olanak yaratılabilecektir.

AB tarafından, İtalyan ve İspanyol ihracatçılara verilen ihracat iadesiyle, uluslararası piyasalarda Türkiye ve ABD'nin düşük fiyat avantajı azaltılmaya veya ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır. Bu bakımdan, fiyatları düşürmek suretiyle rekabetin ve ihracatın artırılması çabalarına girilmemesi gerekmektedir. Türkiye'nin fındık ihracat fiyatları, mevcut pazarların fındık ithal talepleri, ikame ürünlerden bademin üretimi, ihracatı, stokları, fiyatları ve özellikle Kaliforniya Badem Bordu'nun pazarlama stratejileri, en önemli ithalatçı ülkelerin paralarının Amerikan Doları karşısındaki paritesi ve diğer ihracatçı ülkelerin fındık ihracat

miktarları dikkate alınarak belirlenmelidir. Bu kriterlerin yeterince dikkate alınmadan ihraç fiyatlarının yüksek tutulması ile talep rakip ülkelere ve ürünlere kayabilecektir.

Türkiye, 2023 senesinden önce tüm dünyaya fındığı mamül madde olarak ya da bir ürünün içinde satabilmeyi hedef olarak koymalıdır. Türkiye'nin elinde bu hedefi gerçekleştirebilecek insan, cihaz ve kurumsal alt yapı mevcuttur. Bu hedefe ulaşmanın yolu, tanıtım, bilgi üretme ve bilgiyi uygulamaya aktarma üçgeninden geçmektedir. Tanıtımın bilimsel bulgulara dayandırılması esastır. Bilimsel çalışmaların da sorun çözmeye, teknoloji ve yeni ürün üretmeye yönelik olması gerekmektedir. Türkiye'de fındık ihracatından 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren kesilmeye başlayan fonlar ile fındığın tanıtımı düzenli eğitim ve dergi gibi etkinlikler ile yapılmaya çalışılmış, buna karşılık sorunların çözümlenmesine yönelik bilimsel/teknolojik çalışmalara hiçbir destek sağlanmamıştır. Üretici, tüccar ve ihracatçının (Fiskobirlik dahil) üretim, işleme, tanıtım, pazarlama ve yönetim bilgisi seviyesinin gelişmiş ülkeler seviyesine çıkartılabilmesi için, hem yeni bilgi üretilmesi/öğrenilmesi hem de bu bilgilerin kullanıcılarına ulaştırılması zorunludur.

6. YAPILACAK YASAL VE KURUMSAL DÜZENLEMELER VE İZLENECEK POLİTİKALAR KONUSUNDA PERFORMANS KRİTERLERİNİN GELİŞTİRİLMESİ

6.1. YAPILACAK DÜZENLEMELERİN VE UYGULANACAK POLİTİKALARIN EKONOMİK VE SOSYAL GETİRİLERİ

Yukarıda belirtilen önlemlerin alınması sayesinde, Türkiye'nin fındık üretiminde verimliliğin artırılarak maliyetlerin düşürülmesi, ürün kalitesinin yükseltilmesi, fındığın iç tüketim ve ihracatının artırılarak üretim-tüketim dengesinin ve fiyatlarda istikrarın sağlanması, fındık üreticilerinin girdi ve ürün piyasalarında daha güçlü olması ve devletin destekleme politikalarından daha fazla yararlanmaları, iç ve/veya dış piyasalarda işlem yapan firmaların güçlenmeleri, fındık konusunda çalışan ürün borsalarının geliştirilebilmesi ve piyasada serbest rekabet şartlarının yaratılması, Türkiye'nin dünya fındık üretim ve ihracatındaki yerini koruması ve hatta piyasalardaki etkinliğini ve payını artırması mümkün olabilecektir.

Örgütlü fındık üreticilerinin desteklenmesinde götürü yardım sisteminin uygulanması sayesinde, devletin destekleme harcamaları azaltılabilecek, daha yüksek kaliteli ürün üretimi, verim artışı ve fındığa alternatif ürünlerin üretimi teşvik edilmiş olacak, üreticilerin gelirleri artırılarak yıllara göre gelirlerindeki dalgalanmalar azaltılabilecek, kaynakların kullanımında etkinlik sağlanabilecek, fiyat destekleme politikasının da sakıncalarını giderebilecektir. Ülke ekonomisi bakımından fındığın dışında daha yararlı ürünlerin yetiştirilebileceği bölgelerdeki fındık üreticileri ile birlikte örgütlenmeyen fındık üreticileri ve fındık bahçesi sahiplerine devletin herhangi bir desteğinin sağlanmaması durumunda ise, bu bölgeler ve üreticiler için fındık yetiştiriciliği cazibesini yitirebilecek, uzun dönemde de üretimde azalışlar yaşanabilecektir.

Fındık ürün borsaları ve vadeli işlem uygulamalarının fındık piyasasına sağlayabileceği yararlar ise şu şekilde belirtilebilir. Herşeyden önce fındık fiyatlarının uluslararası piyasa şartları içinde gerçekçi bir şekilde oluşması sağlanabilecektir. Piyasaların işleyişindeki kolaylık ve hız, fındık fiyatlarında daha iyi bir istikrar temin edebilecektir. Fındıkta vadeli işlemlere geçilmesi, piyasada ürün arzının kesikli, ancak talebinin sürekli olmasından doğan yapısal sorunları ve dengesizlikleri gidererek devletin destekleme ihtiyacına bağlı olarak üstlendiği mali yükü azaltabilecektir. Aynı zamanda, üreticiler de birlikleri aracılığıyla uzun vadeli satış ve üretim bağlantıları yapma imkanı bulabileceklerdir. Diğer taraftan, vadeli işlemler geleceğe yönelik isabetli tahmin yapma olanağı sağlamaktadır. Böylece, üreticiler üretim planlarını, üretim tercihlerini ve üretim ikame imkanlarını daha gerçekçi bir şekilde yapabileceklerdir. Zira, vadeli ürün borsalarının olduğu bir ortamda üreticinin piyasa koşullarına karşı duyarlılığı artacaktır. Fındık sanayicileri ise fındık fiyatlarındaki çift yönlü hareketlenmelerden doğan fiyat riskini finans kesimine aktararak

risklerini dengeleme olanağına kavuşabileceklerdir. Sanayiciler borsadan aldığı fiyat sinyallerini değerlendirerek istikrarlı fiyat üzerinden giridi temin edebilecek, borsada oluşan fiyatlara bakarak üretim maliyetlerini ve satış fiyatını gerçekçi bir şekilde planlayıp, dış ve iç piyasaya karşı yükümlülüklerini zamanında yerine getirebilecektir. Üretim sonrasında depolama maliyetlerinde ve stoklara bağlanan finansal giderlerde tasarruf sağlanarak, buradaki maliyet unsuru farklı alanlara kaynak olarak aktarılabilir. Sanayiciler ürün toplam maliyetlerini ve satış fiyatlarını daha rekabetçi bir düzeyde tutup, dış satışlarını geliştirerek ülkeye daha fazla döviz getirisi sağlayabileceklerdir. İthalatçı ve ihracatçı dünya fiyatlarıyla ticaret yapma olanağına kavuşarak, uluslararası piyasalarda rekabet gücünü artıracaktır. İhracatçı uzun vadeli bağlantılara girmek ve bu bağlantıları risk yüklenmeden yerine getirmek imkanı bulabilecektir. Fiyat riskinden korunan ihracatçı, istikrarlı bir gelire kavuşacak ve pazar payını artırmayı isteyecektir. Kontratların kayıt altına alınması sayesinde ticaretin izlenmesi kolaylaşacaktır. Ekonomik kararları alan merkez ve piyasa güçlerinin en çok bilmek istedikleri geleceğe dönük fiyatlar, vadeli işlemler piyasası ile bir ölçüde tahmin edilebilecektir.